GINTARAS

ANTROSIOS KNYGOS 1948

TURINYS

1. TAI ĮVYKO MIŠKE — Legenda 1
2. Kazys Bradūnas — ŠVĖNTOJI GIRIA — Eilėraščiai 4
3. Petrė Orintaitė — PASIPIRŠIMAS — Novelė 6
4. Kotryna Grigaitytė — PAUKŠČIAI GRĮŽTA — Eilėraščiai 9
5. Alb. Marius Katiliškis — VIENOS BAŽNYČIOS PAVEIKSLAS — Novelė 11
6. Juozas Mikuckis — KETURIOS PASLAPTYS — Eilėraščiai . . . 15
7. Juozas Kruminas — ŠEŠTASIS MEDIS — Ištrauka iš romano . . 17
8. Anė Petkutė — NUOLAUŽOS — Eilėraščiai 29
9. Juozas Yluvis — KELIAUJANTIS EŽERAS — Apysaka 31
10. G. K. Chesterton — DAINA SKRAIDANČIOMS ŽUVIMS — Apysaka 36
11. Juozas Palionis — DVI MŪSŲ POEZIJOS KNYGOS — Vertinimas 47
12. Alan Pryce-Jones — MODERNUSIS ANGLŲ ROMANAS — Essay 50
13. B. Domogackij — TRYS EPOCHOS — Essay 56
14. A. G. — DIDŽIOSIOS LITERATŪROS ASMENYBĖS — Kronikinė mozaika 60

„Gintarą" redaguoja — Juozas Kruminas
Redakcijos narys — Salomėja Narkėliūnaitė
Šio numerio viršelį ir vinjetes piešė dail. J. Steponavičius

GINTARAS

NEPERIODINIS LITERATŪROS ŽURNALAS

ANTROSIOS KNYGOS — SPAKENBERG — RUGSĖJIS 1948

TAI ĮVYKO MIŠKE

Praeitos šaltosios žiemos gruodžio popietę jaunas vaikinas ėjo miško keliu.

Kelias buvo menkai teišvažinėtas, aplinkui nebuvo girdėti jokio einančio nei važiuojančio, tačiau jo ausis klausėsi labai atidžiai, ir net snaigės kritimas vertė jį krūptelėti. Jis buvo pavargęs, jo žingsniai darėsi vis sunkesni, ir jis taip norėjo miego, jog galėjo snausti net eidamas, ir mielai būtų prigulęs čia pat ant tako, tačiau jis žinojo, kad turi eiti — ir ėjo.

Pūtė vėjas, pūtė toks stiprus ir kietas, net miško viduryje, ir vyras neretai turėjo pridengti veidą rankomis, taip skaudėjo oda.

Šitoks vėjas! — galvoja jis. — Jis galėtų išpūsti žiemkentį, miegantį po gruodu!

Ir žmogus stipriau susiautė savo kailinius, tačiau vėjas perpūtė juos, kaip ir tankų mišką. Kur tau! Jis net pralindo pro ausėtą kiškinę kepurę, jis pūtė į pat ausį, ir vyras girdėjo jį:

— Koks biaurus tavo gyvenimas, — šnypštė vėjas, — šitokiu oru katinas sėdi ant pečiaus, ir avis atrajoja šiltame tvarte, o tu esi miške. Ir ne malkas tu kerti, apšildyti savo namų ugniakurą, ir nevažiuoji skambančiomis rogėmis į svečius — eini pėsčias ir toks nuvargęs, kad užmigtum medžio viršūnėje.

Vyras tyli, jam atrodo, kad šitaip jis gali sustabdyti savo mintis, tačiau vėjas pučia:

— Ir kaip bijodamas tu eini, o nesi nieko užmušęs nei pavogęs. Nei tavė tėvas išvarė už pasileidimą, nei motinai širdies neuždavei — bet tu nesiilsi arti savo tėviškės laukų, ir kažin, ar bemiegosi kada savo lovoje — koks kvailas tavo gyvenimas!

Vyras dar pagreitina žingsnį, bet vėjas pasiekia jį ir nutveria už abiejų ausų:

— Ar tu pagalvojai, kur praėjo tavo gražiausioji jaunystė? Lyg jauni želmenys — toks švelnus yra tavo veidas, toks jaunas esi tu, tačiau niekuomet nešokai pasilinksminimuose ir jau seniai džiugiai nesijuoki. Ar tu važiuosi piršlėmis, ar tu parveši jaunąją pro apkaišytus vartus? Tavo tėvas gyvena baimėje, vienos dienos gyvenimą, tave pagaus, ir tavo lavonas gulės miesto aikštėje grasinimui ir pajuokai!

Vyras ima daužyti rankomis šonus, kad jo rankos labiau sušiltų ir kad nuvarytų savo mintis, kaip pelėdas,

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

bet vėjas nepaleisdamas laiko jį už pečių:

— Pagalvok, kokie jūs bepročiai, jūs, kurie bėgate tiek toli, kiek tik žmogus pasiekia. Jūs nepasiduodate, jūs laukiate, kad atėjusi laisvė rastų tėvynėje bent vieną gyvą žmogų. O, jūs savanoriai pamišėliai šiame protingame pasaulyje! Ką jūs išgelbėsit, jeigu apginsit vieną kitą teisingąjį ir sunaikinsit keletą svetimų grobikų? Ką jūs galite? Ką gali tu, kuris eini dabar griuvinėjančia eisena ir įkritusiomis akimis, eini atlikęs pavojingą uždavinį, ir vos išmiegojęs, gal būt, jau turėsi kitą beviltišką žygį?

— Aš atliksiu ir jį! — sako vyras ir suspaudžia rankomis krūtinę.

Šitas prakeiktas vėjas! — galvoja jis. — Šitas vėjas gali išpūsti net širdį.

Bet kodėl turėčiau pasiduoti baimei? — vėl galvoja jis. — Dėl šitiek gero, kiek padarome mes, galima džiaugtis ir mirtyje.

Ir tarytum į šitą vardą atsišaukia ta, kurią jis paminėjo savo mintyje — jis išgirsta lojantį šunį, paskui pamato žmogaus pėdas. Ir nors tai yra toliau, ir pridengta medžių, jis žino, kad tik svetimieji vedasi gyvulį, kurį žmogus amžiais jaukino savo draugystei, ir žmogus jį vėl pavertė medžiojančiu žvėrim.

— Ar esu išduotas? — galvoja vyras. — Ar pasekė jie mane iš netyčių?

Miegas ir nuovargis buvo nubyrėję nuo jo, kaip sniegas nuo medžio, kada jį supurto. Jo galva vėl buvo šviesi ir svarstė apsigynimą ir kovą, ir jo ranka po kailiniais susirado ginklą.

Ir tą minutę jis pamatė moterį, einančią per jo kelią.

Ji skubėjo, baimingai dairydamasi, ir vaikinas suprato, kad jos kojų pėdas uosto svetimųjų šuo.

Menka skarelė apsirišus buvo ji, ir jos drabužis buvo plonas šitam speigo metui, o ant rankų ji nešėsi nešiltai susuptą vaiką, ir svyravo iš nuovargio.

Dideliais žingsniais vaikinas susigretino su ja ir tyliai prabilo:

— Nebijok, pamėginsiu tave išgelbėti ir apginti. Juk tai tave jie vejasi?

— Jie visuomet vejasi mane, — taria moteris, ir jis mato, kokios liūdnos jos akys, ir kaip visiškai išblyškęs jos pergreitai susenęs veidas.

Ir nėra graži šita moteris, tačiau vyras negalvoja to — gailestis apima jį ir rūpestis, kaip jis išgelbės juos iš pavojaus.

— Čia yra takas per giliausią miško tankmę, — šnibžda jis, — nebijokit, kad jis užsnigtas, aš atpažįstu jo vietą. Bet tu esi perdaug silpna, kad galėtum greit žengti su vaiku ant rankų, duok, aš panešiu jį.

— Tu visuomet neši jį, — sako moteris, ir ji laiko stipriai priglaudus savo kūdikį.

Vyras nesupranta, ką ji norėjo pasakyti, tačiau jis neturi drąsos paimti jos brangiąją naštą, ir tiktai galvoja:

Jeigu ji nebepaeis, aš palaikysiu ją ir vesiu.

— Paimk mano pirštines, tavo pirštai jau pamėlynavę, — sako jis, ir įbruka pirštines į jos sunertas rankas.

Ir jis mato, kaip nuo kūdikio galvos yra nuslinkęs skaros kraštas, ir jo mažytės ausys pabąla iš šalčio. Vyras nusiima savo kailinę kepurę ir užmauna ją berniukui.

— Man labai šilta nuo smagaus ėjimo, — taria jis moteriai, — matai, kokie ilgi mano plaukai, — ir jis šypsosi kūdikiui, kurio galva paskęsta ausėtame zuikio kailyje.

— Tačiau negaiškime, — sako vyras, — taikinkite į mano pėdas, aš praminsiu taką. Jūs pasislėpsite tarp eglaičių, jos yra tokios tankios, kad žvėris pames ten savo uoslę, o aš eisiu tolyn, nuviliodamas jų sekimą. Bet, galimas dalykas, kad jie nuėjo kitur, nes visą šitą laiką aš negirdžiu jų.

Tačiau jie nenueina nei kelių dešimčių žingsnių, kai moteris aikte-

lia, ir atsisukęs vyras mato netoli keturis ginkluotus, o šuva jau yra pribėgęs ir puola moterį.

— Bėk! — sako ji vyrui, bet jis turi tik vieną baimę, kad žvėris suleis savo dantis į vaikučio kojas.

Abiejomis rankomis jis nutveria šunies sprandą, nubloškia jį į šalį ir pakelia savo ginklą.

Ir mato jis, kaip keturi ištiesia šautuvus į juos, ir jis dar suspėja atsistoti tarp jų ir moters su vaiku.

Tuomet jis pajunta, kad kažin kas persmelkia jį, aštriai, tarytum vėjas, kuris perpūtė jo drabužius ir kūną, ir užsimerkia.

Kai jis vėl atidarė akis, pastebėjo, jog yra sukniubęs. Moteris su vaiku buvo atsiklaupusi prie jo, ir jis regėjo, kad jie yra sveiki.

— Ačiu Dievui, — pagalvojo jis ir tuojau iš naujo nusigando, bet kai sunkiu žvilgsniu apsižvalgė — ginkluotų svetimųjų jau nebuvo, o prie jo kojų išverstais nasrais gulėjo negyvas šuo.

— Plėšrieji žvėrys visuomet žūva, murma jis, ir staiga vėl nori miego, taip labai nori miego, jog nejaučia, kad miršta.

Bet pro limpančias blakstienas jis mato kūdikį, kuris lenkiasi iš motinos glėbio ir mėgina ištiesti ranką pakelti jį.

Ir vyras nusišypso, jis nori, kad vaikui būtų gera, ir todėl pats keliasi.

— Kas yra su manimi, kad taip baisiai skauda? — galvoja jis, ir mato, kaip pro jo kailinius sunkiasi raudoni lašai ir krenta ant sniego.

— Kaip gražu, — stebisi jis, ir po jo žiūrėjimu tie lašai sniego baltumoje auga, skleidžiasi ir pavirsta gėlėmis.

Aš tau paskinsiu keletą, — sako jis vaikui, pasilenkia ir nebežino dabar, kiek yra praėję laiko.

Kaip nuostabiai gera mano galvai, galvoja jis, ir pasikreipęs mato, jog Kūdikis laiko ją ant savo delno, kuris yra tvirtas ir švelnus.

Jis tebelaiko zuikinę kepurę ant savo galvos, tačiau kiekvienas kailio plaukelis spinduliuoja kaip žvaigždės. O šalia stovi Kūdikio Motina — aukšta ir liekna, skaistaus veido yra Ji, o jaunumo ir grožybės neišsakytos. Neregėtai puikiu drabužiu vilki Ji, ir dabar atplėšia Ji savo balto nuometo kraštą ir aptvarsto jo žaizdas kaktoje, kakle ir krūtinėje.

Jis junta, kaip tirpsta skausmai, ir jis atsistoja sveikas ir stipresnis, negu pirma. Su pagarba stovi jis prieš Motiną ir Kūdikį.

— Kas esi Tu? — sako vyras, ir jo balsas dreba iš laukimo. — Kas esi?

— Prieš daugelį metų aš verkiau ant akmens netoli šitos vietos, ir piemenys graudenosi dėl mano ašarų. Jie garsino mano skausmą, ir suklydę atėjo atgal, ir mano Sūnui grąžinti buvo Jo namai. Jūs ištikimoji, kantri ir taikinga žemdirbių tauta, kaip galit abejoti, kad jus kada nors apleisiu? Plėšrieji žūna, ir žaizdos užgyja, žinokite, vaikai mano!

Jaunas vyras stovėjo ištiesęs rankas į dangaus aukštumą, kurioje lėtai nyko Motina su Kūdikiu ant rankų.

Tai buvo šaltosios žiemos gruodžio popietę, ir tai įvyko miške netoli Šiluvos.

ŠVENTOJI GIRIA

KAZYS BRADŪNAS

POILSIS PAVASARĮ

Miegojau ramiai be sapnų,
Vien miškas šlamėjo šalia,
Dirvonai kvepėjo žole,
Nuplauti šiltų vandenų.

Užmerktom akim žaluma
Liūliavo palaimos tvanu . . .
Ir sėkla pabudo dainų,
Į sielą šaknis leisdama.

ŠVENTOJI GIRIA

O giruže, o neliečiama, šventoji,
Begaline nuo rytų lig vakarų,
Kur saulelei žalią patalą pakloji
Anapus užuolaidos žarų . . .

Nūn vidudienio lietus tave nuplovė,
Paūkavę, padūmavę dar šilai,
Kvepia didelė ir skambanti šventovė,
Ir tiesiog į dangų kyla smilkalai.
O giruže . . .

PRIE TALISMĀNO

Tėvas rankom drebančiom pakėlė
Ryšulėlį su šventa žeme.
Ir nulenkę galvas mes kalbėjom
Maldą, kur išmoktą, nežinia.

Gal tada, kai lietėm aslos molį —
Šaltą aslą kūdikio ranka,
Gal tadą, kai tik basnirčiom kojom
Perėjom garuojančia vaga ...

Tėvas rankom drebančiom padėjo
Ryšulėlį su šventa žeme.
Mes nulenkę galvas dar tylėjom
Tos ekstazės užsimiršime.

MERGAITĖ IR MIRŠTANTIS POETAS

Paglosto jis pravirkusią mergaitę
Švelniais, palaimintais delnais —
Ji taip drauge norėtų eiti
Klausydamos jo į tenais ...

Palik, paliki jai bent širdį,
Bent paslėptas joje dainas —
Mergaitės nieks taip nepravirkdė,
Kaip tu, be balso išeinąs ...

PROTĖVIO MALDA

Žemynėle — motinėle rūpestinga,
Sušukuok javų lygiuosius laukelius..
Motinėlė-Žemynėlė rinko
Saulės klėty aukso grūdelius.

Rinko, sėjo, laistė ir augino,
Sušukuok javų lygiuosius laukelius.
Žėlė želmens rugio kaip rūta...
Žemynėlė-motinėlė žino,

Kokia mūsų duona, kaip šventa.
Nuo vėjelio varpos ligu. lingu.
Plaukia, plaukia saulės upeliu...
Motinėle-Žemynėle rūpestinga

PASIPIRŠIMAS

PETRĖ ORINTAITĖ

— Einam į kiną?

— Gerai.

Ir Magės laibi pirščiukai čiumpa skrybėlaitę, lengvučiu kaspinu plazdančią, taiso ją prieš veidrodį.

Gatvėje lėsvas vėjelis pūsčioja, virpina senų liepų šakas. Vienas kitas žvirbliūkštis straksi ant duobėto gatvės grindinio.

Padange sklendžia gūburiuoti debesys.

— Ar tik neužsuks koks lašas lietučio, — dairosi ji aukštyn.

— Gal. Mums netoli pareit. Arba — kavinėje luktersim.

Paeina galutį tylėdami, bet nenuobodžiaudami, tik šiaip sau susimąstę.

Juodviem, visiškai svetimiem, pasitaikė apsigyventi vienuose namuose.

Abu buvo vieniši, be giminių ir ypatingų bičiulių šitame apniurusiame apskrities mieste. Todėl artima kaimynystė suvedė į drauge — bent pasišnekučiuoti, laisvalaikį kartu praleisti.

— Į katrą eisim? — tyliai klustelia jis.

— O kokios filmos?

— „Lyroje" kažkokia šeimyninė drama, rodos, o „Dubysoje" — tuodu komikai.

— Tai — į „Dubysą"... Man — kad tik linksma ... Juokas — visada atgaivina ...

Kai Magė su Paulium išeina iš kino, abu — linksmi, tarsi juokais pakutenti. Jau truputėliuką lynoja.

— Dabar — po vieną juodos?

— Būtinai, — gyvai pritaria Magė, ir juodu suka į mažutę kavinę. Magės žingsnis žvalus, lyg dvimetės stirnaitės, o skrybėlaitės šilkinis kaspinas plazda, lyg gležna gėlė.

Ji su nuoširdžiu dėkingumu pasižiūri į vyriškį greta savęs — ir jis pakankamai orus ir elegantiškas. Jai malonu turėti tokį rimtą ir korektišką palydovą.

Kai ji, vos baigusi buhalteriją, buvo netikėtai atkelta į šį sužliugusį, nuolat purve ar dulkėse panirusį miestą — — tada net apsiverkė. Vičvienaitė, be giminių, be draugų.

Banke iš pradžių, kaip naujokė, irgi nekaip pasijuto. Niekas čia nesirūpino draugiškumu ar bičiulyste.

Tad, jei nebūtų pasitaikęs kaimynystėje šis iš apskrities viršininko įstaigos juodaplaukis Paulius — ji neturėtų su kuo nei žodį sumesti, Aušros alėja popietėm pavaikščioti ar kine draugėje pasijuokti.

Vienui viena negi styrinėsi gatvėmis arba prie kavos puodelio viešoje vietoje murksosi — net žmonėms įtartina būtų.

O čia — kaip Dievo duota. Nė į duris kaskart belstis nereikia. Eidamas pro langą jisai dirstelia, ar namie sėdinti — ir netrukus kiūtina jau kur nors dviese pamažėliuku...

Kartą krautuvėje Magė sutiko vieną šiokią tokią pažįstamą iš senesnių laikų — buvusi jos mamos draugė, ar kas panašaus.

— Tai kada išteki, panele Mage? — buvo pirmutinis pakalbinimas.

Jauna banko tarnautoja beveik apstulbo ir net sumišo, nesusigriebdama, kaip beatsakyti. Pagaliau klausimu teatsikirto:

— Kodėl taip klausiate?

— Juk turi tokį puikų kavalierių. Jau visas miestas mato... Sako, nesiskiriate nuo ryto ligi vakaro... Ar gal — atbulai? Žinai, žmonėms burnos neužimsi... ir ji smagiai prajuko, bičiuliškai erzindama.

Tuoj ir visai rimtai ėmė prikalbinėti:

— O ir ko snausti, panele Magė! Jei tik pasitaiko bent pusličio vertas vyrukas — nėra ko ilgai brangintis... Gi šitas, rodos, ir visai šaunus — vyras kaip reikiant, neviena jau dabar pavydi... Negi dar geresnio tikėtumeis? Žinai, iš moteriškos tai visko žiūrima: ar jauna, ar graži, ar mandagi, ar gero būdo... O vyriškam, kad tik kepurė ant galvos laikosi! Tai mūsų pareiga — laiku sučiupt savo gyvenimą... Rimtas, tvarkingas, ir dar gerą tarnybą turįs — tikra laimė, kaip loterijoj! Ir visai kitoks gyvenimas prasidės: nuosavas butas, baldai, kailiai, svečiai... Dar vėliau — einamoji sąskaita, nuosavi namai ar ūkis, automobilis...

— Man visai nė į galvą tokie dalykai... — atvirai prisipažino Magė. — Aš ir ištekėti dar nenoréčiau... Dar norisi jaunai pabūti — pasilinksminti... O reiktų tuoj vaikus auginti, rimtą moteriškę vaidinti... Ne, ne! Man — dar tik devyniolika metų.

— Nieko neišmanai, panele, — vieną akį primerkdama, gudragalviškai šypsojosi žilstanti poniutė. — Bet reikia klausyti senesniųjų... Jaunystė pralekia kaip kregždė, tik — atgal nesugrįžta. Aš pažįstu ne vieną gražuolę, kur — pirštus graužiasi, kad laiku nesuskubo pasirinkti...

Paskui, po šito pašnekesio, Magė keletą dienų vaikščiojo gerokai sudrumsta nuotaika. Tartum koks juodas drumbulas būtų į jos sielą įkritęs.

Pirmiausia, jai netikėta ir keista buvo, kad ją „visas miestas mato". Juk ji pati dar beveik nieko čia nepažinojo, išskyrus savo įstaigos žmones.

Tačiau dar nejaukesnis dalykas buvo tas, kad, tų visų kitų nuomone, ji jau būtinai turinti ištekėti už Pauliaus... Ana pažįstamoji poniutė tai sakė tokiu balsu, lyg kitaip ir būti negali...

O Magei nuo tos minties darėsi ir koktu ir net pikta. Argi negali jauni žmonės taip sau kaimyniškai padraugauti ir sau vienišą laisvalaikį pa-įvairinti? Argi reikia tuoj kažką ypatingo galvoti?

Žinoma, jeigu Magė čia turėtų tėvus ar bent seserį, brolį ar artimą draugą — savaime aišku, nereiktų taip nuolat su svetimu žmogum viešumoj rodytis...

Ir kai dabar Paulius bet kurią laisvą pavakarę vadina ją draugėn pasivaikščioti, Magė nebegali taip lengvai pritarti, kaip anksčiau, nei taip vaikišku draugiškumu nusišypsoti. Jos siela jau sudrumsta, ir bendravimas su simpatingu kaimynu — tartum apnuodytas.

Tačiau kad vienai sėdėti keturiose sienose vistiek nuobodu, tai ji, nors delsdama ir abejodama — pagaliau pamažu dedasi skrybėlaitę...

Norėdama nusivaikyti tuos pašalinius drumbulus nuo savo galvos, Magė jaunu savo proteliu apsisprendžia: kas man rūpi svetimų liežuvių šnekalai, jeigu mano sąžinė gryna?

Paulius man tėra — bičiuliškas kaimynas, daugio nieko. Aš jo nevilioju ir stengiuos jam neįkyrėti. O jeigu jis turi laiko su manim pavaikštinėti arba kine šalimais pasėdėti — tai dar ničnieko neįpareigoja...

Vis dėlto kartais gatvėje ar kitur žmonėse kam nors perdaug reikšmingai žvilgčiojant ar keistais šypsniais badant — Magė pasijusdavo lyg ant virbalų ir nurausdavo. Bet minty tuoj sau pakartodavo aną trumpą nuosprendį — ir vėl tapdavo ramu ir lengva.

Paulius Dauginis iš tikrųjų buvo rimtas ir saikingas vyras, kokių reta. Po restoranus naktimis nesibastė ir negirtavo vyriškose draugystėse, kaip kad buvo mada šitame mieste.

Magė žinojo, kad jis kartais eina į posėdžius kažkokios organizacijos, kad skaito daug knygų ir žurnalų, o protarpiais keliauja keletai dienų į sostinę. Be to, jis moka keletą svetimų kalbų, ir dėl to yra tikras inteligentas.

Kai kas spėliojo, kad jis, žinoma, turi ir šiokį tokį pinigą banke.

Kai kada ji net mėgindavo jame ieškoti kokios nors ydos ir — niekaip

negalėjo rasti. Nors rimtas, bet neperdaug užaušęs, mėgsta ir kinus, ir kavines, ir muziką, net ir šokius. Neįkyrus, net labai jautrus ir susiprantąs (o tai jau reta dorybė). Net ir nenuobodus — auksas, ne kavalerius!

Todėl pati pagailaudavo:

— Gaila, kad aš jo neįsimylėjusi.. Kuri gaus — tikrai džiaugsis...

Ir mintimi jau ieškojo savo aplinkoje, kur galėtų jam pritikti. Bet vis atrodė — nepakankamai vertos tokio puikaus jaunikio. Tiesą sakant, jos pažįstamų ne tik vyrų, bet ir moterų ratas buvo gana siauras.

Vieną pavakarę Paulius ilgokai užsisėdėjo pas ją. Į langus plakėsi lietus, vanduo sriūtėmis tekėjo nuo stogų, ir vėsi drėgnuma skverbėsi vidun.

Magė, plačia gėlėta skara apsisiautusi, tūnojo atlašinėje kėdėje tylėdama. Atrodė, kad kaimynas jau turi pakilti, sakydamas „labąnakt".

Bet jis vis tebesėdėjo netoli palangės ir žiūrėjo į lauke sruogomis besipilantį lietų — tartum klausėsi vandens latakų šnarėjimo pasieniu, o gal šiaip ką susimąstęs galvojo.

Juodu buvo sulošę keletą eilių domino, bet pagaliau lyg pabodo, ir abu sutarė, kad bus gana.

Po tylios valandėlės, kuri buvo jau lyg apsunkusi, Paulius lėtai ir paprastai pasakė:

— Aš noriu... vieno dalyko tavęs pasiklausti...

— Kad ir dviejų, — trapiai atsiliepė ji ir pakėlė akis. Truputį nustebusi laukė, kad paklaus, kur ji važiuosianti Sekminių ar kada ją bankas leis atostogų.

— Kaip tu manai... Ar negalėtuva mudu susituokti?

Magė net nutirpo iš netikėtumo. Tačiau tuoj, rodos, visai negalvojusi, atsakė:

— Ne... Aš manau — kad jokiu būdu...

— Kodėl? — jo žvilgsnis nusileido visiškai žemyn, tartum jis žiūrėjo į savo batų galus, ir jis visas sėdėjo labai jau ramiai, nė nekrusteldamas.

Kodėl? Magė visa širdimi norėjo teisingai ir atvirai atsakyti į šitą trumpą klausimą, bet — tai buvo kažkodėl visai neįmanoma. O tuo tarpu jautė savo viduje, kad tas atsakymas yra aiškus, kaip diena — ir nėra nė dulkės abejojimo. Bet kaip tai išreikšti, kaip pasakyti?

„Mano širdis visiškai tyli — reiškia, aš negaliu už jo ištekėti", iškilo sąmonėje žodžiai taip ryškūs, lyg didelis paveikslas, ir, rodos, grasinte grasino jai.

— Kad... trūksta dar kažko... pratarė ji sunkiai ir rausdama. — Rodos — paties svarbiausio dalyko..

Vyras pakėlė akis ir žiūrėjo į ją stačiai:

— Aš labai norėčiau... kad tu būtum mano žmona... Aš manau, kad — tai ir yra meilė... Tai yra, tur būt, tas... svarbiausias dalykas...

Magė tylėjo, bet jos širdis stipriai plakė — sumišusi ir susigėdusi...

— Mūsų gyvenimas paprastas, ir mano žodžiai, gal, perdaug kasdieniški... Aš nemokėčiau — apie meilę kalbėti sentimentaliai, senoviškai, prie mėnesienos... Atsiklaupiant ant kelių, kaip knygose rašo...

— Ne, ne! Visai ne tai! — nutraukė staigiai ji. — Čia žodžiai ir vieta nieko nereiškia... Bet — savy, viduje turi pajusti. O many — aš jaučiu — nėra nieko... Kad ir labai norėčiau... Jeigu širdis tyli — lūpomis negaliu meluoti...

— Bet juk tu ir kito nieko nemyli?

— Ne!

— Tai gal... toks būdas... O mes taip pripratę prie vienas kito. Kaip savi pasidarėme... Tereiktų — tik į bažnyčią nueiti...

— O, tai būtų didelė klaida! — karštai pasipriešino Magė ir įsisvajojo. — Tik pamanyk, jeigu paskui kada nors pabustų mano širdis... Ir abu pasidarytume labai labai nelaimingi...

PAUKŠČIAI GRĮŽTA

KOTRYNA GRIGAITYTĖ

O, DIEVULI GERAS

Balzganu asfaltu
švilpia limuzinas,
pėsti į laimužę
mes kelių nežinom.

Vargas saulę gaubia,
ir už durų vargas.
O, Dievuli geras,
koks pasaulis margas . . .

LAISVĖS PASIILGUS

Per kruviną veidą
tavo, Nemunėli,
saulė nusileido
nerimo šešėly.

Kryžmai tiesias naktys
tokios nykios, ilgos;
suńku širdžiai plakti
laisvės pasiilgus.

Ten, toli už jūrų
spinkso žiburėlis.
Ar saulytės šviesą
jis įžiebs mums vėliai?

PAUKŠČIAI GRĮŽTA

Teka saulė, paukščiai grįžta
Iš visų kraštų.
O ištiesk rankas žieduotas,
Obelėle tu!

Kai žiloj viršūnėj suko
Lizdą vanagai —
Tavo šaknys žemėn smigo
Godai amžinai.

Piktos audros nukapoja
Žiedus ir ūgius,
Tiktai šaknys gimtoj žemėj
Visad gyvos bus.

Kai sugrįžę paukščiai supsis
Ant sausų šakų —
Džiaugsmo ašaroj spindėsi,
Obelėle tu!

BIJO PRAŽYDĖTI

Vėliavos raudonos,
ne aguonų laukas,
tarsi kraujo putos
Nemunėly plauko.

Žalios pušys rauda,
ąžuolėlin remias,
ašarom užplūdo
mūs dangus ir žemė.

Bijo pražydėti
obelėlės soduos.
O, šalie gimtoji,
tokios šiandien godos...

VIENOS BAŽNYČIOS PIEŠINYS

ALBINAS MARIUS KATILIŠKIS

Kurį laiką išgyvenau dideliuose namuose. Keturi jo aukštai, su prausyklomis, koridoriais ir kambarių kambarėliais, man gyvai primena savotišką žaislą, kurį vaikai daro iš tuščių degtukų dėžučių, suklijuodami jas eilėmis, vieną ant kitos. Kiekvienas šio vaikiško statinio skyrelis slėpė be galo įvairius smulkių daiktelių rinkinius. Prie jo buvo galima sėdėti ištisas valandas ir išgalvoti vis naujų gudrybių, įsivaizduojant kaimą, miestą ar net visą valstybę.

Aš turiu labai maža vietos ketvirto aukšto skyrelyje, kuriame, be manęs, telpa dar septynetas vyrų. Bet man to pilnai pakanka. Kai laikrodžiai muša vėlyvas vidurnakčio valandas, atsidaro vartai į visus namo užkaborius, kerteles ir slapčiausiai susuktas gūžtas, panaudojant antklodes ir senus maišus. Maždaug du šimtai krūtinių iškvepia dienos nuosėdas ir atleidžia apalsintus raumenis. Mane pasiekia lygus kūdikio alsavimas, jo paprusi galvutė ilsisi ant pagalvio ir skaisti šypsenėlė praveria minkštutes lūpas. Aš girdžiu sunkų, lyg į kalną traukiančio arklio uždususį šniokštulį, ūkininko knarkimą, kai jis vartosi, neramiai sapnuodamas rūdijantį dalgį tarp sumintų pradalgių. Vyro ir žmonos dienos barnis jau yra išblėsęs, o jų duktė sudeda plonas, lyg permatomas rankas ant iškilios kaip du smėlio kauburėliai krūtinės ir šnabžda kažkieno vardą.

Ir daugiau yra neužmiegančių, ir tas prasilošęs iki paskutiniosios, ir bijantysis ryt pavėluoti stotin, kur jo laukia didžiai pelningas sandėris, ir netikėto susitikimo pritrenktasis, kai jo akis atvėrė graudi tiesa. Visur aplink iškalbinga nakties tyla — ji glaudžiai supa mane, kaip nesisukčiau ir nesidengčiau galvos. Kaimynystėje tiek daug gyvenimų: atskirų, priešingų vienas kitam, savitų ir viršijančių kitus savo svoriu ir patirties gilumu. Nuolankus skundas, malda, meilės atodūsis, persunktas troškios aistros, lūkestis, dejonė, kerštu kylanti ir raminimui atlaidi mintis, sultingu daigu prastybusi viltis ir smaugiantis nusiminimas.

Niekas man netrukdo klausytis šitų balsų. Esu vienas, svetimas ir nepažįstamas. Mano bendrai dieną išeina darbams, o naktį galiu daryti ko tik neužsigeisčiau. Iš atodūsių, iš aimanų, iš maskuojamų intymiausių kuždesių, atskiriu kiekvieną veidą, galiu nusakyti iš anksto judesius, polinkius ir niekad viešumon neiškeliamus rūpesčius, kuriais nugrįstas jų kelias.

Net patsai namo vyresnysis dažnai suklysta, ištardamas mano vardą, jau nekalbant apie užsiėmimą ir šeimyninę padėtį. Laiptuose, prausyklose, koridoriuose, pakeliui į sandėliukus, tenka susidurti kasdien iš pat ryto, prasilenkiant net pečiais susiglausti, kad galima tiksliai nusakyti, kokiu muilu prausiamos rankos ir kokie kvepalai mėgstami mano ankštos, tirštos kaimynijos. Ponios paprastai savo žvilgsnį pakelia dviem sprindžiais virš mano galvos, nesudrebinamos savo aukštumoje ir vertės pajautime, o jų vyrai palydi tokiomis akimis, lyg aš tikrai ketinčiau pasikėsinti į jų šeimyninį ratelį, nežiūrint prastokos mano išvaizdos. Mergaitės tikriausiai nė nemato, o moksleiviai ir tarnaujantieji visuomet užimti įvai-

riais apskaičiavimais. Tiktai įsigėrusieji viengungiai ir vaikai, grįžtą iš savo darželių, išsitepę šokoladu ir apsibarstę smėliu, sustoja ir mėgina užvesti derybas. Tačiau visais atvejais einu kukliai galvą nuleidęs ir praėjimui palieku kuo daugiausia vietos.

Didelis namas, pajuodusių, raudonų plytų, su langais ir skaldytais akmenimis klota aikšte, kurios panašumą į dykumą dar didžiau pabrėžia keturi ar penki išretėjusiais lapais medžiai, ir jame išgyvenau tokį turtingą laiką.

Šiaip ar taip, čia buvo mano laukimo stotis, nutrypta kojomis iš ilgesio ir nekantrumo. Jeigu neparodžiau tinkamos pagarbos dėmesio menkumu — tegul būna man atleista. Pusantrų metų — tiek mano išlaukta. O dabar jau yra atėjusi valanda apleisti šį kampą. Ir tą padarysiu netrukus. Ir tą padarysiu nenuplėšdamas jokių šašų: — švariai, lengvai, be širdgėlos, be sunkumų. Ir be prisiminimų. Aš tik pakelsiu skrybėlę nueidamas ir nebeatsigręšiu. Viskas išg yventa sulig šiąja diena, išlaukta tarnybiniu tikslumu. Puikiai ir pavyzdingai. Lapas užverčiamas, o kas prasidės, tai pamatysime vėliau.

Ir tariu: — sudiev, mano mieli draugužiai ir tolimi nepažįstamieji, mano pusantrų metų bendrakeleiviai painiuose šio namo koridorių ir aukštų vieškeliuose. Sudiev ir jums, žaviosios ponios, nors nė rūgščiausios šypsenėlės man neskyrėte. Sudiev. Darželių vaikai ir niekadėjai šventadieniški girtuokliai. Vis dėlto įjus galiu pasižiūrėti kartą ir aš, truputėlį iš aukščiau. Nes mano padėtis jūsiškes viršija. Aš iškeliauju, atlikęs užduotį, kai jūs dar tepradedate menkus žingsnelius. Aš perlipau neaiškumo kauburį, kai jūs dar ilgai nežinosite dėl ko stumdotės. Aš niekam neskolingas ir pilnai atlygintas. Taigi — sudiev.

Belieka tik susirinkti negausią mantą, ką ir darau iš lėto, neskubėdamas, lyg įgudęs prekių rūšiuotojas, švilpaujantis vakar girdėtą meliodiją. Tai nesudaro jokio vargo ir galiu pareikšti simpatijas pasiliekantiems ir pažodžiui perkiloti praeitį, stabtelėdamas kai kur ilgiau.

Dar kartą paimu į rankas laikraščio iš karpą ir žiūrinėju atsidėjęs. Ji mane grąžina atgal, ji man padėjo įsukti kelin atgal. Jeigu jos prieš porą dienų nebūčiau aptikęs, ar tik mano lūkestys nebūtų virtęs kažkuo pelijančiu, rūdijančiu ir sutrešusiu?

Toji laikraščio skiautelė! Ją paliečiu rankomis, kaip daiktą, kuriam lemta pakliūti istorijos lapuosna.

Prieš pora dienų, vartydamas pakeliui pirktą laikraštį, radau piešinį, man pasirodžiusį pažįstamu. Širdis ūmai dunkstelėjo, ir veidus palietė liepsna. Ta piešinį išrėžiau kišeniniu peiliuku ir paslėpiau knygelėje.

Tai buvo vienos senos bažnyčios piešinys tušu. Jis tuč tuojau atgaivino keletą šviesių akimirkų, kai mes keliavome savo pačių malonumui.

Mes ėjome susikibę rankomis ir atsegiotais lengvais apsiaustais nelygiu gatvės grindiniu. Kalnų papėdėje glaudėsi miestelis, patraukęs mūsų dėmesį nuošalumu ir savotiška snūduriuojančia ramybe, kurios iliuziją sudarė skystas rūko debesėlis, pakybęs tolumoje ties namų stogais. Čia aš vyliausi rasti nakvynę ir tą sakiau draugei:

— Pirmiausia susijieškosime ramų viešbutėlį. Pasistatysime vyno, paprašysime užkurti ugnį, ir sėdėsime užgesinę šviesas, jaukiuose ugnies atspindžiuose. Ar ne, mano Aima? ...

— Taip, taip. Ir mūsų kambarys bus papuoštas dirbtiniais paukščiais, besisupančiais palubyje, rudens gėlėmis. Ir ant sienų kabės daug spalvotų paveikslų. O mūsų šeimininkė, su akiniais ant nosies, nešiosis rankoje mezginį, ir ją sekios maža, raina katytė. Kaip bus puiku!

— Čia niekas mūsų nepažįsta. Begalinė laisvė mums tiesia savo rankas . . .

— Ak. Ir dar paprašysime uždegti dvi žvakes ant mūsų vakarienės stalo . . .

— Žvakes?

— Dvi žvakes. Taip juk darydavo visi įsimylėję panašiose kelionėse.

— Gerai, Aima. Taip mes ir padarysime. Taip, kaip tu nori.

Aš turėjau nusilenkti jos išmonei ir vaizduotės lakumui. Kreivos ir siauros gatvės, suspaustos iš senatvės pakrypusių namų, kurių fasadų nišose stovėjo šventųjų statulėlės, mus vedė vis gilyn. Vynmedžių virkščios raizgėsi virš langų ir pastogėse, kai kur spyksėjo smulkios gėlytės ir sunkūs akmeniniai kryžiai gatvelių sankryžose.

Mes sutikome pageltusiais veidais ir galvas baltais gaubtais apsidengusias vienuoles, moteris, juodais, plačiais ir žemę siekiančiais sijonais, nešančias ant galvų dideles pintines vaisių. Jaučių ir karvių traukiami vežimai leidosi nuo atkalnių, iš raustančiais lapais vynuogynų, su miltiniškais kubilais žalių ir mėlynų vynuogių kekių syvų kvapsnis gyvai priminė girtas, barzdotas galvas, pasvirusias prie pilnų taurių, nupieštas ant parduotuvių ir gėryklų iškabų. Vaikai būreliais bėginėjo, stumdėsi su šunimis ir voliojosi ant nuzulintų akmenų. Merginos stoviniavo tarpuvartėse ir jas kalbino jaunikaičiai su išsiuvinėtais lapais ant švarkų atlapų ir plunksnomis papuoštomis skrybėlėmis.

Niekas mūsų nepažino ir niekas nesikėsino į begalinę laisvę. Drungnas vėjas taršė plaukus, kedeno šilkinę skarelę ant Aimos krūtinės. Aš teiravausi, ar ji nepavargusi. Ne, mes galime dar paeiti ir pasidairyti nuo amžių sename miestelyje.

— Kokia puiki bažnytėlė! — sušuko ji, nes buvome prie aukštų, senų mūrų.

— Užeikime. — siūlė ji.

Ir aš pravėriau sunkias, baisiomis geležimis apkaltas duris.

Tamsūs siaurų langų vitražai siaustė prieblandą ant piliorių, skliautų ir nudilintų akmeninių grindų. Tartum neprieinamoje tolybėje spinksėjo rausva švieselė, ir mūsų akys buvo nukreiptos jon tas kelias užgniaužtos tylos ir nenusakomos vienatvės minutes.

Aš nieko nemačiau ir negirdėjau. Moteris klūpojo šalia, padrikais, juodais plaukais ir sudėtomis rankomis. Tos rankos nepalyginamu baltumu išsiskyrė palšoje mūrų prieblandoje, kaip iškirptos iš popieriaus ir atitrūkusios nuo kūno ir visumos.

Paskui apėjome bažnyčią iš lauko, pasiskaitydami išdilusius įrašus, iškaltus akmenėnse lentose ir įmūrytus sienose, apžvelgdami nutrupėjusius statulų veidus. Ji staiga sustojo, pasisukdama ir pasvirdama visu kūnu, lyg nualsinta alpinančios kaitros.

— Ar tu melsdeisi? . . . Dabar, bažnyčioje? . . .

— Tur būt. Aš nežinau . . . Aš sukalbėjau maldelę ir žiūrėjau į tavo sudėtas rankas. Aima, tavo rankos buvo baltos, kaip nežinau kas. Ir tavo veidas, toks, dabar, kaip rankos. Kas gi tau, mano mergaite?

Jos akys prisimerkė ir blakstienos trūkčiojančiai virpėjo.

— Aš, žinai ką pasakiau? . . . Aš pasakiau, kad myliu, kad myliu tave labai. Meilės žodžius aš sudėjau į maldą. Juk tai taip gražu ir nedaloma . . . Ir tariau: — „Motina, aš pasižadu, aš prisiekiu likti jam ištikima. Būti jo, priklausyti jam vienam. Tam, kurį myliu. Vistiek, kas atsitiktų, per amžių amžius. Padėk man, Motina. Sustiprink mane."

— Aima! . . .

Paėmiau ir spaudžiau jos rankas, plonas ir tartum permatomas. O veidas buvo dar už jas baltesnis, ir blakstienų šešėliai nutiesė didelius ir tamsius brūkšnius.

— Aš tau pasižadėjau pati, savo noru. Pirm negu to esi prašęs ir pirm laiko, kai mes prisieksime vienas kitam viešai ir iškilmingai.

Dieve mano! Ką ji buvo sugalvojusi! Priglaudžiau prie lūpų jos rankas ir išbučiavau kiekvieną pirštą atskirai.

O vakaras kniubo į gilų slėnį. Rausvai dažėsi vynuogynai, šlaitų

terasomis lipdami aukštyn. Vaismedžių sodai bėgo į tolumas, tarp kurių balkšvais keliukais ir takais girgždėjo jaučių traukiami vežimai su kvapnių vaisių derliumi. O gelstančiame danguje rėmėsi, pasikopusi į stačias uolas, apirusi, dantytais bokštais pilis.

Ir grįžtant atgalios bažnyčių varpai prabilo lygiais, vienodais dūžiais. Ir iš kitų slėnių ir iš kitų kaimų. Ir širdis derinosi šitiems vario smūgiams, ir aš kartojau, spausdamas moterį prie savęs, kartojau taip, kad minties kurčiausias aidas nesudrumstų lygaus alsavimo. Ir aš pasižadu. Pasižadu.

Ak, kokia tu buvai išmisli ir pramatanti! Mūsų šeimininkę sekiojo maža, raina katytė, ir akiniai jai smuko ant nosies. Mes turėjome kaitraus, žalio vyno, ir sunkios vynuogių kekės pupsojo medinėje, raižytoje lėkštėje.

Tie auksiniai vakaro atspindžiai nuo amžių sename miestelyje! Kur mes keliaudami savo pačių malonumui, buvome patraukti ir džiūgavome šimtais įstabių dalykų. O pavasarį aš jau nebegalėjau nueiti ir paimti ją už rankų.

Bet kodėl?

Aš žinojau, kad esama keisčiausių dalykų, nes aš buvau pačios neįmanomybės gelmėje. Ne, neklausk. Ne, neklausinėk. Tu viską sužinosi. Viskas, viskas palieka. Tiktai palaukti.

Aš laukiau. Aš turėjau sulaukti, nes kadaise buvome paveikti burtiškos rudens tylos senoje bažnyčioje, *seniame* nuo amžių miestelyje. Ir ji mus sekiojo ir ji paliko žymes mūsų krūtinėse. Tik iš tolo, iš labai toli mane pasiekdavo jos siunčiami bučiniai. Ir aš laukiau todėl, ir turėjau išlaukti visą laiką.

Viskas juk tebėra. Kitaip juk negalėjau manyti. Ir išvažiuodamas kur nors, skubėdavau atgal į didelius namus, kas kartas manydamas, kad jau mano laukimo laikas eina į paskutines minutes. Ir sugrįžęs jau rasiu baltas rankas, man mojančias. Ak.

Ir dar prieš dvi dienas maniau lygiai taip pat. Mano tikėjimas nebuvo pažeistas net pirštu. Ir vakar dar maniau, ir vakar dar tikėjausi.

Aš nusipirkau laikraštį ir jame radau piešinį anos bažnyčios. O dangau! Tu man siunti išsiilgtąją žinią! Aš turiu skubėti namo, kur jau manęs laukia. Palaiminta viltie ir tikėjime! Atpildo valanda jau yra atėjusi.

Kišeniniu peiliuku išrėžiau piešinį ir paslėpiau prie krūtinės.

Tegul sudaužo mane griaustiniai, jeigu galėčiau ką nors negero pasakyti apie ją. Ji tauriai išlaikė ir paliko stipri savo pasižadėjime. Ir šit sugrįžta mūsų laikas.

O miela, sena bažnyčia!

Iš stoties pasileidau šalutiniu keliu, kuo arčiau ir kuo greičiau. Ir priešais sutikau ją, sutikau Aimą. Ji laikėsi įsikibusio jauno vyro rankos ir visa pasvirusi prie jo peties. Ji dar daugiau prisiglaudė ir dar meilesnė pasidarė tam vyrui ir visai nematė manęs, ir visai negirdėjo mano pasveikinimo.

Aš žinau, kad ji matė ir girdėjo. Aš sustojau ir laukiau, kad ji atsigręš. O ji nuėjo ir nebeatsigręžė.

Ir atsivėrė mano akys. Tik pasidarė nejauku ir net šiurpu. Nejauku ir šiurpu dėl to, kad laikas tikrai buvo atėjęs, ir žinia buvo tikra.

Tas piešinys. Tokiu metu mano rankose! Kas jį atnešė ir pakišo man po akimis? Aš jo juk galėjau nerasti ir galėjo būti visai kitaip.

Štai jisai priešais. Bet nenoriu jo sunaikinti ir numesti. Ir dabar jau tariu sudiev. Palikite sveiki. Gal per ilgai man teko laukti. Bet aš sulaukiau. Visos tos dienelės yra įprasmintos.

Ir užpelnytai galiu mėgautis atgauta laisve. Ir didžiuotis, kad sulaukiau to laiko, kad užteko metų, pavyzdžiui, kai vietoj jų, mane galėjo visą amžių krimsti netikrumo kandis.

Sudiev. Jau patsai laikas apleisti šį kampelį.

KETURIOS PASLAPTYS

JUOZAS MIKUCKIS

Šieno kūgyje

Šieno kūgiai parugėse ...
Ranka rankon eina dviese, —
Jų čia būta jau nekartą:
Čia ir grėbta, čia ir arta.

Šventas pavakarys nūdien —
Vienas kito jie panūdo.
Nušienautos dygios pievos —
Į pavėsį šaukia ievos ...

Ji nedrąsiai jam į ausį
Lyg ir sakė, lyg ir klausė,
Žiedus braukdama rieškučiom:
Mes sulauksime vaikučio.

Po rike

Rugiapiūtė. Dalgės žvanga,
Gula javo aukso bangos.
Kerta jis — ji jo grėbikė, —
Paliai rikę tiesias rikė.

Ilgą pradalgę pabaigus,
Atsisėdo jis į maigus,
Savo dalgę pasipustęs,
Valandėlei atsidusti ...

Ji gi bėga, ji gi skuba
Per rugieną skaudžią, grubią: —
Po rike sūnus sukruto —
Metas vaikui duoti krūtį.

Pas piemenėlį

Netikėtai užu šilo
Sunkūs debesys pakilo.
Kažkur trenkė pakelyje,
Ir čiurliais smarkiausiai lyja ...

Ji, nei žodžio nepasakius,
Bėga pievomis, latakais,
Per purvyną, ir per klaną:
Pagiry sūnus jos gano.

Neša piemenėliui skarą.
Nors nuvargo, nusivarė —
Džiaugsmas veiduose nubudo, —
Glaudžias po skara abudu.

Kovų lauke

Laisvės švyturiai pasviro —
Krašto žygiams stojo vyrai.
Kovos plėtėsi aplinkui ...
Moteris viena ten slinko ...

Kur sūnus, sūnus kur? — klausė,
Tarp šiurpių lavonų rausės ...
Buvo moteriškė toji
Ne madona, ne šventoji.

Ir ieškojo ir surado
Sūnų mirštantį, be žado ...
Ir sūnaus ji paskutinį
Žvilgsnį nešėsi krūtinėj.

ŠEŠTASIS MEDIS

JUOZAS KRUMINAS

Dar tebevažiuodamas autobusu, Jonas Vindeikis galvojo, kad stotyje jį pasitiks Alisa.

Diena sunkiasi pro autobuso langus, saulėta diena, besisukantys laukai blizga nupiautomis ražienomis, artėjančio miesto namų stiklai spinduliuoja rausvomis žarijomis. Yra rytas, ankstyvas rytas, keleiviai autobuse apimti mieguistos nuotaikos, tikrai, niekas nekalba nė vieno žodžio, ir Jonas Videikis tyli, jis žiūri į laukus ir nesako nieko, ne, ne, jis ir negalėtų nieko sakyti, jo mintys yra toli, jis galvoja:

— Alisa turi būti stotyje. Praėjo trys savaitės, kai mes matėmes paskutinį kartą. Mano ilgesys yra didelis, aš žinau, kad ji taipgi ilgisi manęs, juk visas tris savaites ji rašė man, taip tikrai, ji rašė man kasdien, ir nieko daugiau, tik apie savo jausmą, taip diena į dieną, tik apie savo jausmą. O dabar aš žinau, kad ji yra tokia pat nekantri, kaip ir aš, iš tikrųjų, būsimasis susitikimas — nors viena minute anksčiau, argi tai ne gražu, nors viena trumpa minute anksčiau.

Tačiau stotyje jos nebuvo. Nustebęs ir kiek nusivylęs jis apėjo visą kiemą, žmonių minioje jis išlandžiojo visus takus — nebuvo, jos nebuvo. Jis apėjo stoties laukiamąjį, staliukai buvo apsėsti, visur daug žmonių, minios žmonių, o Alisos nėra. Jonas Vindeikis vėl išeina į kiemą, jis stovi ant laiptelių, jis žiūri per žmonių galvas ir stengiasi įmatyti kuklią melsvą skrybėlaitę, kurią ji visuomet mėgdavo dėvėti — ne, ne, ji nepasirodo; jis pažvelgia tolyn gatve, ir į kitą pusę — ji nepasirodo.

— Kas nors sutrukdė, — sako jis sau. — Ji tikriausiai ateis vėliau, — nusprendžia jis ir sugrįžta į stoties laukiamąjį. Jis užsisako alaus, rūko papirosą po papiroso, laikas slenka, iš tikrųjų, jau visas pusvalandis, kaip jis laukia — ji nepasirodo.

— Turėjo atsitikti kas nors negero, — mąsto jis dabar vienas, ir tuojau vėl mąsto, kad dar vakar jinai skambino jam: „Atvažiuok, — sakė ji, — tu juk žinai, kaip aš laukiu tavęs, atvažiuok, mes nesiskirsime visą dieną, aš pasitiksiu tave stotyje". — „Žinoma, — kalbėjo jis atgal, — argi aš galiu neatvažiuoti, jeigu tu myli mane?" — „Ach — sakė ji, — nieko nėra tokio didelio, kaip mano meilė tau, per visą visą pasaulį nieko nėra tokio didelio. Aš pasitiksiu tave stotyje, ir nuo ankstyvo ryto mes būsime šalia vienas kito. Argi tai ne gažu?"

Iš tikrųjų, mąsto dabar Jonas Vindeikis, tai būtų buvę gražu, tačiau ji nepasirodo ir nepasirodo. Praeina valanda, ir dar pusvalandis, Jonas Vindeikis išgeria savo alų, jis užsimoka ir pasuka į duris.

— Važiuosiu atgal į Kauną, — nusprendžia jis. — Jos namuose aš negaliu lankytis, o ieškoti — kur gi man jos ieškoti? Iš tikrųjų, turėjo kas nors atsitikti, jeigu jinai neatėjo.

Pirkdamas prie kasos bilietą, jis junta ant savo peties sunkią ranką, jis dar nespėja pasukti galvos, ir tada storas vyriškas balsas linksmai šaukia į pat jo ausį:

— Aš taip ir maniau! Žinoma! O kantrybės negalėjai išsiauginti nei grūdelio.

Dar neatsisukęs Jonas Vindeikis jau žino, kad tai Vytautas Girčius, mokesčių inspektoriaus pavaduotojas. Jis pagriebia Vindeikio ranką, karštai spaudžia ją ir šaukia:

Lietuvos Nacionalinė M.Mažvydo

— Ne, ne, argi galima mylėti šitaip skubant! Bet aš džiaugiuosi, kad tu atvykai. Na, atsiplėšk gi pagaliau nuo kasos, niekur tu šiandien nevažiuosi.

Jis paima Vindeikį po ranka, koja paspiria šalutines duris, jie vėl įeina į laukiamąjį, žmonių dar daug, tačiau keli staliukai jau tušti, jie susėda prie vieno, ir Girčius staigiai vėl pašoka:

— Žinai, nemanau, kad čia būtų labai įdomu sėdėti — — —

Jonas Vindeikis nusišypso Žinoma, galvoja jis, dabar vėl prasidės girtuokliavimas, kaip ir visuomet, kada tik jie abu susitikdavo. Ir kabindamasis už mažytės vilties, jis nutraukia jį ir klausia:

— Gal tu žinai kartais, kur yra Alisa?

— Ji truputį užimta, bet tuojau atsiras. O dabar eime į klubą. Manau, kad visiškai nekenks kuklūs priešpiečiai, ką? Ten ir pasikalbėsime.

Žinau, kuo tas baigsis, mąsto Jonas Vindeikis, tačiau jis galvoja: netrukus ateis Alisa, — ir tada leidžiasi Girčiaus vedamas. Gatvės pilnos saulės, gražu, tačiau Girčius skuba, jie palieka Kęstučio aikštę, siaurais laiptais užlipa į antrą aukštą ir įeina į vidų.

Pradžioje jie geria alų, paskui paduodami šalti užkandžiai ir degtinė. Girčius kalba be perstojo, jis pasikelia, nueina, prie veidrodžio, pasitaiso kaklaryšį, ir vėl grįžta šypsodamasis; jis išgeria stiklą, vėl eina prie veidrodžio, jis šukuoja savo plaukus, ir vėl grįžta šviesus ir šypsodamasis. Iš tikrųjų, jis gali būti patenkintas savimi, mąsto Vindeikis, nei jo išvaizdai, nei apsirengimui nieko netrūksta, ne, ne, visame mieste puošnumu niekas negali lygintis su juo.

— O dabar dar po vieną, — juokiasi jis pildamas. — Alus blogai nuplauna kelionės dulkes, tikrai, šitai aš žinau iš praktikos. O ir šaltas kumpis prie degtinės gražiai sušyla. Gerk ir užkąsk.

Jonas Vindeikis išgeria ir atsilošia.

— Klausyk, — sako jis į Girčių, — štai mes čia sėdime jau beveik valandą, o — — —

— Iš tikrųjų, — pašoka tas. — Pats metas pereiti į atskirą kabinetą. NepriešTarauk, — nulenkia jis iškeltą Vindeikio ranką, — netrukus ims rinktis žmonės pietums, bus nepatogu čia sėdėti.

Mažame užpakaliniame kambaryje Vindeikis susmunka į minkštą sofą, jį apima staigus nuovargis — dėl kelionės, dėl išgerto alaus ir dėl šito nuolatinio Girčiaus plepėjimo. — Kur yra Alisa, mąsto jis vienas, kodėl gi Girčius nenori pasakyti, kur ji ir kada ateis? — Jis jaučiasi, kad ima darytis nekantrus nuo šitos minties, tada jis pažvelgia į savo bendrą.

Girčius vaikšto po kambarį susikišęs į kišenes, jis jau nebesijuokia, jo veidas rimtas, antakiai sutraukti. Pro pravirą langą atplaukia grindinių važiuojančio vežimo tarškėjimas. Vindeikis nustemba šituo staigiu Girčiaus nuotaikos pasikeitimu, tačiau jis galvoja tik viena, ir tada nekantriai sako:

— Sakyk, ką visa tai reiškia? Kur yra Alisa? Jeigu tu žinai, kodėl tu nenori pasakyti? Kodėl ji iki šiol nepasirodo?

—Ateis.

— Nesuprantu — — —

— Ir nereikia. Aš vėliau paaiškinsiu. Dar po stiklą?

Jis prieina prie stalo, pripila ir, net neatsisukęs į Vindeikį, išgeria pats vienas. Vindeikis stebi jį — tikrai, jis yra visai kitas, negu buvo prieš pusvalandį, jis kažko jaudinasi, kažkas buvo įvykę, kažkas turi įvykti, kažkas buvo pasidarę ne taip. Ir jis savo pakeltą stiklą vėl pastato ant stalo.

— Ne, ne, — stengiasi prasijuokti Girčius, — iš tikrųjų ką tu, išgerk. Nekreipk dėmesio į mano nuotaiką. Žinai, įvairūs rūpesčiai, šis ir tas. Būk draugiškas ir išgerk. O paskui mes truputį pasikalbėsime.

Jonas Vindeikis išgeria. Miegui sta nuotaika sunkiasi į jį, lėtai,

pamažu. Girčius vis tebevaikšto po kambarį nieko nekalbėdamas, jis prieina prie stalo, užsidega papirosą ir vėl vaikšto. Paskui jis vėl prieina prie lango, jis pridaro jį ir ilgai stovi, nesakydamas nė vieno žodžio. Jonas Vindeikis jaučia, kad staigiai atėjusi pykčio banga tirpdo jo mieguistumą. — Kokios čia komedijos? galvoja jis. Jeigu kas nos yra atsitikę, kodėl gi šito negalima išsiaškinti paprastai, be kažkokių vaidinimų, iš tikrųjų.

— Klausyk, — staiga prabyla Girčius. — Aš jau seniai norėjau su tavim kai ką išsiaiškinti. Aš manau, mūsų pokalbiui nereikia jokių įžangų, mes puikiai pažįstame vienas antrą, ir tikiu, kad galime vienas antru pasitikėti. Žinai, tie nuolatiniai girtuokliavimai, kai tu tik čia atvažiuodavai, leido man tave ir politiškai gerokai pažinti. Tačiau kai kuriuos klausimus aš dar noriu su tavim išsiaiškinti. Yra atėjęs tam tikras metas, kada šitai man reikia žinoti.

Jonas Vindeikis sėdi ir klauso. Keista, galvoja jis, iš Girčiaus niekad nebūčiau tikėjęsis tokių rimtų kalbų.

— Taigi, — tęsia toliau Girčius. — Manau, kad mano klausimas nebus staigus ir netikėtas. Sakyk, tu priklausai komunistų partijai?

Klausimas buvo staigus ir netikėtas. Jonas Vindeikis staigiai pakyla sofoje, jis žiūri į Girčių nieko nesuprasdamas. Anas vis žiūri pro langą, jis neatsisuka, šalutiniame kambaryje girdėti indų tarškėjimas, tarp abiejų žmonių trunka tyla.

— Aš šiandien iš viso nesuprantu tavęs, — sako pagaliau Jonas Vindeikis. — Tavo klausimas ir keistas, ir nediskretus. Ne, — nusprendžia jis staigiai, — gana šitų komedijų. Visas reikalas man ima atrodyti perdaug kvailas. Įsivaizduok, Alisa man paskambino vakar, ji žadėjo laukti manęs stotyje, ji neatėjo. Dabar tu pasigavai mane, žadi pasakyti, kur ji yra, o vietoj šito statinėji man komiškus klausimus. Ne, ne, iš tikrųjų kantrybės aš turiu nedaug, o dabar aš išvažiuoju į Kauną. Pasakyk Alisai, jeigu ji nori mane matyti — ji žino, kur aš gyvenu.

Girčius visą laiką stovi toje pačioje vietoje, jis žiūri pro langą neatsisukdamas, jo veido raumenys kietai suspausti, ilgą laiką jis nesako nė žodžio.

— Tad tu nenori pasakyti, kur ji? — piktai sako Vindeikis atsistodamas. — Juk tu žinai, kur ji yra. Tu netgi žinojai, kad aš esu atvažiavęs, argi ne?

— Aš jau vakar vakare žinojau, kad tu atvažiuosi. Ne, dėl šito nekaltink Alisos, aš tau paaiškinsiu. Jinai netrukus atsiras, ir bus geriau, jeigu ji pati tau papasakos, kur buvo užtrukusi. Bet aš prašau tave — palauk. O tuo metu, mes pasikalbėsime. Aš prisipažįstu, kad mano klausimas buvo perdaug staigus, tačiau šitai aš turiu žinoti. Vėliau paaiškės — kodėl. Dėl nediskretiškumo — aš tau jau minėjau, kad mes esame tapę daugiau negu geri draugai. Tu juk žinai mano politines pažiūras, tu žinai, aš neapkenčiu tautininkų režimo, nors ir esu šitos pagarbios valdžios nemenkas valdininkas. Taip pat tu žinai, kad aš vadovauju mūsų miesto laisvamanių draugijai. O ką reiškia šitos draugijos, aš visai neabejoju, kad tu taipgi žinai. Todėl aš nemaniau, kad būtų reikalo tau dar aiškinti, jog per laisvamanių draugiją aš vadovauju ir slaptam mūsų miesto komunistų judėjimui. Gal būt, tai paaiškins mano klausimo statumą ir tuo patim įgalins mus abu kalbėtis visiškai be pašalinių žodžių. Ar tu dar ir dabar nenori atsakyti į mano klausimą, aš pakartoju: tu priklausai komunistų partijai?

Jonas Vindeikis buvo girdėjęs, kad Girčius vadovauja miesto laisvamanių organizacijai, tačiau jis niekad nepagalvojo, kad tai būtų daroma kam nors kitam, o ne dėl mados. Iš tikrųjų buvo pasidaręs madingas reikalas priklausyti kairio-

sioms grupėms, kurios dangstėsi pažangiųjų susibūrimų vardais. Todėl ir šitas dabita, galvojo Vindeikis, buvo pagautas madingumo vėjų, taip, tikrai, tas jam padėjo susidaryti vardą, kad jis turi savo politines ir kitokias pažiūras, iš tikrųjų, galvojantis žmogus. Bet kad jis kada nors domėtųsi tuo, ką skelbė jo organizacija, ar kad jis kada nors būtų buvęs veiksmo žmogus — ne, ne, Jonas Vindeikis net niekad net negalėjo niekad tokio išpūdžio susidaryti. Girtuokliauti ištisomis naktimis, pasivaikščioti su miesto merginomis, kiekvieną dieną keisti kaklaryšius ir iškolioti žmoną už blogą kelnių suglaistymą — taip, tai buvo viskas, ką Girčius galėjo ir mokėjo. Nieko daugiau, nieko daugiau, net savo darbe jis buvo apsileidęs, jis nuolat atostogaudavo, ir Vindeikis visuomet stebėdavosi, kad jis dar nebuvo atleistas.

O dabar jis stovi prie lango rimtas, niaurus, iš tikrųjų, didelių sumanymų ir didelės veiklos vyras. Jis laukia Vindeikio atsakymo.

— Komunistų partijai aš nepriklausau, — ramiai atsako Jonas Vindeikis ir, kad sudarytų įspūdį, jog šitam klausimui jis yra abejingas, nerūpestingai užsirūko naują papirosą.

— Aš taip ir maniau, — staigiai atsisuka Vytautas Girčius. — Aš taip ir maniau, — pakartoja jis, prieina prie stalo ir sėda šalimais ant sofos. — Žinoma, pačiai partijai aš taipgi nepriklausau, gal tau tas atrodys ir keista, bet tikrai, ne. Tačiau aš remiu ją, tu gi pats matai, aš pritariu šitoms idėjoms, ir aš manau, kad pritariant kartais reikia imtis ir veiksmo. Žinai, kartais net negalima kitaip, vien tik galvojimo nepakanka, ne, ne. Taip, vadinas, tu partijai nepriklausai, bet, kiek aš girdėjau, šitos idėjos tau nėra svetimos, tu galėtum jas remti, tiesa?

Jis pamažu pripila stiklus ir klausiamai pakelia į Vindeikį akis.

— Kaip čia tau paaiškinus, — atsiliepia Jonas Vindeikis. — Laisvamanių draugijai aš taip pat nepriklausau. Apie tai mes, rodos, jau vieną kartą kalbėjomės. Ne, ne, tu manęs neįtikinsi, kad tai yra labai tikslu kovoti prieš bažnyčią. Leiskim, aš žmogus netikintis, bet tai yra mano asmeniškas reikalas. Kodėl gi aš būtinai turėčiau propaguoti tai, kad aš, pavyzdžiui, netikiu.

— Bet, matai, — nutraukia jį Girčius, — tikintieji propaguoja tai, kad jie tiki. Jie turi savo organizacijas, jie turi tribūnas iš sakyklų. Kodėl gi mes, netikintieji, negalime turėti panašių dalykų? Vienas reikalas atsveria kitą.

— Ne visai. O, gal būt, tu projektuoji sukurti bedievybės kultą? Bet tada, atleisk, bedievių vyskupu aš visai nepasiruošęs tapti.

Vindeikis pakelia stiklą ir šypsodamasis išgeria. Girčius taipgi nusišypso, bet Vindeikis mato, kad šitoks pokalbio pakrypimas jam nepatinka, iš tikrųjų, jis ne tai norėjo kalbėti, ne, ne.

— Matai, — tęsia Girčius vėl surimtėjęs, — tu gi pats žinai, kad visos šitos laisvamanių organizacijos yra tiktai puiki priedanga. Juk pažangiosios grupės neturi teisės jokiems susibūrimams. Šitas prakeiktas režimas taip suvaržė žmogaus, laisvę, jog turi žvalgytis, pro kurias duris išeiti, kad visai neužtrokštum. Taigi, laisvamanių organizacija ir atveria šitas duris. Tai juk tėra vienintėlis būdas oganizuotis visai pažangiai visuomenei. Dar daugiau, tai yra, pasakyčiau, politinė mokykla. Įsivaizduok, žmogus neturi jokių politinių nusistatymų, jis yra tik laisvamanis, jis įstoja į mūsų organizaciją. Per susirinkimus jis išgirsta daugelį tiesos žodžių, ir po pusmečio mes jau turime veiklų komunistą. Taip atsitiko jau ne su vienu iš dabartinių mūsų veikliausių narių. Nes pas mus laisvamanių organizacijos yra pats patogiausias tiltas į komunizmą, pats patogiausias.

Šalutiniame kambary pasigirsta neaiškūs žmonių balsai, ateina trau-

komų kėdžių triukšmas: Antra valanda, galvoja Jonas Vindeikis, valdininkai baigė darbą, o Alisa vis dar nesirodo.

— Bet ne apie tai aš norėjau su tavimi kalbėti, — kalba toliau Vytautas Girčius. — Kiek aš tave stebėjau, aš susidariau įspūdį, kad galiu tavimi pasitikėti. Dabar atėjo laikas, kad tu paremtum faktais šitą mano nuomonę. Aš žinau, kad tu pritari pažangioms idėjoms, iš tikrųjų, juk kiekvienas padorus žmogus turėtų joms pritarti. Ir štai, pribrendo laikas, kada mums reikia tavo pagalbos.

— Mums? Tai reiškia, tavo laisvamaniams? Ką gi aš čia galiu padėti? Aš juk sakiau tau, kaip žiūriu į šituos reikalus.

— Aš jau anksčiau minėjau tau, kad per laisvamanių organizaciją aš vadovauju ir miesto komunistų judėjimui. Taigi, dabar tau jau aišku, apie ką reikalas eina? Sutinki tu mums padėti, ar ne?

— Aš nesuprantu tavęs, — mėgina išsisukti nuo tiesaus atsakymo Jonas Vindeikis. — Vieną kartą tu sakai, kad komunistų partijai nepriklausai, kitą kartą dediesi komunistų vadu.

— Yra taip, kaip aš pasakiau. Pagaliau, tai neturi reikšmės. Užtenka to, kad aš dirbu, o istorija vėliau visa tai įvertins.

— Taigi, jeigu aš nepanorėčiau pakliūti į šitą istoriją?

— Vadinas, tai yra tavo mandagus atsisakymas?

— Gal būt, aš net negaliu jums padėti. Tu juk visuomet mėgdavai, pervertinti mano sugebėjimus.

— Aš pažįstu žmones, — išdidžiai pakelia galvą Girčius ir vėl pabrėžtinai kartoja: — Aš pažįstu žmones, šituo man dar niekad neteko nusivilti. Taigi, principe tu sutinki padėti mums?

— Aš gi jau tau sakiau, kad negaliu nieko atsakyti, kol nežinau, kokios pagalbos tu iš manęs nori.

— Tai yra tiesiog vaiko darbas, iš tikrųjų. Niekad nemaniau, kad tu esi toks užsispyręs. Nejaugi padėti draugui tau yra toks sunkus darbas?

— Draugui? Tu norėjai pasakyti — draugams. Tai yra didelis skirtumas. Tau aš visuomet galiu padėti, kaip jau ne kartą padėdavau. Taigi, į sveikatą.

Tačiau Girčius nenori juokauti, ne, ne, dabar jis yra beveik piktas, ir Jonas Vindeikis pasijunta gana nesmagiai.

— Sakyk, koks reikalas, — sako jis nedrąsiai.

Girčius dar arčiau pasitraukia į jį.

— Matai, — šnibžda jis pusbalsiu, — tai yra tiesiog niekai. Ryt mūsų miestą turi aplankyti respublikos prezidentas, kažkoks kvailas vizitas, ar kažkas panašaus. Viskas yra paruošta jo sutikimui, tu žinai — vėliavos, kalbos, organizacijų eisenos. Ir visame šitame iškilmingume mes, tai yra, mano laisvamaniai, arba komunistai, kaip tau patogiau, norime parodyti, kad ne visa liaudis yra už fašistinį režimą, kad, atvirkščiai, žmonės galvoja visai kitaip, visiškai kitaip.

— Ir kuo tu nori šitai parodyti?

— Palauk. Jeigu tautininkai ir miesto viršūnės pasiruošė toms iškilmėms, tad mes irgi nesnaudėme. Apie tai ir sukasi mano šios dienos pasikalbėjimas su tavim. Šitame reikale aš ir noriu tavo pagalbos. Matai, aš visą laiką galvojau, kad tu esi šaunus vyras, paskui aš aplinkiniais keliais, tarp kitko, šiek tiek sužinojau apie tavo praeitį, dėl to manyje ir išaugo toks didelis pasitikėjimas tavimi. O dabar ištisų metų bendravimas, kad ir prie stikliuko, mus visiškai suartino. Tas man ir davė idėją kreiptis į tave pagalbos. Tu pats matai, reikalas yra rimtas, duok ranką, ir nėra abejonės, kad viskas bus gerai.

Jis pagriebia Vindeikio ranką ir ilgai purto ją. Paskui pašoka ir pripila stiklus. Jonas Vindeikis žiūri į jį sunkiai susivokdamas, išgerti gėrimai ir karšta diena kelia jame snaudulį, taip, tikrai, nuovargis įsilieja į jo kūną, jis mieliausiai užmig-

tų dabar, mieliausiai būtų Kaune, savo kambaryje, vienas, visiškai vienas, taip. Ir tada jis vėl prisimena Alisą. Kur ji galėtų būti? — mąsto jis jau dešimtą kartą, ir vėl nekantrumas pagyvina jį.

Girčius pakelia stiklus.

— Išgerkim, — sako jis, — už viso reikalo pasisekimą. Aš gi žinojau, kad su tavim galima bus susikalbėti.

Vindeikis jaučia, kad jis turi ką nors atsakyti — ne, ne, argi jis sutiko su Girčiaus prašymais? Iš tikrųjų, padėtis yra kvaila. Bet jis tyli, jis tik galvoja, kad iš visos tos pagalbos, kurios iš jo tikimasi, vistiek, nieko neišeis, tačiau jis nesako nė vieno žodžio, ir Girčius kalba toliau:

— Štai kaip atrodo visas reikalas. Kaip jau minėjau, ryt rytą valstybės prezidentas atvažiuoja į mūsų miestą kažkokio vizito. Gerai. Iš Kauno mes gavome glėbį atatinkamų plakatų, su piešiniais ir reikiamais užrašais, na, tu žinai. Taigi, šitais plakatais mes ir norime pasveikinti tautos vadą. Kaip tau atrodo — atsikelia miestas rytą, o visos tvoros, visi skelbimų stulpai, visos įmanomos vietos šviečia prezidento garbei. Geras maskaradas, ką?

Jis nutyla ir pats gėrisi būsimuoju vaizdu.

Didelis vaikas, galvoja Vindeikis, toks jis visuomet buvo, toks ir paliks. Iš tikrųjų, visas šitas slaptas veikimas jam yra savotiška romantika, be prasmės, be turinio, visai negalvojant apie ideologinę jos reikšmę. Ne, ne, Girčius ieškojo populiarumo, jam patiko vadovauti, kam nors kitam jo sugebėjimai buvo per menki, jis susirado dirvą čia. Ir jis ėjo į šitą įsivaizduotą populiarumą užsimerkęs, nieko negalvodamas, jam viskas buvo vistiek, kad tik būtų pirmame poste. Jis visai nesirūpino, kokių pasekmių šitas žaidimas galėjo atnešti ateičiai, jis negalvojo, kad juk pats gyvena ir lėbauja iš to paties režimo, kurio neapkentė. Vindeikis, žinoma, netikėjo, kad Girčius nepriklausė slaptai komunistų partijai, tai atrodė perdaug juokinga. Lygiai kaip atrodė jam juokinga ir tai, kad jo laisvamanių organizacijoje maišėsi daugiausia jauni žydukai. Žinoma, bendras tikslas, be rasių ir tautybių skirtumo, taip. Jis taipgi žinojo, kad laisvamanių draugija visur ugdo komunistinius kadrus, iš tikrųjų, jis pats nepriklausė jokioms organizacijoms ,nei viešoms nei slaptoms, bet kairiose grupėse jis buvo laikomas savu žmogumi, jis būdavo kviečiamas į susirinkimus ir gerai matė, kas kur vyko. Ne, argi šitas juokingai vaikiškas darbas gali privesti prie ko nors rimto? — galvodavo jis, klausydamasis įvairiausių kalbų ir sumanymų. Ir jis buvo ramus dėl šito. Ne, ne, tauta ėjo savo keliu, ji turėjo savo galvoseną, ir šitos idėjos jai buvo neįperšamos. Tai buvo tik avantiūristų reikalas, ir jų buvo nedaug, ir lietuvių jų tarpe buvo tik apgailėtina saujelė. Vindeikis dažnai gailėdavosi, kad daugelis jo preities dienų priklausė panašioms avantiūroms, tos dienos atsivijo jį iki dabar, iš tikrųjų, jis negalėjo išsivaduoti iš šitų ryšių, ir štai šiandien jis vėl sėdi priešais Girčių ir klausosi tų pačių planų, kuriuose jis dalyvaudavo savo gilioje jaunystėje.

— Tad štai kas, — neatleidžia Girčius, — kaip jau sakiau, iš Kauno atgabenti plakatai. Jie yra paslėpti tam tikroje vietoje, už miesto. Atsigabenti į miestą mes jų negalėjome. nes prieš tokius įvykius policijos budrumas, o taipgi ir jos skaičius, yra sustiprinti. Tai viena. Antra — policija gerai pažįsta visus mano organizacijos narius, taipgi ir mane patį. Žinai, čia toks miestas, kad kaip besisuksi, vistiek susiduri su tais pačiais žmonėmis. Tad sakau, jeigu policija pastebės žmogų iš mano laisvamanių tarpo su lagaminu rankoje, ji būtinai patikrins, ką tas žmogus neša. O po to, aišku suims jį, tai yra visiškai tikra. Ir štai dabar mes stovime priešais problemą. Plakatai su dideliais pavojais atgabenti iš Kauno iki čia. Šią naktį jie turi būti išlipinti visame mieste. O mes esame

taip policijos sekami, jog negalime nė iš vietos pasijudinti. Mes neturime nė vieno neįtariamo žmogaus, kuris galėtų juos iš anos slaptos vietos atgabenti iki mano buto.

— Tad štai kas, — sako pusbalsiu Jonas Vindeikis, — dabar aš suprantu. Tavo manymu, aš esu vienintėlis žmogus, kuris galėtų atgabenti anuos plakatus. Labai dėkui, žinai, kiek už tai gręsia?

— Betgi žmogau, — pašoka Girčius, — tau čia nėra jokio pavojaus, absoliučiai jokio. Tavęs čia niekas nepažįsta, bent policija tai jau tikrai ne. Tu čia esi svetimas, o svetimas žmogus, atvykdamas į miestą, netgi privalo neštis lagaminą. Taip sakant, tualeto reikmenys ir naktiniai baltiniai. — Jis trumpai susijuokia ir kalba toliau: — Niekas tavęs neįtars, niekam net į galvą neateis tave įtarti. Atvažiuojant tavęs niekas nematė, stotyje taip pat ne, čia aš irgi pasistengiau, kad mes būtume izoliuoti nuo nereikalingų akių. Viskas sutvarkyta taip, kad geriau ir nereikia, ką?

Jonas Vindeikis pakelia galvą:

— Man tiesiog keista, — sako jis, — jeigu jūs jau atgabenote lagaminą iki stoties, kodėl gi vienu ypu negalėjote jo atnešti ir į vietą? Kam dar nereikalingas slėpimas ir tampymasis?

— Aš nenorėjau rizikuoti. Tu gi pats žinai, kad mes čia turime tiktai siaurąjį gelžkeliuką, jis naudojamas prekėms vežioti, keleiviai juo beveik nevažinėja, nepatogu. Stotis yra toli už miesto, niekas jos nesaugo, niekas nekreipia jokio dėmesio. Keleivių būna labai maža, ištisom dienom kartais niekas nevažiuoja, todėl ir iš stoties išeiti ir lagaminą laukuose paslėpti — jokio pavojaus. Svarbiausia — per miestą. Po laukus policija nesišvaisto, tačiau miestas šiandien ypatingai stebimas.

— Kodėl gi jūs negalite pasisamdyti automobilį ir ramiausiai parsigabenti savo plakatus?

— Aš galvojau ir apie tai. Bet matai, mūsų draugijai nepriklauso nė vienas šoferis, o šitokiame reikale pasitikėti svetimais žmonėmis aš negaliu, tai juk visai suprantama. Ne, ne, nėra kitos išeities, tu turi sutikti, iš tikrųjų, kuo gi tu rizikuoji?

— Mažiausiai pora metų kalėjimo, — ramiai atsako Vindeikis.

— Betgi aš tikinu tave, kad šitas puikiausiai pavyktų. Ir tai turi padėsime visas pastangas, kad viskas puikiausiai pavyktų. Ir tai turi pavykti. Tu palauksi iki sutems, apie dešimtą valandą iš Kauno ateina traukinys. Ir tu, kaip svetimas žmogus, ateini su lagaminu nuo stoties pusės. Nieko nėra paprastesnio. Naktys dabar tamsios ir — —

Durys staiga triukšmingai atsidaro, ir Jonas Vindeikis pajunta, kaip kraujas staigiai subėga į jo veidą ir pirštai konvulsyviai suspaudžia jau seniai užgesusį papirosą. Jis atsistoja ir nejučiomis žvilgteri į Girčių. Tas šypsodamasis nueina į durų pusę.

* * *

Tik daug vėliau Jonas Vindeikis pagalvojo, kad tą metą jis turėjo atrodyti gana kvailai. Iš tikrųjų, kaip mažas vaikas, užkluptas nusikaltimo vietoje, pyko jis ant savęs. Jam grąžino pusiausvyrą tik laisva Girčiaus laikysena ir ta nemeluotai džiugi nuotaika, kuria jis pasisveikino triukšmingai ir netikėtai įsiveržusią Alisą.

Kai ji, išsivadavusi iš Girčiaus sveikinimų, prieina prie stalo, Vindeikis vis dar negali pratarti nė vieno žodžio. Gretimame kambaryje kažkas garsiai nusijuokia, gatve vėl nudarda ūkininko vežimas, o jis stovi sugniaužęs rankas ir neįstengia praverti lūpų.

— Sveikas, — laisvai sako Alisa, — matau, tu visai nesidžiaugi mano atsiradimu.

Ji prieina prie jo, apkabina jo kaklą ir ilgai bučiuoja lūpas. Vindeikis jaučia, kaip sunkiai plaka jo širdis, ateina netikėtas svaigulys, jis pamiršta viską, vietą ir laiką, iš ti-

krųjų, jis pamiršta, ką prieš minutę kalbėjosi su Girčium, ramybė sugrįžta, yra jauku, Alisa yra čia, ir pasaulis vėl įgauna lygsvarą. Ir kai ji atitraukia savo lūpas, Vindeikis apkabina jos siaurus pečius, sodina šalia savęs ir pats bučiuoja ją — ilgai ir godžiai.

— Šitaip, — sako jis, neatitraukdamas nuo jos akių, — o dabar pasakok, kokiame pragaro skyriuje tu taip ilgai užtrukai.

— Ne, ne, —ginasi ji, — esu pavargusi kaip jogas po seanso. Paskui. Dabar duok man stiklą alaus ir papirosą.

Kai Vindeikis pakelia akis į Girčių — tas sėdi ramus, šypsena žaidžia jo veide, jis žiūri į Alisą tylėdamas, tačiau kažkoks nekantrumas žymu jo veide, kažkoks geras nekantrumas, ir Vindeikis galvoja, kad tai jis, juk tas pats Girčius visokeriopai padėjo judviejų meilei, iš tikrųjų, tai jis, juk padėjo jam susiartinti su Alisa, kaip jis galėjo pamiršti, juk pirmasis pabučiavimas irgi įvyko jo namuose, jis nepavydėjo jų laimės, ach ne, jis nebuvo blogas žmogus — draugas, tikras draugas.

Alisa susikelia kojas ant sofos, ji atsiremia į Vindeikį, savo skrybėlaitę ji numeta ant gretimos kėdės, jos plaukai yra išsitaršę, Vindeikis pastebi jos dulkinas rankas ir įkaitusį veidą. Tačiau jis nieko neklausinėja. Tegu pailsės, mąsto jis, ji gi pati man viską pasipasakos. Jis glosto jos plaukus ir bučiuoja veidą.

— Miela, — sako jis, — tu atrodai iš tikrųjų pavargus.

— Nieko dabar daugiau nenorėčiau, tik gerai nusiprausti ir užmigti, — sako ji. Tada staiga ji krūpteli ir be įžangų kalba į Girčių:

— Viskas tvarkoj, nei šuo nesulojo. Viskas išėjo dar lengviau, negu buvo numatyta. O kaip su tavim?

— Neaišku, — atsako šypsodamasis Girčius. — Manau, kad ir šitą reikalą teks tau vienai sutvarkyti.

Vindeikis įtemptai klausosi ir niekaip negali suprasti, koki bendri reikalai riša juos.

— Nekalbėkite ieroglifais, sako jis nekantriai. — Manyčiau — pats laikas išgerti. Už tave, Alisa, kaip paprastai, — sako jis pakėlęs stiklą ir visas palinkęs į ją.

Ji šypsosi.

— Tu mano mieliausias berniuk, prisiglaudžia jinai prie jo. — Iš tikrųjų, su tavim galima viską pamiršti, viską, net ir šio ryto kelionę.

— Tu buvai kur išvažiavusi? — klausia jis nustebęs.

— Argi Vytautas tau šito nesakė? — nustemba ji savo ruožtu.

Girčius atsistoja.

— Matai, Alisa, aš net laiko šitam neturėjau. Žiauriai kietas riešutas šitas tavo Jonas. Štai mes kalbamės nuo ankstyvo ryto, ir kai tu atėjai, aš esu tiek pat laimėjęs, kiek ir pasikalbėjimo pradžioje. Aš net neturėjau kada papasakoti jam apie tave. Paskui, kai mūsų pasikalbėjimas nukrypo kažin kur, aš pagalvojau, kad bus geriausia, jeigu tu pati jam papasakosi viską. O dabar šitame reikale aš geriausiai norėčiau nusišluostyti rankas, mano sugebėjimai taip toli nesiekia.

Jonas Vindeikis klausosi šitos kalbos ir jaučia, kaip kraujas pamažu vėl šoka į jo veidą. Negali būti, kartoja jis sau, negali būti, kad Alisa būtų Girčiaus ir visų jo vadinamųjų laisvamanių bendrininkė. Ne, ne, tai kažkoks nesusipratimas, jie kalba apie kažką kitą, tikrai. Štai jau beveik metai, kaip jis pažįsta ir myli ją, tačiau dar niekad nebuvo pastebėjęs, kad ji kalbėtų ar domėtusi politika, niekad jis nematė jos Girčiaus susirinkimuose, niekad. Jis žinojo, kad su Girčium jie buvo geri draugai, nuo seno, ilgi metai buvo išsugdę šitą draugystę, bet ji mėgo juoktis iš jo organizacinių gabumų, kaip ir iš visos jo organizacijos. Iš tikrųjų biaurių vaikų darželis, sakydavo ji. Ne, ne, ji negali, ji negali turėti ką nors bendra su visa šita gauja, kurion buvo susirinkę viso miesto padugnės. Reikalas eina apie ką nors kitą, iš tikrųjų, juk visus tuos metus ji buvo tokia švelni, ir nebuvo nė vieno

susitikimo, kad ji nebūtų kalbėjusi apie savo jausmą jam, taip, ir nieko kito: Aš myliu tave, kartojo ji šimtąjį kartą, ir jis galėjo šitų žodžių klausytis tūkstantąjį kartą. Abu jie buvo toli nuo visų politikų, tikrai, jiems pakako vienam antro, nereikėjo nieko daugiau, meilė ir ramybė buvo jų tikslas, tikrai, nieko daugiau. Šiandieninis pasikalbėjimas su Girčium buvo užgriuvęs jį kaip sunkus debesis, Alisos atsiradimas vėl nugiedrino dangų, o dabar šitos kalbos ateina į jį kaip nerimas, ir jis nori užgniaužti jį, tada sako juokaudamas:

— Žinai, miela. Vytautas buvo tapęs toks žiauriai rimtas, kokio aš jo dar niekad nebuvau matęs. Supranti, aukšti mostai, aukšta politika, ir viskas aukšta. Reikėjo tau jį pamatyti tokį, iš tikrųjų, tai nekasdieniškas vaizdas. Jis vos nepakėlė manęs į bedievių popiežius, vos neįrašė į visuotiną istoriją ir vos nepadarė dienos didvyriu. Gerai, kad tu laiku atėjai, kitaip šitoje vietoje būtum radusi ne savo mielą berniuką, o rimtą, šaltą ir rūstų bolševikų komisarą.

Girčius nesijuokia. Jis tik pažvelgia į nedidelį auksinį laikrodėlį ant rankos.

— Penkta valanda, — sako jis atsistodamas, — o reikalas nepajudėjęs nė iš vietos.

Penkta valanda, galvoja Jonas Vindeikis, laiko paliko tiek nedaug, aštuntą jau reikėtų grįžti į Kauną. Pats laikas, kad Girčius eitų namo ir paliktų mus vienu du. Arba geriausiai, jeigu aš išeisiu su Alisa, diena yra graži, oras šiltas, mes nueisime prie upės, taip, kaip anais vasaros mėnesiais, iš tikrųjų, gana šitų nežmoniškų kalbų. Jis pasikelia nuo sofos ir paima Alisą už rankos.

—Ar tu nenori truputį pasivaikščioti? Aš visą dieną tūnau šitame kambaryje, žiauriai įgriso, tikrai.

Girčius prieina prie stalo ir įtemptai žiūri į Alisą. Jinai uždeda ranką ant Vindeikio peties ir sako pavargusiu balsu:

— Mielas mano, aš tokia pavargusi. Pabūkime dar čia, leisk man atsigauti. Iš tikrųjų, kelionė buvo pragariška.

— Kur tu buvai? — klausia Vindeikis sutrikęs.

— Kaune.

— Kaune? — jis sunkiai atsisėda šalia jos. — Bet juk tu skambinai man vakar, kad šiandien aš atvykčiau pas tave, o tuo tarpu tu pati važiuoji į Kauną. Nieko nesuprantu.

— Tai labai paprasta, — sako Alisa ir staigiai pasisuka į Girčių: — Tu pasakojai jam visą reikalą?

— Pasakojau, — niauriai meta Girčius.

— Taigi, mielas, tu žinai, kad ryt pas mus atvažiuoja respublikos prezidentas? Ir žinai, kad šią naktį mieste turi būti išlipyti plakatai? Labai paprasta — šį rytą aš nuvykau į Kauną ir pargabenau kalbamus plakatus.

— Tu? — jis kažkaip instinktyviai tikėjosi šito prisipažinimo, tačiau kai jį išgirdo — krūptelėjo. Ir tuo metu jį visą persmelkė šitų dviejų žmonių suokalbis atsivilioti jį čia iš Kauno.

— Taip, aš, — ramiai atsako Alisa. Atrodo, kad ji didžiuojasi šituo savo žygiu ir negali suprasti, kaip Vindeikis neįvertina jos didvyriškumo.

— Tu esi komunistė?

— Taip.

Nuo šito tiesaus atsakymo jis krūpteli antrą kartą. Kažkokia karti pagieža iškreipia jo lūpas, jis prisiversdamas nusišypso ir atsilošia sofoje:

— Ir, žinoma, judu abu sugalvojote puikų planą atsikviesti mane iš Kauno, taip, aišku, meilės vardu. Tiesa? Neblogai sugalvota. Tikrai, įsimylėję kalnus nuverčia, kaip sako žmonės, o čia tokia menkutė smulkmena, anot jūsų, pargabent lagaminą. Puiki kombinacija, nėra ko sakyti, iš tikrųjų.

Ir kai jis taip kalba, jį užlieja dar didesnis piktumas, įžeista ambicija dreba jo balse, jis staigiai pakyla, vienu ypu išgeria pastatytą stiklą ir pasuka į duris. Vidury kambario jis sustoja.

— Jūs persiskaičiavote, — sako jis atsisukęs, jo balsas dreba, įniršimas verda jame. — Jūs persiskaičiavote, — kartoja jis, — taip, jūs abu. Aš galiu pritarti kvailiausioms idėjoms, aš galiu toleruoti netoleruotinus dalykus, aš galiu taipgi ir daug kam padėti, ne dėl to, kad būčiau tuo įsitikinęs, bet dėl to, kad tai man patinka. Tačiau su manim negalima taip nevykusiai žaisti. Aš manau, Alisa, tu turėjai šitai žinoti, iš tikrųjų, iki tiek tu turėjai mane pažinti. O dabar bus geriausia, jeigu aš atsisveikinsiu. Viso geriausio, Alisa, nerašyk man daugiau. Ne dėl to, kad tu esi komunistė, bet dėl to, kad savo kvailą politiką tu statai aukščiau mūsų jausmo. Po to, kas yra įvykę, visuose tavo žodžiuose, kuriuos tu man rašytum, aš jausčiau nenuoširdumą. Man pakanka tavo vakarykščio skambinimo. Daugiau nereikia šito. Mūsų meilė buvo graži, aš tikėjau, kad ji buvo be apgaulių, nereikia jos dar labiau juodinti. Viso geriausio.

Jis mosteli ranka į Girčiaus pusę, nusilenkia Alisai ir priėjęs paspaudžia durų rankeną.

— Jonai! — šaukia Alisa. Šitas šauksmas persmelkia Vindeikį, neviltis, praradimas ir sielvartas dega šitame šauksme: — Jonai! — šaukia ji antrą kartą.

Vindeikis stabteri prie durų, ir tuo metu jaučia, kaip jos liesos rankos apkabina jo kaklą. Jis pažvelgia į jos akis, ir staiga pajunta, kaip jo pyktis susvyruoja, taip, tikrai jo įtūžimas praranda savo impulsą, ne, ne, iš tikrųjų, kokia paini ir nesuprantama yra žmogaus širdis. Ir tada jis pajunta jos lūpas ant savo lūpų, ir jos ašaros nurieda jo skruostais.

— Tu nesupratai manęs, mielas, — šnibžda ji pabučiavimų tarpuose. — Neišeik, aš maldauju tave, ach, neišeik, aš myliu tave, aš tau viską paaiškinsiu, tik būk geras ir neišeik.

Jie sugrįžta prie stalo, Jonas Vindeikis nesisėda, jis stovi laukdamas, laikas slenka, Alisa susmunka kėdėje, ji verkia, ir Vindeikis laukia, iki ji nusiramins ir galės kalbėti. Jis jaučia, kad ir pats dar ne viską yra pasakęs, toli gražu ne.

Kai septintą valandą visi jie pakyla išeiti, Jonas Vindeikis vis dar negali suprasti, kokiu būdu jis nusileido. Jie kalbėjo aštriai ir sunkiai, niauri nuotaika ir nerimas visą laiką graužėsi jo širdyje, jis daug gėrė ir daug kankinosi, tokios buvo tos dvi valandos. Ir tada Alisa pasakė, kad taip, jinai skambino jam vakar, bet ji skambino gryna širdimi, ji pati nežinojo, kad šį rytą turės išvykti, tikrai, apie tai jai buvo pranešta tik vėlai naktį, kada jau nieko nebegalima buvo atšaukti. Ir paskui ji kalbėjo — iš tikrųjų, ji niekad negalvojo įkinkyti jį į šitą darbą, niekad, ji prisiekia visu tuo, kas jai yra brangiausia, ne, ne. Tai buvo Girčiaus planas ir tai nebuvo padaryta iš blogos valios, tikrai ne; Girčius tikėjosi, kad Alisa bus pavargusi, todėl juk buvo visai suprantama, jeigu jis šiek tiek padėtų jai. Bet jeigu Vindeikis nenori šito, ach, kam dar ir kalbėti apie tai. Alisa tai padarys pati viena, tikrai, nes juk kam nors kitam yra pavojinga, visus narius policija gerai pažįsta, jos gi ne, jos neįtaria, ji tai padarys pati viena, nors yra pavargusi ir sielvarto prislėgta, iš tikrųjų, sunkaus sielvarto, kad ji niekad nėra melavusi nei apgaudinėjusi, o dabar jis netiki ja. Tegu tik Vindeikis pasilieka šitą vakarą čia, kai jinai jaus, kad jis yra čia, jai bus daug lengviau, iš tikrųjų, ji jausis daug drąsesnė, tegu tik jis pasako jai, kad tarp jų vėl yra viskas taip, kaip buvę, tegu, tegu tik jis pasako jai šitai, ir ji vėl jausis laiminga. Ne, ne, ji nenori jį varginti neprotingais prašymais, viską ji atliks pati, tik tegu jis nevažiuoja šį vakarą į Kauną, jai bus daug drąsiau.

Kai Jonas Vindeikis girdėjo šituos žodžius, jis buvo dar labiau prislėgtas, jis nustojo prieštarauti ir ginčytis, paskui jis paklausė:

— Kur yra tas prakeiktas lagaminas?

Alisa sakė, ne, nereikia apie tai

daugiau kalbėti, tai sunki tema, jiems abiems sunki, iš tikrųjų, pamiršk ime ją, sakė ji. Bet paskui ji papasakojo. Tai tiesiog juokingas kelio tarpas. Girčius gyvena juk miesto pakraštyje, o lagaminas yra visai netoli, prie pat miesto, tik pora šimtų žingsnių už miesto, sakė ji. Vindeikis norėjo smulkiau žinoti tą vietą, jis pasakė:

— Tu esi tikrai pavargusi ir susijaudinusi, Alisa. Aš atgabensiu šitą lagaminą. — Tai sakydamas jis buvo piktas, ne, ne, niekas negalėjo žinoti, ką jis galvojo, jis dar pridūrė: — aš atnešiu šitą lagaminą, ir dvyliktą valandą išvažiuoju atgal į Kauną.

Tada Alisa sakė, taip žinoma, jeigu jis tai nori padaryti saugumo sumetimais, aišku, yra geriausia išvažiuoti dar tą pačią naktį, bet jinai dar norėtų pabūti su juo drauge, iš tikrųjų, juk jie nesimatė visas tris savaites, kaip būtų gražu, jeigu jis dar galėtų pasilikti visą rytojaus dieną, jie būtų drauge, visą dieną drauge, be jokios politikos, tikrai, tiktai vieni du, kaip anksčiau.

Į tai Jonas Vindeikis atsakė, kad jis norėtų tiksliai žinoti vietą, kur paslėptas lagaminas.

— Tu žinai vieškelį į Keltėnų miestelį, — kalbėjo tada Alisa. — Iš abiejų vieškelio pusių auga medžiai. Toliau abiejomis pusėmis eina laukai. Kairėje pusėje tiesiasi nupiautų kviečių dirvos. Kviečiai dar nesuvežti, jie stovi gubose. Kai išeisi iš miesto ir prieisi medžių eilę, kairėje pusėje atskaityk šeštąjį medį. Lygiai ties juo stovi kviečių eilė, po pirmąja guba guli lagaminas. Lygiai ties šeštuoju medžiu.

* * *

Yra naktis, žvaigždės dega didelės ir šviesios: Kokios ryškios žvaigždės, galvoja Jonas Vindeikis, jis stabteri, apsižiūri aplinkui ir vėl žvelgia aukštyn: Kokios ryškios žvaigždės, sako jis sau, iš tikrųjų.

Jis yra už miesto, jis eina vieškeliu, abipus tiesiasi laukai, tamsa yra nusileidusi ant jų. Juosvame danguje išsiskiria juoda medžių eilė. Šeštasis medis, galvoja Jonas Vindeikis.

Jis eina kelio pakraščiu, prie pat griovio krašto, smulkūs žvyro akmenukai traška po jo kojomis, šitas šiugždesys jam yra nejaukus, jis išauga jame į didelį garsą. — Iš tikrųjų, aš esu kaip vagis, sako jis sau, jeigu šviestų mėnulis, aš, tur būt, bijočiau savo šešėlio.

Tada jis stengiasi negalvoti apie savo kelionės tikslą. — Smulkmenos, mąsto jis, iš tikrųjų, Girčius buvo teisus, didelis čia daiktas pargabenti menką lagaminą! Tačiau kai jis taip eina ir eina, jis vėl galvoja, kad Alisa buvo neteisi. Pora šimtų žingsnių iki vietos, sakė ji, bet iki jis prieina pirmąjį medį, turi nueiti beveik kilometrą, ir toliau medžiai yra reti, jie stovi nevienodais tarpais. Jis stabteri ir stengiasi įmatyti šeštąjį — yra tamsu, yra toli, dar geras kelio gabalas.

Alisa buvo neteisi, mąsto jis vėl. Iš viso, jos pasiaiškinimas buvo miglotas ir pilnas prieštaravimų. Vindeikis nepatikėjo juo, ne, ne, tegu ji negalvoja, kad jis yra toks naivus. Ir kai jis dabar mąsto apie tą pasikalbėjimą, jį vėl apima piktumas. Gerai, sako jis sau, aš padarysiu tai, ko buvau prašomas, aš pargabensiu lagaminą, bet daugiau nematys ji manęs niekad, niekad daugiau, ne, ne. Šią naktį aš išvažiuoju į Kauną ir daugiau čia nebegrįšiu. Gali ji skambinti, gali rašyti, gali pati atvažiuoti — viskas baigta. Meilė buvo didelė, ji buvo graži ir liūdna, ji palūžo viename nešvariame suokalbyje, baigta.

Lengvas vėjas pereina medžio šakomis, Jonas Vindeikis stabteri ir apsižvalgo — antrasis medis. Jis nejaučia jokios baimės, ne, ne, piktas apmaudas graužiasi jo viduje, jis nuleidžia galvą. Gerai, sako jis sau, aš atliksiu šitą paskutinį žygį, tai bus įrodymas, kad aš išlaikiau iki

galo, tai bus įrodymas, kad dėl jos aš galėjau viską padaryti ir daugiau nepadarysiu nieko, ir dėl šito ji pati kalta.

Jis galvoja ir galvoja apie šios dienos pokalbius, ir jis eina skubiu žingsniu, tamsa krinta ant jo, jis vėl pakelia galvą — ketvirtas medis.

Iš tikrųjų, jis negali pamiršti šitos nuoskaudos, kurią jam šiandien padarė Girčius su Alisa. Ir dėl šitų žmonių aš turiu taip kankintis ir kišti į pavojų savo galvą, sako jis sau. Ir kas gi jie man? Vienas bukaprotis avantiūristas, pragėręs savo gyvenimą ir nesuradęs nieko kito, kaip suburti aplink save nešvarias miesto padugnes, kad dar galėtų plūduriuoti viršum jų. O Alisa? Iš tikrųjų, ji buvo rusė, kaip jai galėjo rūpėti mūsų krašto santvarka. Tiesa, ji gyveno čia, tačiau visą laiką ją traukė į rytus, ji tai pati ne kartą buvo pabrėžusi, taip, į plačiąją tėvynę, ir šitas darbas jai buvo tarsi maloni paslauga paliktam kraštui. Taip, ir dėl šitų žmonių jis dabar eina, šitą tamsią naktį, eina tarytum vagis, į pavojų ir piktą darbą.

Tačiau jis nesustoja, žvyras šiugžda po jo kojomis, tačiau jis nesustoja, jis visai negalvoja apie tą darbą, kurio dabar eina atlikti, ne, ne, jis mąsto: Tai bus paskutinis riteriškas įrodymas, kad aš mylėjau ją; paskutinis, taip, kitaip aš negaliu, širdis yra palūžus, laikas ją išgydys, juo greičiau, juo geriau.

Dabar kairėje kelio pusėje baluoja neaiškios kviečių gubos, iš laukų ateina lengvas vėjas, gaivus vėjas, Jonas Vindeikis giliai atsikvepia, malonu jausti laukų vėją. Jis stabteri, pažvelgia atgal, paskui pakelia akis į priešais juoduojantį medį — šeštasis medis.

Aplinkui yra tylu, užpakaly, toli mieste, mirkčioja žiburiai, iš dešinės pusės atlekia kažkokio mieguisto paukščio karkimas.

Peršokdamas per griovį į dirvą, Jonas Vindeikis pagalvoja: Po to turėsiu pereiti dešiniuosius laukus ir pasiekti geležinkelį. Traukiniui atėjus turiu būti stotyje. Ir, prieidamas apgriuvusią kviečių gubą, jis mąsto: Kai nueisiu pas Girčių, numesiu lagaminą jiems abiems po kojomis ir neatsisveikinęs išeisiu. Taip bus geriausia, tegu mato, kad nesu marionetė jų rankose. Alisa išbėgs paskui mane — ne, ne, aš nesustosiu, gali ji šaukti, gali maldauti, aš nesustosiu. Ir daugiau ji niekad nematys manęs. Baigta.

Šitos minties skatinamas, jis lengvai praskiria pasvirusius pėdus ir iš po gubos ištraukia lagaminą. Jis nėra lengvas, šitas tamsus lagaminas, tačiau Vindeikis nejaučia jo svorio, jis tebegalvoja apie tą įspūdį, kurį padarys Alisai jo griežtas pasielgimas.

Jis grįžta atgal, su lagaminu rankoje, pasiekia griovį ir lengvai peršoka jį, tada per vieškelį pasuka į kitą laukų pusę. Tada nakties tamsoje jį staiga apakina kelios kišeninės lemputės ir keli balsai beveik vienu metu sušunka:

— Stok!

Tą pačią sekundę prieš jo veidą sujuoduoja atkišto revolverio tūta ir balzganai švytinčios uniforminės sagos ant policininko krūtinės.

Jonas Vindeikis net nepamėgina bėgti.

NUOLAUŽOS

ANĖ PETKUTĖ

PAUKŠTIS

Žmogus tarė: Tikras saulės tvanas —
Jau tuojau iš žemės kalsis gėlės!
Bet ko trūksta šičia, Dieve mano?
— Vyturėlio — mūsų vyturėlio.

Ir kad savo skausmą numaldytų,
Kad apgautų savo širdį baugščią —
Svečioj žemėj šitą liūdną rytą
Emė švilpaut kaip tas mažas paukštis.

PASIMATYMAS

Šį vakarą kitokia Poliarinė žvaigždė,
Tarytum akys, užtemusios nuo ašarų.
O tačiau nėr už jąją gražesnės: —
Tai žiūri tu į ją šį vakarą.

Taip miela man, ir liūdna, ir kilnu.
Juk pasimato žmonės parkuose ir rinkoj,
Smuklėse, ir gatvėse, ir aukštumoj kalnų, —
O mes žvaigždėje susitinkam.

DEDIKACIJA

Ne aš tą knygą parašiau,
Tik nupirkau ir dovanoju.
Kiekvieną posmą aš tačiau
Norėčiau pavadint savuoju.

Ir kad tie žodžiai, Dieve mano,
Tik tau vienam, tik tau skambėtų —
Ir — Man Tave, ir — Karavanas,
O ir — Žiogelių menuetas.

PRIETARAI

Sapnuoti vyšnias — reiškia ašaras.
O verkti? — Ne, nereiškia nieko.
Ežerais krinta rasos vasarą,
Ir saulėj nieko nepalieka.

Sudaužti veidrodį — reiškia, saugokis,
Nelaimė bus, ar pralaimėjimas.
O širdį? — Koks mažytis menkniekis,
Nėra nei šukių, nei skambėjimo.

FINIS

Tavo plaukai berželiais kvepia,
Dar mano pirštai sklidini
Jų švelnumos, lyg jaunų lapų —
O tu jau amžiams išeini.

Ne, jokių žodžių. Nei verkšlenimų.
Jokios vilties. Jokiom dienom.
Iš tikro, koks gražus gyvenimas!
Bet, gal būt, bus geriau be jo.

ŠOKIS

Visą naktį šoku ir šypsausi,
Visą naktį šnibžda man šokėjas:
— Širdimi tu šoki, mylimiausia,
Laimingesnės niekad neregėjau.

Kitą kartą šoko taip šventoji.
Tėvas draudė maldą ir vienumą.
Aukso kurpes puotai dovanojo,
Ir jaunimo buvo pilni rūmai.

Bet į kurpes ji stiklų pripylė,
Ir jos pėdos krauju nurasojo.
Visą naktį šoko ir šypsojo.
O širdis juk ir pro juoką tyli.

KELIAUJANTIS EŽERAS

JUOZAS YLUVIS

Dūlienė ruošėsi žlugtai. Rinko sudėvėtus baltinius, nudangstė lovų paklodes, nuvalkstė pagalves.

— Į ežerą! — ši mintis kėlė jos rankas. Ji dirbo noriau ir skubiau, kaip paprastai.

Prie ežero buvo gimusi. Ant vandens išaugo kaip antis linksma ir laisva.

Prisimena jai šiandien tie vaikiški krykštavimai, išdykęs žaismas. Viskas buvo gražu, tiktai tą vakarą... Nežinia, gal ir tai buvo gražu, o gal gražiau už viską! Ežeras laukė svečių. Du laiveliai, pilni jaunimo, pasistūmė nuo kranto ir su daina yrėsi gilumon. Ji, vėliau atėjusi, laukė. Tuo metu nuo kalnelio atbėgo jisai.

Jiedu susėdo — jis prie irklų, o ji priekyje. Žadėjo pasivyti kitus ir įsijungti į dainą. Bet jie buvo toli, ir jiedu pasuko į liūną. Jo rankos valdė irklus, kaip paukštis sparnus — net nuostabu! Ji dar nebuvo jo gerai pažinusi, pagalvojo — ir jis ežero vaikas.

Liūnas žydėjo. Ji pasilenkdama rovė lelijas, abiem rankom įsikibusi.

— Klausyk, man bangu. Iškrisi! — būkštavo jis.

— O tai kas! — juokėsi ji. — Auginsiu šitas baltažiedes — —

— Tada ir aš nesiskirsiu nuo tavęs, — pasakė jis.

Ji truktelėjo lelijos stiebą. Laivelis dar labiau pasviro, netekusi pusiausvyros ji puolė į kitą pusę, ir maža betrūko, kad būtų iškritusi.

— Mergaite! — atsiduso jis, užkirtęs irklus.

Ji pasižiūrėjo: o veidas atrodė išbalęs, o akys džiaugėsi. Akys! Dabar tik ji pamatė jas.

Kai grįžo į krantą, pasakė sudiev ir parskubėjo namo, kad motina perilgai nepasigęstų.

Paskui kas vakarą ėjo į krantą, ėmė laivelį, yrėsi pati viena į liūną, glostė lelijas ir svajojo.

Po metų atsisveikino su ežeru. Jautėsi laiminga, kaip naras, pakildamas nuo vandens. Dūlys ją išvedė ir pasakė: kai norėsi, galėsi vėl grįžti. Bet ji negalvojo grįžti. Ežeras buvo jo akyse, ežeras — širdyje. Ji skynė vandens lelijas, gražesnes nei ligšiol, žaidė bangomis — ir savąjį ežerą Keršį pamiršo.

Ėjo metai ir antri. Vasaros buvo kaitrios, laukai be vandens, o namuose augo rūpesčiai. Elenutė dar buvo maža, o jis — darbe, kelionėse. Skruostai kaito, spaudėsi, o ji negalėjo kaip kitados nueiti pas Keršį, priglausti krūtinę ir vėsumoj atgaivinti širdį. Kartais atsikėlus rytą prąsimesdavo turinti reikalą į tėvus ir išeidavo. Prabūdavo su motina paežerėj visą dieną, o vakarais nardydavo pati viena. Ir grįždavo iš ten visai kita — aprimusi ir atgijusi.

Metai slinko, ir ji jautėsi vis labiau pririšta prie namų. Po Elenos atsirado Petras ir Juzas. Palikti juos galėjo tik vasaros karščiams užėjus, kai šuliniai išsenka, kastinės balos išdžiūva. Tada važiuoja į ežerą lyg kokios šventės. Pasiima su savim ir juos, ir gražu būva, kaip nardo jie aplinkui, tarsi ančiukai apie savo motiną.

Dūlienė skubėjo dėlioti baltinius, tarsi bijodama, kad kitas koks reikalas nesutrukdytų. Mintys pynėsi, tolo, ir vėl artėjo į ežerą. Ji jautė džiaugsmą pabūti dabar su šitomis mintimis, — kol vyras negrįžo iš lauko, kol vaikai neparginė.

* * *

Žlugtos dieną Dūlienė atsikėlė su pačia saule, iškūreno pečių, išsiuntė bandą į laukus ir išsiruošė.

Vežimas, slegiamas šlapių baltinių, dusliai dundėjo. Juzas, jauniausias vaikas, sėdėjo šalia.

Mažas upelis vinguriavo, kaip ir kelias, kuriuo jie važiavo. Vaikas sekė jį akimis, vis aukštyn ir aukštyn.

— Mama, staiga paklausė, — jis, tur būt, iki ežero nueina?

— Ateina iš ežero, ne nueina, — pastebėjo motina.

— O kodėl pats ežeras čia neateina?

— Kodėl — pasisuko ji. — Kaip tau pasakius. Ežerai vaikšto, bet tik po žeme. Klajoja, kaip nekrikštytos dūšelės, o kartais sustoja. Tada žmonės girdi, kaip plakasi jų bangos, lyg nuo vėjo, kaip gurgena lyg iš dugno kylą burbulai, kaip pliaukšteli, lyg iššoktų į paviršių didelės žuvys, besivydamos mažąsias.

— O ko jie sustoja — pailsėti po kelionės?

— Nežinau, gal pavargsta ir ilsisi. O gal pasirenka tinkamą vietą ir laukia, ar kas atspės jų vardą. Palaukia, palaukia, paskui sunkiai sualsuoja, suūžia, ir ima sroventi tolyn. Niekas jų nepašaukė — neatsirado tokio! O pašaukti ne taip lengva. Kiekvienas turi savo vardą, tik ne tokį, kaip žmonių — Alaušas, Baldanas, Užunvėžys — nepaprasti! Ir atspėk tokius. Bet kartais atspėja, visai netikėtai. Tada vandens čiurkšlės ima veržtis iš po žemių — tokios gausios ir gilios. Sako, ir mūsų kaimo vyrai girdėję, kaip ežeras praėjo pro čionai. Jie šaukė: „Sustok! Iškilk!“ Bet nesustojo, nes niekas nežinojo, kuo jis vardu.

Juzas tylėjo.

— O, kad aš būčiau tada buvęs! — galvojo. — Būčiau tikrai atspėjęs.

Jo akys žibėjo lyg du žiburiai, ir jo lūpos susispaudė.

— O kas būtų, mama, jeigu aš imčiau ir atspėčiau?

— Kas? Ogi mūsų pievos ir visa dauba virstų didžiuliu vandens plotu. Ežeras užlietų dirvas, krūmus, o gal siektų ir patį kaimą. Ar gera iš to būtų — nežinau. Mes netektume pievų, ir tau nebūtų kur bandos ganyti.

— Bet užtai žuvų ir vėžių, ir ančių! — nutraukė Juzas. — Mes statytume laivelį ir tinklus. O tau, mama, kasdien parneštume po lydeką, ar negerai?

— Kodėl ne! Bet, žiūrėk, aš dar nebaigiau. Iškilę ežerai, sako, praryja bandas, kurios ten ganosi, net kaimus, ir miestelius su visom bažnyčiom. O blogiausia, vaikeli, jame paskęsta tas, kuris vardą atspėjo.

— Paskęsta! O kodėl?

— Kas gali pasakyti. Ežeras, tur būt, keršija. Po žeme jis vaikšto kur nori, ir jo vandens niekas nedrumsčia, ir jo žuvų niekas negaudo. O dabar — atspėjo vardą, ir jis lyg pririštas turi stovėti vienoje vietoje. Ar manai gera būti visuomet vienoje vietoje ir niekur neišeiti?

Motina nutilo ir valandėlę galvojo.

— Gal dėl to jis ir pyksta ant žmonių ir keršija tam, kuris laisvę atėmė, — tęsė. — O gal nekeršija, nežinau, gal tik taip sau pasiima pas save, iš dėkingumo. Krikšto tėvas gal patinka, ir priglaudžia jį. Ežero dugne, sako, yra krištoliniai rūmai ir aukso žuvelės.

— O, man patiktų gyventi tuose rūmuose, — nutraukė motinos kalbą Juzas. — Tu būtum namie, o mes su Petru ir tėčiu eitume gaudyti aukso žuvelių.

Motina šypsojos.

— Žiūrėk, žiūrėk! — staiga pakėlė jis balsą, pamatęs išnirusį Keršį.

Ryto saulėje ežeras švytėjo lyg veidrodis. Virš jo svireno žuvėdros.

* * *

Vežimas įsuko Pakeršės sodybon. Kieme triūsėsi Dūlienės tėvas.

— A, svečiai! — džiaugėsi.

— Prašom į vidų, prašom! — kalbėjo motina, išbėgusi iš grįčios.

— Ne svečiuotis, bet dirbti atvykom, — kalbėjo duktė. — Vandens

pas save pristigom, o žlugtos, va, visas vežimas.

— Spėsit. Po kelionės reikia ir atsikvėpti, — ramino tėvas. — O vandens pas mus gana. Jei norėsit, duosim ir namo parsivežti, — nusijuokė.

* * *

Keršys, rodos, laukė savo svečių. Paviršiuje nebuvo nė mažiausios bangos. Miškas maudėsi, sumerkęs savo viršūnes pakraštyje, o dangus, pavirtęs aukštielninkas, mirko pačiame ežero viduryje.

Dūlienė negaišo tėvų namuose. Atėjo, apžvelgė krantus — viskas kaip seniau. Ir laivelis toje pačioje vietoje, kai ji irstydavosi viena. Ir pirtis čia pat, tik stogas atnaujintas ir langas naujai prakirstas.

Ji pasilenkė prie vandens. Krūptelėjo, pamačiusi savo veidą. Jis nebe tas, kaip kitados — apvalūs skruostai patyso, akys gilesnės pasidarė, kaktoje — pora plonų vagelių. Ir skarelė jai dabar netiko.

Staiga įmerkė ranką ir vienu virptelėjimu sunaikino savo atvaizdą vandenyje.

— Nenoriu, kad ežeras matytų mane tokią!

* * *

Kultuvė pradėjo savo dainą. Visas ežeras buvo pilnas jos skardo. Iš visų krantų plaukė atsakymas, kartais sutardamas su Dūliene, kartais išsiskirdamas.

Velėtoja, rodos, negirdėjo to atbalsio. Dirbo ir dirbo, nepakeldama galvos. Baltiniai vienas po kito slydo pro jos rankas ir nėrė į vandenį. Juzas graibstė ir tempė, lyg žuvis į krantą, ir tiesė lyg žvejys tinklus ant virvės.

Vakarop ji ėmė ilsti.

— Mesk, — kalbėjo motina. — Ne rugiai, neišbirs. Rytoj baigsi. — Ji norėjo pasidžiaugti dukra ir savo vargais su ja pasidalinti.

— Iš tikro, — pritarė ir duktė, priminusi vaiką, pririštą prie darbo ir neturintį progos pasidžiaugti ežeru.

* * *

Vakaro saulė žarstė paskutinius savo spindulius, kai Dūlienė, atsikvėpusi tėvų namuose, vėl grįžo prie ežero. Sūnus ėjo iš paskos, tempdamas irklus.

— Tu sėsi į priekį, o aš prie irklų, — kalbėjo atrišdama laivelį. — Irsimės į vidurį, ten giliausia.

Laivelis susvyravo, irklai įsirėžė, ir pro švendrių kraštą jie išniro į atvirą vandenį.

— Kartą kaimo vyrai, — tarė ji, — nutarė tą vietą išmatuoti. Sukirto lažybų, pasieks dugną, ar ne. Paėmė didelį, didelį akmenį, surišo keletą vadelių ir matavo. Leido virvę, leido, ir žinai — dugno nerado. O virvė buvo ilgesnė nei penkiasdešimt sieksnių.

— Štai čia! — pasakė ir užlaužė irklus. — Žiūrėk, dabar gal krištolo rūmus pamatysi, sako jie giliausioj vietoj.

— O kodėl giliausioj?

— Kad niekas prie jų neprieitų ir ilgom meškerėm aukso žuvelių neišgaudytų.

Juzas persisvėrė per laivelio kraštą, įbedė akis į vandenį ir žiūrėjo, žiūrėjo.

— Nematyti! — pratarė nepatenkintas. — Tik kažkokios geltonos kruopelės kyla į paviršių.

— Ežeras žydi, vaikeli! O gal krištolo rūmų sodai. O gal aukso žuvelių maisto trupiniai, kas žino.

Vaikas pasėmė rieškučiomis vandens, norėjo nusunkti tas kruopeles. Bet jos pabėgo kartu su vandeniu. Dar kartą pabandė, o jos ir vėl išsmuko pro pirštus.

— Ne taip lengva išgauti ežero paslaptis, — pasakė motina. — Kartą žvejams užkliuvo tinklas ir jie ištraukė didelę didelę ąžuolo šaką. Pasirodo, Keršio dugne auga daug ąžuolų.

— O kaip jie ten auga?

— Kas gali pasakyti? Tur būt, nuo tada, kai Keršys apsėmė girią ir pievas.

— Kada tai buvo? — klausinėjo Juzas. — Ar mūsų senelis atsimena?

— Kur atsimins! Tai buvo labai seniai, kai čia stunksojo didelė giria, o jos vidury — ilga ir plati lanka. Girioj gyveno meškos, vilkai ir šernai. O bičių — kiekviename medyje po šeimą! Lankoje ganėsi galvijai, ir juos prižiūrėjo įgudę piemenys. Jie buvo apsiginklavę lazdomis ir laikė prie savęs šunis.

— O kam šunis?

— Meškom ir vilkam baidyti. Išširkirs, būdavo, iš bandos avis ar karvė, ir tuoj, žiūrėk, kapt ją vilkas ar meška. Gyvuliai bijojo užpuolikų, tik vienas jautis buvo drąsus. Jis turėjo šviesius lopus ant šono, ir dėl to vadinosi Keršys. Kartą, kai jis užsimanė eiti sau, piemenys pradėjo jį vytis ir visa gerkle šaukti:

— Keršy, kur eini! Keršy, sustok!

— Tuo metu pro šalį ėjo ežeras, kurio vardas taip pat buvo Keršys. Išgirdęs šaukiant savo vardą, sustojo ir pradėjo kilti į viršų. Jautis pirmas nugarmėjo į ežerą. Paskui — ir visa banda, ir visi piemenys, ir visi šunys.

Motina nutilo.

Juzas, lyg priblokštas, taip pat tylėjo.

— Užteks, — pagaliau nutraukė tylą motina. — Tu nepratęs per ilgai būti ant vandens, — ir ji pasuko į krantą. — Ar girdi, kaip antys ten uldauja? Jei būtum medžiotojas, tu man jų nušautum. Bet geriau juo nebūti.

Kuo nebūti? — lyg pabudęs paklausė Juzas.

— Ak, tu mano ežerėli! — suplojo motina per jo veidą. — Tai šitaip tu klausaisi mano pasakojimų! — ir jos juokas nuskambėjo ežero pakrante.

* * *

Kitą rytą Dūlienė savo darbą jau buvo bebaigianti, kai Juzas atėjo jos pakviesti pusryčių.

— Aš tuoj. O tu dar eik pasimaudyti, — pasakė. Paskui nebus kada, važiuosime namo.

Juzas nuėjo į brastą.

Rengtis neskubėjo. Jo ausyse vis dar skambėjo vakarykščiai motinos žodžiai: „Keršy, kur eini! Keršy, sustok!" Emė lyg kažko bijotis, bet staiga prisiminė piemenis, kurie čia buvo paskendę. Gal jie žiūri dabar iš krištolo rūmų ir juokiasi iš jo.

— Bijo! Būta ko bijoti, ežere geriau, — rodos sakyte sako jie jam.

Juzas išsirengė ir nedrąsiai įbrido į vandenį.

Ežere geriau. Kad taip ėmus ir paskendus, — galvojo, jis, ir jam vaidenosi krištolo rūmai, ir aukso žuvelės, ir ežero sodai, ir dideli ąžuolai.

Jis brido vis gilyn ir gilyn.

Ežeras, rodos, kvietė. Akmenėliai, nusėdę dugne, kuteno jo padus ir vertė skubėti. Jis brido iki pažastų ir žiūrėjo, ar nematyti dar krištolo rūmų.

Ežeras darėsi vis mažiau įmatomas, tik geltonos kruopelės, lyg žaisdamos, leidosi žemyn ir vėl kilo į viršų.

— Į mano rūmus nusileisi, o kai nusibos — vėl galėsi iškilti, — rodos kalbėjo pats Keršys. — Ir mamą su tėčiu pasiimsi, ir Eleną su Petru.

Dar žingsnis, dar viena pėda, ir jis jau bus ten. Vanduo siekia smakrą, o akys vos beaprėpia tą plačią švitinčią ežero gelmių skraistę — tik peržengt ją, ir būsi pas piemenis, ir matysi žuveles.

Staiga jis girdi šaukiant:

— Juzai!

Bando apsisukti. Ne, kažkas traukia jį gilumon.

Pasisuka į šalį, kelia kojį — puola lyg duobėn ir pasineria.

* * *

Kaip kurtas, pamatęs sprūstančią iš po kojų gyvybę, Dūlienė puola į krūmus — taku, vedančiu į brastą. Nejunta, kaip šakos nutraukia nuo galvos skarelę, kaip sijono gabalai

plėšte išsiplėšia, kaip žagarai žeidžia jos kojas.

Juzo nėra! Štai ji juto, štai dabar mato.

Oro kunkulai išsivertė į paviršių — vienas, antras — —

Vienu šuoliu, lyg naras, puolė ji į ežerą. Paviršiaus danga prasivėrė ir vėl greit užsidarė. Geltonos kruopelės leidosi žemyn ir vėl kilo.

Iškilo. Abu. Lyg išprausti putų — balti, lyg ežero sodų žiedais apkritę — geltoni. Jinai neaiškaus džiaugsmo ir klaikaus netikrumo akimis. Jis — ramus, bežadis, kaip naujagimis iš vonios iškeltas.

* * *

Pakeršės sodyboje neteko žado paukščiai. Ir žmonių žodžiai paliovė būti girdimi. Kapų rimty guli Juzas, kapų tyloj stovi ties juo motina, senelė, diedukas.

Sulaikydami kvapą laukia. Bet ko belaukti? Juzo lūpos praviros, ir akys užmerktos. Ar prakalbės, ir kada? Tokios ilgos, tokios kurtinančios tylos ir laukimo minutės!

— Dieve, o Dieve! . . . Šventas, Didis, Nemirtingas! Pasigailėk mūsų, dovanok mums gyvybę! . . .

* * *

Praeina dar diena, dar vienas rytas išaušta, ir Dūlių vežimas grįžta keliu, kuriuo buvo atvažiavęs.

Keršys lieka už jų ir vis tolsta. Ne! Jis seka juos. Jie bėga ristele ir, vis dėlto, negali nuo jo pabėgti.

Motina ir sūnus, rodos, tylėjo. O iš tikrųjų kalbėjosi kas sau su ežeru.

— Reikėjo gi nelaimės, — galvojo jinai, — tam pačiam Keršy, kur mano laimė gimė. Taip, ežeras myli, ežeras žudo. Vilioja, užburia ir paskandina. Dievo malonė, kad dar atgaivinom.

— Mama!

— A! lyg išbudus, atsiliepia ji.

— Aš nebenorėčiau atspėti vardą.

— Nebenorėtum, — pasižiūrėjo jinai į sūnų.

Keista, ji niekuomet iki šiol nebuvo dar pastebėjusi, kad vaiko akys — ežero akys. Nejau iš Keršio, iš tų krištolo rūmų? Pagalvojo, ir lyg drebulys nupurtė ją kažkoks jausmas.

— Nežinau, vaike, gal ir geriau neatspėti, — pasakė. — Bet — išaugsi vyras, tada apsispręsi.

DAINA SKRAIDANČIOMS ŽUVIMS

GILBERT KEITH CHESTERTON

Pono Peregrinus Smart siela, tarytum musė, atkakliai skraidė tik ties viena nuosavybe ir nepailstamai suko ratus tiktai ties vienu pokštu. Tai buvo gana menkas pokštas, nes visa jo linksmoji pusė buvo ta, kad ponas Smart visus sutiktus žmones klausinėjo, ar jie jau yra matę jo auksines žuvis. Tačiau tai buvo ir gana brangus pokštas. Ir sunku pasakyti, ar poną Smart labiau džiugino šitas pokštas, ar tas brangusis daiktas, apie kurį jis kalbėjo. Kai jis šnekučiuodavo su kaimynais, kurie gyveno keliuose aplink kaimo aikštę stovinčiuose namuose, jis tuojau nukreipdavo kalbą į šitą savo silpnybę. Su daktaru Burdock, jaunu biologu, energingu smakru ir vokišku būdu aukštyn sušukuotais plaukais, šitas kalbos posūkis nebūdavo sunkus:

— Jūs domitės gamtos istorija, o jūs jau matėte mano auksines žuvis?

Tokiam ortodoksiškam gamtos vystymosi teorijos pasekėjui, koks buvo daktaras Burdock, gamta, be abejonės, buvo viskas, tačiau pirmuoju smūgiu pokalbis neužsimegzdavo, nes tuo metu jis, kaip specialistas, buvo susikoncentravęs ties primityvia žirafų prosenių giminės eile.

Tuo tarpu su tėvu Brown, kaimyniniu miestelio bažnyčios dvasininku, Smart darydavo šitokius žaibo greitumo minčių šuolius:

— Roma — Šventas Petras — Žvejys — Žuvis — Auksinės žuvys.

Kai jis kalbėdavosi su ponu Imlack Smith, banko valdytoju, plonu, gerai apsirengusiu, ramių judesių ir gelsvai baltos veido spalvos vyru, jis visu svoriu užguldavo aukso standartus, nuo ko iki auksinių žuvų tebūdavo tik vienas šuolis. Gi kai jis dalindavosi mintimis su puikiuoju oriento keliautoju ir mokslininku grafu Yvon de Lara (kurio titulas buvo prancūziškas, o veidas rusiškas, jeigu ne totoriškas), tada vinklusis klausinėtojas parodydavo nepaprastą susidomėjimą Gango upe ir Indijos vandenynu, nuo ko visai natūraliai kalba pereidavo į tai, ar tuose vandenyse gali būti auksinių žuvų.

Iš Harry Harlopp, labai turtingo, bet labai nedrąsaus ir tylaus jauno pono, kuris neseniai buvo atvykęs iš Londono, jis pagaliau išspaudė prisipažinimą, kad tas visai nesidomi žuvimis, ir tada paklause:

— Kadangi mes ką tik kalbėjome žuvų klausimu, tad aš noriu paklausti, ar jūs jau matėte mano auksines žuvis?

Ir kas buvo nuostabiausia šitose žuvyse — jos buvo padarytos iš tikro aukso. Jos priklausė prie tų ekscentriškų, tačiau brangių daiktų, kurie dėl savo atsiradimo turi būti dėkingi kuriam nors turtingam orientališkam kunigaikščiui. Šitas žuvis ponas Smart įsigijo kuriame nors aukcione ar pas antikvarinį pirklį, nes jis mėgo savo namus prikimšti retų ir nereikalingų daiktų. Iš tolimojo kambario galo šitas žaislas atrodė kaip nepaprastai didelė vaza, kurioje plaukiojo nepaprastai didelės žuvys. Iš arčiau — tai buvo nuostabiai gražiai išpūstas venecišKas stiklas, labai lengvai apipūstas švelniai švytinčiomis spalvomis, kurio spalvotoje tarpušviesėje kabojo didelės groteskiškos auksinės žuvys su didelėmis rubino akimis. Vien tiktai medžiaga, be abejonės, buvo verta didelės pinigų sumos, jau visai nekalbant apie darbą, kuris buvo

tiesiog kurjozas retenybių rinkėjų pasaulyje.

Naujasis pono Smart sekretorius, jaunas vyras vardu Francis Boyle, nors buvo airis ir nevisai atsargus, tačiau buvo nustebintas pono Smart atviro pasipasakojimo kaimynams apie savo rinkinių smulkmenas. Šiaip ar taip, kaimynai juk buvo svetimi žmonės, ir tik atsitiktinumo dėka apsigyvenę jo artumoje. Susigyvenęs su savo naujomis pareigomis, ponas Boyle pastebėjo, kad dėl šito savo jausmo jis nebuvo vienas, tik kituose švelnus nustebimas jau buvo išaugęs iki rimto nepasitikėjimo.

— Tiesiog nuostabu, kad dar niekas neperpiovė jo gerklės, — kalbėjo pono Smart tarnas Harries ne be hipotetiško apgailestavimo, tarytum jis būtų norėjęs vaizdinga kalba pasakyti, jog tikrai gaila, kad dar šitai nėra įvykę.

— Stačiai negalima patikėti, kaip jis visur išmėto savo daiktus, — sakė pono Smart buhalteris Jameson, kuris buvo įvesdinęs į tarnybą naująjį sekretorių. — Jis visai nekreipia dėmesio, kad senos iškrypusios durys yra užsklendžiamos tik senais surūdijusiais geležiniais skląsčiais.

— Kai yra tiktai tėvas Brown arba daktaras — tas dar nieko, — primygtinu tonu dėstė savo nuomonę pono Smart šeimininkė, — bet kai jis viską rodo ir užsieniečiams, tai šitai aš laikau Apvaizdos kantrybės bandymu. Aš turiu galvoje ne tik grafą, ir banko žmogus, kaip anglas, man atrodo per geltonas.

— Tuo būdu jaunasis Harlopp yra daugiau negu šimtaprocentinis anglas, — tarė Boyle juokaudamas, — jis tyli taip, kad nepasako nė vieno žodžio.

— Už tai jis daugiau galvoja, — atsakė šeimininkė. — Gal būt, savo nepasitikėjimą ji būtų išreiškusi dar aštresniais žodžiais, jeigu tik būtų išgirdusi tą pasikalbėjimą, kuris šią popietę vyko jos pono salione. Pirmapradę pasikalbėjimų temą sudarė, žinoma, auksinės žuvys, tačiau agresyvus prancūzų grafas stengėsi ją nustumti į šalį. Negalima būtų tvirtinti, kad jis kalbėjo labai daug, bet jau ir jo tylėjimas turėjo savyje kažką išdidžiai tvirtinančio. Jis atrodė dar masyvesnis, kadangi, sukritęs į krūvą, sėdėjo pagalvių kupetoje, ir artėjančioje prieblandoje jo platus mongoliškas veidas rodėsi šviečiąs, tarytum mėnulis. Gal būt, ir užpakalinė siena, prieš kurią jis sėdėjo, pridavė jo veidui ir visai jo povyzai aziatiškos atmosferos, nes kambaryje buvo ištisas chaosas daugiau ar mažiau vertingų kurjozų, tarp kurių galima buvo išskirti gausių aziatiškų ginklų, aziatiškų pypkių ir indų, rytų muzikos instrumentų bei spalvotų rankaščių lenktas linijas ir degančias spalvas. Pasikalbėjimui vystantis, Boyle vis labiau pradėjo apimti jausmas, kad iškylanti prieblandoje figūra ant pagalvių panėši į didelį Buddos paveikslą.

Pokalbiui medžiagos pakako, nes čia buvo susirinkęs visas nedidelis kaimynų ratelis. Keturių ar penkių aplink kaimo aikštę stovinčių namų gyventojai, nuolat vieni kitus lankydami, buvo sudarę tam tikros rūšies klubą. Iš visų tų namų pono Smart namas buvo seniausias, didžiausias ir išraiškiausias. Jis buvo užėmęs beveik visą pievos keturkampio pusę, ir vietos buvo likę tiktai vienai mažai vilai. Šią buvo apygyvenęs į pensiją išėjęs pulkininkas, vardu Varney, jis turėjo būti invalidas, nes niekur nesirodė viešumoje. Dešiniajame šitų dviejų namų kampe buvo trys ar keturios parduotuvės, kuriose kaimo gyventojai galėdavo apsipirkti, o kampe stovėjo Mėlynojo Slibino viešbutis, kuriame gyveno ponas Harlopp, svetimasis iš Londono. Priešakyje esančioje pusėje buvo matyti trys namai, pirmąjį nuomavo grafas de Lara, antrąjį — daktaras Burdock, tuo tarpu kai trečiasis stovėjo tuščias. Ketvirtoje pusėje buvo bankas su nedideliu nameliu banko direktoriui. Namus siekiantis gabalas dirbamos žemės buvo

aptvertas lentų tvora. Taigi, kaimas nebuvo tirštai apgyventas, o kad aplinkui, ištisų mylių platumu, tiesėsi laukai, tad gyventojai daugiau ar mažiau buvo priversti bendrauti vieni su kitais.

Tačiau šitą popietį vienas svetimasis sudrumstė šį magiškąjį ratą. Tai buvo aštrių veido bruožų vyras, tankiais antakiais ir ūsais. Jis buvo apsirengęs taip skurdžiai, jog turėjo būti arba milijonierius, arba hercogas, jeigu jis tikrai, kaip buvo tvirtinama, atyko čia sudaryti su senuoju kolekcionierium kelias prekybines sutartis. Mėlynajame Slibine jis buvo užsirašęs Harmer vardu.

Dabar jis tik ką buvo priverstas išklausyti pagyrimų giesmę apie auksines žuvis, jam net buvo nušviestas jų nevykęs saugojimas.

— Man visuomet sakoma, kad aš turėčiau jas rūpestingiau saugoti ir stipriai uždaryti, — pastebėjo ponas Smart, klastingai per pečius rodydamas žvilgsniu į Jameson, kuris su keliais reikalų raštais stovėjo už jo nugaros. Ponas Smart buvo nedidelio ūgio senas ponas, apvalaus veido ir kūno formų. — Jameson, Harris ir kiti nuolat pučia man į ausis, kad duris aš visuomet turėčiau užsklęsti geležiniais skląsčiais, tarytum mano namas būtų viduramžių tvirtovė. Bet aš geriau pasitikiu savo laime ir policija.

— Kad ir geriausias užraktas būtų, jis niekad nėra tikriausias, — tarė grafas. — Priklauso nuo to, kas nori jį sulaužyti. Buvo kartą vienas hindueremitas, kuris nuogas gyveno viename urve. Jis praėjo pro tris kariuomenes, kurios saugojo didįjį mogulį, išėmė iš jo turbano rubiną, išslinko atgal kaip šešėlis, ir jam nieko neatsitiko, nes jis norėjo pamokyti didįjį, kokie maži yra erdvės ir laiko įstatymai.

— Jeigu mes šituos mažuosius įstatymus pastudijuosime iš esmės, — tarė daktaras Burdock, — visuomet surasime, kaip yra padaromi šitokie triukai. Europėjinis mokslas didelę dalį rytų magijos jau nušvietė. Žinoma, hipnotizmas ir sugestija čia vaidina gana didelį vaidmenį, jau nekalbant apie kišeninius triukus.

— Rubinas nebuvo karališkoje palapinėje, — pastebėjo grafas svajingai, — hindu surado jį tarp šimto kitų palapinių.

— Ar tai negali būti išaiškinta telepatija? — paklausė daktaras kandžiai.

Klausimas nuskambėjo dar aštriau, kadangi jį sekė ilga tyla, tarytum garsusis oriento keliautojas būtų nemandagiai užmigęs.

— Atleiskite, — tarė jis pagaliau, staigiai nusišypsodamas. — Aš pamiršau, kad mes kalbame žodžiais. Rytuose mes kalbame mintimis, ir todėl niekad neįvyksta nesusipratimų. Tiesiog keista, kaip jūs, vakariečiai, garbinate žodžius ir randate juose malonumo. Argi mes galime prie reikalo prieiti arčiau nors per plauką, jeigu anksčiau jūs jį vadinote apgaudinėjimu, o dabar aiškinate telepatija? Jeigu žmogus magnolijos medžiu užlipa į dangų — anksčiau tai buvo vadinama hokus pokus, dabar gi sakoma, kad tai yra svorio dėsnio nugalėjimas. Bet kas gi dėl šito yra pasikeitę? Jeigu kuri nors viduramžių ragana mane vienu rankos mostu paverstų mėlynuoju pavijanu, jūs pasakytumėte, kad tai yra atavizmas.

Daktaras pažvelgė į jį ilgu žvilgsniu, tarytum būtų norėjęs pasakyti, jog paversti grafą mėlynuoju pavijanu vargu būtų įmanoma. Bet kol jo susierzinimas galėjo surasti vienokią ar kitokią išraišką, vyras, vardu Harmer, staiga įsiveržė į žodžių dvikovą:

— Nėra abejonės, kad šitie indiškieji žiniai pridaro nuostabių dalykų, bet, kiek aš žinau, tai įvyksta tik Indijoje. Matyti, jie dirba susitarę, arba tai yra tiesiog masių psichozė. Aš netikiu, kad panašūs burtai galėtų įvykti kuriame nors angliškame kaime, ir todėl pono Smart auksinės žuvys gali būti visai saugios.

— Aš noriu jums papasakoti vieną

istoriją, — tarė grafas de Lara, vis dar sėdėdamas nejudrus, tarytum statula, — įvykusią ne Indijoje, bet vienose anglų kareivinėse moderniausioje Kairo dalyje. Kareivines juosė geležinių pinučių tvora, už jų stovėjo sargybinis ir pro pinučius žiūrėjo į gatvę. Tada priešais pinučius pasirodė basas ir apiplyšęs čiabuvis elgeta ir nuostabiai gryna ir puikia anglų kalba pareikalavo iš sargybinio tūlo dokumento, kuris saugumo sumetimais buvo saugomas kareivinėse. Kareivis, žinoma, pasakė elgetai, kad jis čia, viduje, neturįs ko ieškoti, į ką elgeta juokdamasis atsakė: „Kas yra viduje ir kas yra išorėj?“ Kareivis vis dar tebežiūrėjo pro pinučių skersinius, ir staiga suprato, kad jis, nors nei pinučiai nei jis nebuvo pajudėję, jau stovėjo gatvėje ir žiūri į kareivinių kiemą, kuriame dabar nejudėdamas tūnojo elgeta. Kai elgeta pasuko kareivinių linkui, kareivis surinko savo proto likučius ir užaliarmavo sargybinius kareivinių kieme, įsakydamas jiems suimti elgetą. Įniršęs jis dar sušuko elgetai: „Tu nebeišeisi daugiau iš čia!“ Tačiau elgeta sidabriniu balsu atsakė: „Kas yra išorėj, ir kas yra viduj?“ Ir kareivis, kuris vis dar spoksojo pro pinučių skersinius, pastebėjo, kad šitie vėl buvo tarp jo ir gatvės, kur dabar laisvas ir šypsodamasis stovėjo elgeta su dokumentu rankoje.

Ponas Imlack Smith, banko direktorius, nulenkė savo juodą, lygiai sušukuotą galvą ir, nuėręs į grindis žvilgsnį, pirmą kartą šį vakarą pravėrė burną:

— Ar su dokumentu kas nors atsitiko? — paklausė jis.

— Jūsų profesijos instinktas veda jus teisingu keliu, tarė grafas su piktu prisivertimu. — Dokumentas turėjo didelės finansinės reikšmės. Pasekmės buvo tarptautinės.

— Reikia tikėtis, kad tokie įvykiai ne dažnai pasitaiko, — melancholiškai pasakė jaunasis Harlopp.

— Manęs nedomina politinė pusė, — atsakė grafas, — tiktai filosofinė. Ji parodo, kad gudrus vyras gali nugalėti laiką ir erdvę. Bet tokie žmonės, kaip jūs, mano ponai, sunkiai patiki, kad dvasinės jėgos tikrai yra daug stipresnės už materialines.

— Aš nereiškiu pretenzijų tapti autoritetu dvasinių jėgų srityje, — šypsodamasis pasakė senasis Smart. — Ką jūs apie tai pasakysite, tėve Brown?

— Man atrodo, — atsakė mažasis dvasininkas, — kad visi šitie viršgamtiniai žygiai, apie kuriuos tik ką girdėjome, yra paprasčiausios vagystės. O vagystė palieka vagystę, ar ji atliekama dvasinių, ar materialinių metodų pagalba.

— Tėvas Brown yra filisteris, — šypsodamasis pastebėjo Smith.

— Šita rūšis nėra nesimpatinga, — tarė tėvas Brown. — Filisteris yra tiktai žmogus, kuris yra teisus, visai nežinodamas, kodėl jis yra teisus.

— Man tai yra perdaug protinga, — tiesiai prisipažino Harlopp.

— Gal būt, jūs norėtumėt pasikalbėti be žodžių, — nusišypsojo tėvas Brown, — kaip yra pataręs grafas. Jis galėtų pradėti nuo to, kad paliktų nepasakęs keletą juokingų išsireiškimų, o jūs atsakytumėt tylos prasiveržimais.

— Čia labai galėtų padėti muzika, — sumurmėjo grafas svajingai. — Ji veiktų geriau už visus šitus žodžius.

— Taip, šitai aš geriau suprantu, — tyliai atsakė jaunasis vyras.

Boyle sekė šitą pokalbį su ypatingu susidomėjimu, kadangi kai kurių asmenų elgsena jam pasirodė reikšminga, netgi ypatinga. Kai kalba nukrypo į muziką, jaunasis sekretorius prisiminė savo pareigas ir parodė ponui Smart, kad Jameson vis dar kantriai stovi su popieriais rankose.

— Ak, tai neskubu, Jameson, — pasakė Smart, — tai liečia mano asmeniškąjį konto, vėliau aš aptarsiu tai su ponu Smith. Jūs juk sakėte, ponas Smith, kad čello — — —

Tačiau šalto prekybinių reikalų

dvelkimo pakako, kad būtų suardytas kvepiantis transcedentalinių pokalbių šydas, ir svečiai pamažu pradėjo skirstytis. Pasiliko tik banko direktorius ponas Smith, ir kai visi kiti jau buvo išėję, jis pasekė poną Smart į gretimąjį kambarį, kuriame stovėjo auksinės žuvys.

Namas buvo ilgas ir siauras. Pirmasis aukštas į gatvės pusę turėjo dengtą verandą. Beveik visą šitą augštą buvo apgyvenęs pats namų ponas. Čia buvo miegamasis, prieškambaris, o šalia dar vienas nedidelis kambarys. Į šitą kambarį nakčiai būdavo atnešami vertingiausi daiktai, kurie paprastai storėdavo žemutiniuose kambariuose.

Tiesą sakant, senasis ponas nebuvo jau toks neatsargus, kaip tai galėjo atrodyti. Jis nedaug pasitikėjo pasenusiomis apsaugos priemonėmis, kurios rūdijo prieš dejuojančios šeimininkės akis, jo apsigynimo strategija buvo žymiai aukštesnio laipsnio. Atėjus vakarui, jis savo mylimas auksines žuvis atnešdavo į nedidelį kambarėlį, esantį šalia miegamojo, ir saugodavo jas net miegodamas. Ėjo gandai, kad po pagalve jis buvo paslėpęs revolverį.

Ir kai dabar Boyle su Jameson, ramiai laukę pasikalbėjimo pabaigos, pagaliau pamatė poną Smart išeinantį pro duris, jis nešė rankose stiklinę vazą taip pagarbiai, tarytum tai būtų šventojo relikvijos.

Žalia keturkampė aikštė lauke dar buvo perpinta paskutiniųjų saulėlydžio spalvų, tačiau viduje, kambaryje, jau degė lempa, ir paskutinės dienos šviesos mišinyje su dirbtine šviesa spalvotasis rutulys degė tarytum milžiniškas brangakmenis, o fantastiniai ugnies raudonumo žuvų bruožai atrodė suteikia jam paslaptingą talismano jėgą. Pro senojo pono pečius tarytum sfinksas ryškėjo alyvinis pono Imlack Smith veidas.

— Šį vakarą aš išvažiuoju į Londoną, ponas Boyle, — tarė senasis Smart neįprastai rimtai. — Ponas Smith ir aš norime išvykti šeštą valandą keturiasdešimt penkios minutės. Man atrodo, Jameson, kad bus geriausia, jei šią naktį jūs miegosite mano kambaryje. Jeigu vazą, kaip paprastai, jūs pastatysite užpakaliniame kambaryje — ji bus visai saugi. Žinoma, aš negalėsiu prarasti minties, kad gali kas nors atsitikti.

— Atsitikti kas nors gali visuomet, — pasakė ponas Smith šypsodamasis. — Aš manau, eidamas gulti jūs pasiimate į lovą revolverį. Šiuo atveju gal geriau jūs palikite jį čia?

Peregrinus Smart nieko neatsakė, ir jie abu išėjo į stotį.

Sekretorius ir ponas Jameson šią naktį miegojo aukštai, pono Smart miegamajame. Teisingiau sakant, Jameson miegojo prieškambaryje, tačiau durys į miegamąjį buvo atviros, ir abi patalpos sudarė tarytum vieną kambarį. Tik miegamasis turėjo dideles, į verandą vedančias šonines duris, iš ten galima buvo patekti į užpakalinį kambarį, kuriame buvo saugojamos auksinės žuvys. Boyle patraukė savo lovą skersai durų, norėdamas užtverti jomis išėjimą, pasidėjo revolverį po pagalve, nusirengė ir atsigulė, jausdamasis panaudojęs visas saugumo priemones prieš neįmanomą arba netikrą įvykį. Jis galvojo, kodėl būtent šį vakarą jis turėtų bijotis normalios vagystės, ar dėl to, kad grafas de Lara pasakojo savo neįmanomas istorijas? Jos juk buvo nuaustos iš sapno ir beveik nesiskyrė nuo jo.

Senasis buhalteris buvo šiek tiek neramesnis, negu paprastai, tačiau jis tuojau atsigulė į lovą ir užmigo. Mėnuo švietė ir vėl užgeso, ir žalioji aikštė bei pilkieji namai aplinkui tunojo vieniši ir tylūs, ir viskas įvyko tik tada, kai ryto prieblanda pilkame rytų danguje praplėšė pirmąjį baltą plyšį.

Būdamas jaunesnis, Boyle turėjo sveikesnį ir stipresnį miegą. Pabusdamas jis visuomet turėdavo nusipurtyti nuo savęs tam tikrą naštą. Be to, jo sapnai, tarytum polypų

rankos, surakindavo jo šviesėjančią sąmonę. Šią naktį jo sapnai keitėsi, sklaidėsi ir siautulingai sukosi aplinkui, jis girdėjo kažkokį gūdų ošimą, primenantį požeminę upę. Gal būt, tai nebuvo niekas kitas, tiktai senojo Jameson kriokimas. Tačiau sapnuotojo galvoje šitas ūžimas ir sukimasis susipynė su grafo de Lara žodžiais apie okultines savybes, kurios pereina per vietą ir laiką ir kurios gali apversti aukštyn kojomis pasaulį.

Pirmieji jo patirti ryškesni įspūdžiai buvo vienos dainos žodžiai, palydimi gražaus metalinio tono. Žodžiai buvo tariami užsienietišku akcentu, dainuotojo balsas jam atrodė svetimas ir drauge gerai pažįstamas. Tačiau jis vis dar negalėjo išsiaiškinti, ar tik jis nesapnuoja esąs poetu.

Per jūras marias, miškais ir kalnais,
Škraidančios žuvys atlėks tuoj čionai,
Jos girdi skambėjimą mano dainos,
Pas mane, pas mane — —
Jos visos atskris. Nepaliks nė vienos
Daina, kuri žadina jas — — —

Jis pašoko ir pamatė, kad jo bendras jau buvo atsikėlęs iš lovos. Jameson buvo atidaręs verandos duris ir šaukė kažkam, kuris turėjo stovėti gatvėje.

— Kas ten yra? — suriko jis grasinamai. — Ko jūs norite?

Jis apsisuko ir susijaudinęs tarė į Boyle:

— Ten apačioj kažkas valkiojasi. Aš žinojau, kad šiąnakt nebus saugu. Geriausiai aš uždėsiu geležinius skersinius ant durų.

Jis skubiai nubėgo į apačią, ir Boyle tuojau išgirdo skersinių tarškėjimą ir skambėjimą. Tada jis išėjo į verandą ir pažvelgė į ilgą pilką gatvę, einančią pro pat namus. Jis pagalvojo, kad vis dar tebesapnuoja.

Pilkame kelyje, per vienišas pelkes ateinančiame į šitą anglišką kaimą, stovėjo būtybė, kuri galėjo būti atsiradusi iš džiunglių arba iš cirko — būtybė iš vienos fantastiškos grafo apysakos, būtybė iš tūkstančio ir vienos nakties. Vaiduokliškai pilka prieblanda, kuri šviesėjančioje jau galėjo paryškinti daiktų bruožus, tačiau drauge ir viską blankino, pamažu kilo nuo žemės ir prieš Boyle akis atvėrė orientališkai apsirengusį žmogų. Ilga ir plati jūros mėlynumo spalvos juosta turbano pavidalu buvo susukta aplink galvą, uždengdama net veidą. Veidas pražuvo joje tarytum po kauke, vienas juostos galas kabojo tarytum šydas. Be to, galva buvo palenkta ties keistu muzikos instrumentu, kuris galėjo būti padarytas iš sidabro arba iš plieno ir turėjo išlenkto arba perlaužto smuiko formą. Buvo grojama dantuota plokštele, arba sidabrinėmis šukomis, ir tonai skambėjo keistai aukšti ir skardūs. Kol Boyle galėjo praverti burną, iš po apsiausto vėl suskambėjo šitas keistas balsas, tęsdamas prieš tai dainuotą dainą:

Lyg paukščiai auksiniai iš
medžio užburto,
Atskris mano žuvys, atskris
mano turtas,
Per laiką ir erdvę atgal pas
mane — — —

— Jūs čia neturit ko ieškoti, — sušuko Boyle, pats nežinodamas ką sakyti.

— Aš ieškau savo auksinių žuvų, — suriko svetimasis, kalbėdamas labiau kaip karalius Saliamonas, negu kaip basas, į nuskurusį mėlyną apsiaustą įsisukęs beduinas. — Ir jos ateis pas mane. Ateikite!

Jo balsas pakilo iki spiegimo, ir tokį patį speigiantį toną išviliojo jis iš savo keistojo instrumento. Šitas tonas perėjo Boyle tarytum dūris per galvą, ir tuo metu jis išgirdo lengvą garsą, perverianti šnabždesį. Tai ėjo iš tamsaus kambario, kuriame stovėjo vaza su auksinėmis žuvimis.

Boyle apsisuko, ir tą akimirką iš tamsaus kambario pasigirdo garsas, nueinąs ilgu skambančiu aidu, tarytum kas būtų paspaudęs elek-

tros mygtuką. Tuoj po to pasigirdo stiklinio indo kritimas ant grindų. Buvo praėję tik kelios sekundės, kai Jameson nuo verandos pašaukė aną vyrą, tačiau senasis buhalteris jau vėl buvo viršuje. Jis buvo užduseęs, nes turėjo skubiai lipti laiptais, o jo širdis prie šito nebuvo pripratusi.

— Duris dėl visa ko aš užsklendžiau, — pasakė jis.

— Tvarto duris, — atsakė Boyle iš tamsaus kambario.

Jameson taip pat įėjo į šitą kambarį ir pamatė, kaip Boyle spokso į grindis, nubertas margom stiklo skeveldrom, tarytum vaivorykštė būtų subyrėjusi į nesuskaitomus gebalėlius.

— Tvarto duris? Ką jūs tuo norite pasakyti? — paklausė Jameson.

— Tuo aš noriu pasakyti, kad žirgas pavogtas, — atsakė Boyle. — Skraidantieji žirgai. Skraidančios žuvys, kurioms mūsų arabiškasis draugas ten apačioje turėjo tik sušvilpti. Jis ištraukė jas, tarytum jos būtų buvusios pririštos ant siūlų, kaip marionetės.

— Bet kaip jis galėjo tai padaryti? — nugalėtas išspaudė senasis buhalteris.

— Šiaip ar taip, jos yra dingusios, — trumpai atsakė Boyle. — Štai guli sudaužyta vaza, kurios atidarymas būtų pareikalavęs daug laiko, gi sudaužymui pakako kelių sekundžių. Tačiau žuvys yra dingusios, ir Dievas žino kaip, nors aš galvoju, kad čia mūsų arabiškasis draugas turėjo tarti savo žodelį.

— Mes gaišiname laiką, — nesusivokdamas prabilo Jameson, — mes turime jį vytis.

— Bus geriau, jeigu mes tuojau paskambinsime policijai, — atsakė Boyle. — Savo žinioje jie turi telefonus ir automobilius. Tačiau gali būti dalykų, prieš kuriuos net telefono laidai ir policijos automobiliai gali būti bejėgiai.

Tuo tarpu, kai susijaudinęs Jameson skambino policijai, Boyle vėl išėjo į verandą ir skubiai pažvelgė į pirmoje ryto aušroje gulinčias gatves. Vyro su turbanu nebuvo nei kvapo, aplinkui negalima buvo pastebėti jokio gyvybės ženklo, nors prityrusi ausis „Mėlynojo Slibino“ viešbutyje, gal būt, būtų galėjusi išskirti silpnus rytinius garsus. Tačiau dabar Boyle pirmą kartą su pilna sąmone pastebėjo tai, ką jis visą laiką buvo stebėjęs nesąmoningai. Tai buvo paprastas faktas: pilkoji aikštė nebuvo visai pilka, blankioje šviesos juostoje švietė viena dėmė, lempos šviesa viename priešais esančiame name. Kažkas jame, ko negalima buvo apimti protu, sakė jam, kad lempa degė visą naktį ir užgeso tik dabar, prašviesėjus. Jis suskaitė namus — šiaip ar taip, tai galėjo būti grafo de Lara namai.

Tuo tarpu atvyko inspektorius Pinner su keliais policininkais ir ryžtingai ėmėsi darbo. Jis žinojo, kad pavogtų brangenybių keistumas suteiks pakankamai vietos laikraščiuose. Jis viską ištyrė, viską išmatavo, kiekvieno pareiškimą užrašė į protokolą, paėmė kiekvieno pirštų nuospaudas, kiekvieną apžiūrėjo, ir pagaliau atsistojo prieš istoriją, kuria jis negalėjo patikėti. Arabas iš dykumos atėjo angliško kaimo gatve ir sustojo prie pono Peregrinus Smart namų, kurių užpakaliniame kambaryje buvo saugoma vaza su dirbtinėmis aukso žuvimis. Jis padainavo dainelę, ir vaza susprogo, tarytum bomba, o žuvys išnyko ete-ryje. Inspektoriaus negalėjo nuraminti ir paaiškinimas vieno užsieniečio grafo, kuris lėtu liūliuojančiu balsu kalbėjo apie patyrimų neribotumą.

Mažajam rateliui priklausančių asmenų laikysena buvo labai charakteringa. Kitą rytą sugrįžęs iš Londono, Peregrinus Smart pirmiausiai išgirdo apie savo turto netekimą. Pradžioje, žinoma, jis buvo labai prislėgtas, tačiau jame slypinti dvasia ir žygių troškimas, suteikęs jam kovojančio gaidžio įžūlumo, tuojau jo dėmesį nukreipė į pradėtus sekimus. Vyrui, vardu Harmer, atvykusiam nupirkti skraidančias žuvis negali-

ma priekaištauti, jeigu jo veidas įgijo kvailą išraišką, kai jis sužinojo, kad brangiosios prekės jau yra išskridusios. Tačiau iš arčiau galima buvo pastebėti, kad jo ūsai ir antakiai spinduliuoja tam tikru nusivylimu. Akyse, stebinčiose visą draugiją, blizgėjo budrumas, o gal būt ir suirzimas. Banko direktoriaus, vėlesniu traukiniu taipgi sugrįžusio iš Londono, alyvų spalvos veidas, atrodė, ypatingai traukia šitas akis. Kas liečia kitus du šios draugijos narius — tai tėvas Brown daugiausia tylėjo, jeigu tik nebūdavo užkalbinamas, ar klausiamas nuomonės, o liesasis Harlopp tylėjo net ir tais atvejais.

Tačiau grafas nebuvo tas žmogus, kuris būtų praleidęs kokią nors progą, galėjusią paremti jo pažiūras. Su nuolankiausia šypsena, kokią tik jis kada nors ir kam nors galėjo suteikti, jis kreipėsi į savo racionalistiškąjį varžovą daktarą:

— Jūs turėsite pripažinti, kad kai kurios istorijos, vakar atrodžiusios tokios netikros, šiandien jau realiau skamba. Jeigu skarmalotas elgeta, sustojęs prieš keturias namo sienas, vienu žodžiu gali susprogdinti jų viduje stiklą, tai jau yra dvasinių jėgų stiprumo ir materialinių ryšių menkystės pavyzdys...

— O aš norėčiau įrodyti, — staiga pašoko daktaras, — kad pakanka tik poros mokslinių žinių, ir bus aišku, kaip tokie dalykai padaromi.

— Ar jūs tikrai norite tuo pasakyti. — paklausė šiek tiek susijaudinęs Smart, — kad moksliškai galite išaiškinti šitą paslaptį?

— Tai, ką grafas vadina paslaptimi, - atsakė daktaras, - nėr paslaptis. Tai jau tvirtai nustatyta. Garsas yra niekas, tiktai svyruojanti banga, o tam tikri svyravimai gali susprogdinti stiklą, jeigu tik garsas ir stiklas yra atitinkamos rūšies. Vyras, stovėdamas gatvėje, nesvarstė, kas, grafo manymu, yra idealūs orientaliniai pokalbio metodai. Jis gana garsiai padainavo savo dainą ir iš savo instrumento išgavo spiegiantį toną. Šitas metodas labai panašus į daugelį eksperimentų, kur stiklas būdavo panašiai susprogdinamas.

— Ar tai yra irgi panašus eksperimentas, — atsakė grafas, — kad keli masyvaus aukso gabalai nustojo egzistavę?

— Štai ateina inspektorius Pinner, — tarė Boyle. — Tarp mūsų kalbant, aš manau, kad natūralų daktaro aiškinimą jis taip pat priims kaip pasaką, lygiai kaip ir grafo nenatūralų. Labai skeptiškas žmogus, šitas ponas Pinner, ypač kas liečia mane. Aš manau, kad esu įtariamas.

— Mes visi, ko gero, esame įtariami, — atsakė grafas.

Tačiau Boyle sunkiai slėgė į jį krintąs įtarimas, ir todėl jis paprašė tėvo Brown patarimo ir paramos. Po valandėlės jau jie abu vaikštinėjo aplinkui keturkampę aikštę, ir dvasininkas, mįslingai suraukęs kaktą, klausydamasis žiūrėjo į žemę. Staiga jis sustojo:

— Ar jūs matote, kas čia yra? — staiga paklausė jis. — Čia yra plūkto molio grindinys, šita siaura grindinio juostelė kaip tik veda nuo pulkininko Varney namų. Aš norėčiau žinoti, ar tai atsitiko vakar.

Tėvas Brown rimtai pažvelgė į aukštus ir siaurus namus.

— Tai yra pulkininko Varney namai, ar ne? — paklausė jis. — Man rodos, jis taipgi yra atvykęs iš rytų? Koks jis žmogus?

— Aš dar niekad nesu jo matęs, — atsakė Boyle. — Aš manau, kad be daktaro Burdock jo dar niekas nėra matęs. O daktaras Burdock traukiasi jam iš kelio, kiek tiktai galima.

— Na, vieną kartą aš nepasitrauksiu iš jo kelio, — tarė tėvas Brown.

Didžiosios namų durys atsidarė ir prarijo mažąjį kunigą. Boyle sutrikęs žiūrėjo jam pavymui, ar durys iš viso dar atsidarys. Tačiau durys atsidarė jau po dviejų minučių, ir tėvas Brown vėl tęsė savo kelionę aplinkui kaimo pievą. Kartais atrodė, kad jis visai yra pamiršęs reikalą, ir tai vertė galvoti jo atsitiktinės pastabos istoriniais

arba socialiniais klausimais, arba apie kaimo distrikto išsivystymo galimybes. Jis kalbėjo apie vieną naujai vedamą gatvę, kuriai jau net žemė buvo paruošta, ir abejinga veido išraiška žiūrėjo į kaimo pievą.

— Bendruomenės žemė. Žmonės turėtų atginti čia savo kiaules ir žąsis, jeigu tik jie tokių turi. Šiaipgi žemė, atrodo, čia veisia tik dagius ir dilgėles. Čia turėtų būti didelė graži pieva, o atrodo, tarytum nedidelis piktžolių rojus, labai gaila. Ten priešais esąs namas priklauso daktarui Burdock, ar ne?

— Taip, — atsakė Boyle, kuris, išgirdęs šią atitrūkusią pastabą, smalsumo ir netikrumo apimtas beveik pašoko į aukštį.

— Gerai, — atsakė tėvas Brown, — tokiu būdu mes galime grįžti namo.

Kai jie įėjo į Smart namus ir laiptais lipo aukštyn, Boyle dar kartą savo palydovui papasakojo visas smulkmenas tų įvykių, kurie dėjosi dienai auštant.

— Tikiu, jūs neužsnūdote tuo metu, kai Jameson apačioje užsklendė duris. Taip, kad niekas nebūtų turėjęs laiko tuo metu užlipti į verandą? — paklausė tėvas Brown.

— Ne, tuo aš esu visai tikras. Aš pabudau ir išgirdau, kaip Jameson šaukė kažkam nuo verandos. Tada išgirdau, kaip jis nubėgo į apačią ir užsklendė duris. Dviem žingsniais aš pats jau buvau verandoje.

— O gal kas nors galėjo įlįsti tarp jūsų iš kitos pusės? Gal būt, šiuose namuose dar yra šalutinis įėjimas?

— Tokio aš nežinau, — atsakė Boyle.

— Bus geriau, jeigu aš įsitikinsiu, — su tais žodžiais tėvas Brown vėl nusileido laiptais žemyn. Boyle pasiliko priešakiniame kambaryje ir, purtydamas galvą, žiūrėjo jam pavymui. Po trumpos valandėlės laiptuose vėl pasirodė apvalus, kaimietiškai šiurkštus kunigo veidas.

— Ne, nėra abejonės, durų klausimas jau išspręstas, — tarė tėvas Brown gerai nusiteikęs. — O dabar, kai mes visą medžiagą jau turime vienoje vietoje, galime išeiti ir į viešumą. Tai gana keistas reikalas.

— Ar jūs manote, — paklausė Boyle, — kad grafas, arba pulkininkas, arba kurie nors kiti žmonės iš rytų turi su visu tuo ką nors bendra? Ar šį įvykį jūs laikote viršgamtišku?

— Viena aš galiu jums rimtai pasakyti, — atsakė kunigas, — jeigu grafas, arba pulkininkas, arba kuris nors kitas žmogus persirengė arabu ir prislinko naktį prie šitų namų — tada tai jau yra viršgmtiškas įvykis.

— Kaip tai? Kodėl?

— Kadangi arabas nepaliko jokių pėdsakų. Artimiausieji kaimynai yra pulkininkas vienoje ir bankininkas kitoje pusėje. Tarp šito namo ir banko yra atvira raudono molio žemė, kurioje basos kojos atsispaudžia tarytum gipse, ir vėliau turėtų palikti raudonus pėdsakus. Rizikuodamas pavojumi, kad pulkininkas nutrenks mane savo pykčio žaibais, aš įsitikinau, kad grindinys priešais namus buvo nuvalytas vakar, o ne šiandien. Žemė yra pakankamai minkšta, ir joje lengvai galima būtų įmatyti pėdsakus. Jeigu naktinis svečias būtų grafas arba bankininkas, tada jis, žinoma, būtų turėjęs eiti skersai aikštę. Tačiau basoms kojoms tai jau gana nemalonus dalykas, nes aikštė, kaip jau sakiau, prižėlusi dagių ir kandžių dilgėlių. Vienaip ar kitaip, jis iki kraujo būtų susipiaustęs savo kojas ir vėl turėtų palikti pėdsakus. Žinoma, jeigu jis nėra, kaip jūs manote, viršgamtiška būtybė.

Boyle atidžiai pažvelgė į rimtą ir neperžvelgiamą kunigo veidą.

— Jūs tikite tuo? — paklausė jis pagaliau.

— Reikia prisiminti jau nustatytą faktą, — tarė tėvas Brown patylėjęs. — Kartais daiktas gali būti taip arti, kad jo visiškai nepamatai, kaip, pavyzdžiui, pats savęs negali matyti. Kartą vienas vyras, į kurio akį buvo įskridusi musė, žiūrėjo pro

teleskopą ir atrado, kad mėnulyje matyti nepaprastai didelis slibinas. Kai girdi tikro savo balso atkartojimą — jis skamba tarytum visai svetimas balsas. Mes retai pastebime tai, kas yra pirmoje mūsų gyvenimo linijoje, o jeigu kartais mes tai pastebime, randame, kad tai gana keista. Jeigu iš pirmosios linijos tai nustumti į užpakalinį skyrių, mums atrodytų, kad tai atsirado iš didžiausios tolumos. Vienai valandėlei prieikime vėl prie namų. Aš norėčiau jums parodyti, kaip tai atrodo iš apačios.

Jis nuėjo priešakyje, ir kai jie lipo laiptais žemyn, jis tęsė savo pastabas gana nesurištai, tarytum būtų garsiai galvojęs:

— Grafas ir visa aziatiškoji atmosfera tam labai tinka, nes tokiais atvejais viskas remiasi dvasiniu pasiruošimu. Kas nors turi pasiekti tokią būseną, kada yra įsitikinęs, kad ant jo galvos krintanti plyta yra babiloniškoji plyta su įgraviruotu dantraščiu ir kad ji krinta iš kabančiųjų Babilono sodų. Šitokioje būsenoje jam visai ne ateina į galvą patikrinti šitą plytą, nes tada jis patirtų, kad ji visai nesiskiria nuo tų plytų, iš kurių pastatytas jo namas. Taip yra ir šiuo atveju — — —

— Ką tai turi reikšti? — nutraukė jį Boyle. Jis spoksojo, rodydamas namų duris. — Ką tai, dėl dangaus, turėtų reikšti? Durys vėl užsklęstos.

Tos pačios durys, pro kurias jie tik ką buvo įėję, riogsojo užsklęstos didelėmis geležinėmis aprūdijusiomis skląstimis.

— Šitas skląstis aš tik ką pats uždėjau, — tarė probėgomis tėvas Brown. — Ar jūs negirdėjote?

— Ne, — atsakė Boyle pritrenktas, — aš nieko negirdėjau.

— Aš taip ir maniau, — atsakė antrasis abejingai. — Todėl negalima reikalauti, kad kas nors aukštai namuose girdėtų, kaip uždedami skląsčiai. Tam tikra kablių rūšis labai lengvai įsikabina į tam tikrą išpiovų rūšį. Jeigu esi visai arti, gali išgirsti duslų stuktelėjimą, tai yra viskas. Vienintelis garsas, kuris yra pakankamai skardus, kad jį galima būtų išgirsti ir aukštai, yra šitas.

Jis ištraukė skląstį iš išpiovos ir paleido kristi palei duris.

— Triukšmas susidaro tik tuomet, kai skląsčius nuimi, — rimtai tarė tėvas Brown, — taip, net jeigu ir labai atsargiai tai atliekama.

— Jūs manote — — —

— Aš manau, — pasakė tėvas Brown, — kad Jameson duris atidarė, bet jų neuždarė. O dabar galime atsidaryti duris ir išeiti lauk.

Kai jie stovėjo po veranda, mažasis dvasininkas tęsė savo aiškinimus taip ramiai, tarytum jis būtų skaitęs paskaitą apie chemiją:

Aš sakau, galima dairytis ko nors tolimo, visai nepastebint, kad tai yra arti, visai arti, čia pat. Kai jūs žiūrėjote į gatvę, jūs pastebėjote keistą orientališką būtybę. Tačiau jūs tikriausiai nepaklausėte, ką jis pastebėjo, kai pažvelgė žemyn nuo verandos.

Boyle nieko nesakydamas spoksojo į verandą, ir mažasis dvasininkas tęsė toliau:

— Jūs palaikėte romantišku ir netgi nuostabiu reiškiniu, kad arabas basomis kojomis žygiuoja per civilizuotą Angliją. O tuo pačiu metu nepagalvojote, kad ir jūs pats esate basomis kojomis.

Boyle pagaliau atgavo žadą, bet tik tam, kad pakartotų jau pasakytus žodžius:

— Jameson atvėrė duris, — tarė jis mechaniškai.

— Taip. Jameson atidarė duris ir išėjo į gatvę kaip tik tuo metu, kai jūs išėjote į balkoną. Pakeliui jis pasigriebė du daiktus, kuriuos jūs jau šimtus kartų buvote matęs: seną mėlyną užuolaidą, kurią jis apvyniojo aplink savo galvą, ir orientališką muzikos instrumentą, su kuriuo jūs dažnai esate susidūręs tarp kitų orientališkų kurjozų. Visa kita buvo tik apgavystė ir vaidyba, labai

puiki vaidyba, nes jis moka suvaidinti nusikaltėlio vaidmenį.

— Jameson! — sušuko Boyle netikėdamas. — Jis gi buvo toks senas sudžiūvęs kerėpla, kad tiesiog gulė ant manęs kaip našta.

— O tuo tarpu jis buvo aktorius. Jeigu jis penkias minutes galėjo vaidinti burtininką ar trubadūrą, kodėl gi penkias savaites jis negalėjo suvaidinti buhalterį?

— Jo kėslai man vis dar nėra aiškūs, — pasakė Boyle.

— Savo kėslus jis įvykdė, arba beveik įvykdė, — atsakė tėvas Brown. — Žinoma, auksines žuvis jis galėjo ir kitaip pavogti, galimybių šitam jis turėjo jau dvidešimt kartų. Tačiau jeigu jis tai būtų paprasčiausiai padaręs, kiekvienas būtų laiku pastebėjęs. Iš kito pasaulio galo atvykusio paslaptingo magiko burtais jis nukreipė kiekvieno mintis į Arabiją ir Indiją, ir tai jam taip pavyko, kad ir jūs pats vos galite patikėti, kad visa šita istorija prie jūsų namo buvo suvaidinta. Jūs negalėjote jos pastebėti, nes ji buvo perdaug arti jūsų.

— Jeigu tai tiesa, — tarė Boyle, — tai jis turėjo daug drąsos, jis privalėjo gana gudriai pradėti. Iš tikrųjų, vyras iš gatvės neatsakė nė vieno žodžio, kai Jamseson kalbėjo į jį nuo verandos. Apgavystė čia labai galima. Dabar aš galvoju, kad jis turėjo pakankamai laiko išeiti į gatvę, kol aš pabudau ir iššokau iš lovos.

— Kiekvienas nusikaltimas dažniausiai įvyksta dėl to, kad kas nors nepakankamai anksti pabunda, — atsakė tėvas Brown, — o daugumas mūsų pabundame per vėlai. Aš, pavyzdžiui, irgi per vėlai pabudau, nes manau, kad jis dabar jau yra už septynių kalnų, ir jau nebepadarysi jo pirštų nuospaudų.

— Šiaip ar taip, jūs pabudote anksčiau už visus kitus, — atsakė Boyle. — Šia prasme aš niekuomet nebūčiau pabudęs. Jameson buvo toks korektiškas ir be priekaištų, kad aš net nepagalvojau apie ji.

— Saugokis žmogaus, apie kurį negalvoji, jis yra vienintelis, kuris tau gali pakenkti. Tačiau aš irgi neturėjau jokio įtarimo, kol jūs man papasakojote, kad girdėjote, kaip jis užsklendė duris skląsčiais.

— Šiaip ar taip, už šitą atradimą mes esame dėkingi tiktai jums, — tarė Boyle šiltai.

— Jūs turite būti dėkingi poniai Robinson, — atsakė tėvas Brown šypsodamasis.

— Poniai Robinson? — paklausė nustebęs sekretorius. — Jūs juk negalvojate apie mūsų šeimininkę?

— Du kartus saugokis moters, kurią pamiršti, — atsakė tėvas Brown. — Šitas vyras buvo labai vikrus nusikaltėlis. Kaip geras aktorius, jis buvo ir puikus psichologas. Toks žmogus, kaip grafas, visuomet girdi tiktai savo balsą, tačiau šitas Jameson galėjo klausytis tada, kada visi buvo pamiršę jo buvimą. Taip jis surinko medžiagą savo romantiškam įscenizavimui ir išsiaiškino, kurį toną turi paspausti, kad jus visus suklaidintų. Tačiau jis padarė didelę klaidą, jis visai nepagalvojo apie ponios Robinson charakterį.

— Aš nesuprantu, — atsakė Boyle, — ką ji galėtų turėti bendro su visu šituo reikalu?

— Jameson nepagalvojo, kad skląsčiai guli priešais duris. Jis žinojo, kad ištisas pulkas žmonių, ypatingai nerūpestingų žmonių, kaip jūs ir jūsų darbdavys, gali kalbėti ištisas dienas, kad kažkas turi, privalo ir gali atsitikti. Bet jeigu šita nuomonė patiekiama moteriai, visuomet iškyla baisus pavojus, kad ji nuo pasiryžimo staiga pereis prie išpildymo.

DVI MŪSŲ POEZIJOS KNYGOS

JUOZAS PALIONIS

Bernardas Brazdžionis — ŠIAURĖS PAŠVAISTĖ. Išleido Liudas Vismantas Würzburge, viršelis dail. P. Osmolskio. 1947 m.

Kiek kartų galima skaityti poezijos knygą? Aš nežinau, kiek kartų perskaičiau Šiaurės Pašvaistę, tačiau kai vėl ją paimu į rankas, man rodos, kad vis ir vis randu joje naujus ir nerastus pasaulius. Ir randu naujus posakius ir naujas mintis, prieš tai nepastebėtas ir probėgomis praverstas, ir randu naujus žodžius, prieš tai praskambėjusius dusliai, o dabar iškylančius visa savo nesugriaunama jėga. Aš nenoriu čia duoti kokio nors išbaigto tos knygos įvertinimo, aš noriu tik parašyti jos autoriui laišką, keletą nedidelių žodžių, keletą eilinio skaitytojo pastabų, tegu knygos autorius atleidžia man mano nekuklumą.

Brangus Bernardai Brazdžioni, vienas mano pažįstamas kartą netikėtai pasakė man: „Jeigu aš mokėčiau rašyti eilėraščius, aš tenorėčiau tiktai vieno, kad aš galėčiau juos rašyti taip, kaip rašo Bernardas Brazdžionis“. Ar tai nėra žodžiai daugeliui rašančiųjų eiles? Ne pamėgdžioti ir ne sekti, bet pasimokyti žodinio meno. Iš tikrųjų, pasimokyti to degančio ir aukštyn keliančio ilgesio, kuriuo Tu perpynei visą savo knygą, pasimokyti nemeluoto nuoširdumo, kaip jis yra parašomas gyvu gyvos širdies krauju. Mūsų poezijos viešKeliu kai kas perdaug pasismagino, svetimoje žemėje, jie pamiršo esą svetimoje žemėje, jie pradėjo dairytis į dar tolesnius kraštus, ir svetimas vėjas perpūtė jų žodžius ir posmus. Jie neprigis mūsų tautoje, sveikas tautos instinktas išmes juos kaip gražiai blizgantį, tačiau niekam nereikalingą daiktą, taip, kaip jau išmetė daugelį iš svetur atkeliavusių literatūrinių srovių ir krypčių. Iš tikrųjų, mūsų tauta nėra konservatyvi, tačiau ji turi savitą supratimą apie meną, ir jeigu tai nesiderina su jos dvasia, ji padeda tai į šalį kaip daiktą, kuris nepriklauso jai, nėra jos, ir kurio ji nenori, nors ir kažkokiomis priemonėmis tai būtų peršama.

Šitais žodžiais aš tik norėjau dar labiau pabrėžti, koks Tu esi mums didelis ir mielas, ir Tavo kukli knygelė iškyla mūsų širdyse kaip — laisvės obeliskas ir sugrįžimo kelias — taip Tu pavadinai savo Šiaurės Pašvaistės abu perskyrimus. Kiekvienam posme ir kiekvienoj eilutėj yra kažkas taip brangiai sava, taip išgyventa bendrais jausmais ir perduota gyvu žodžiu, jog kiekvienas čia suras savą žemę, šviečiančią mūsų dienų naktyje negęstančią šiaurės pašvaiste, suras savo likimą, savo sopulį ir savas viltis. Dar daugiau — suras čia juodų nevilties dienų paguodą, ir sunkioje tremties eisenoje visuomet tikės su Tavimi, kai Tu sakai: „Kaip daina tarp sidabro žvaigždžių, bunda Lietuvai rytdienos rytos“.

Anomis Nepriklausomybės kėlimosi dienomis mes turėjome mūsų Maironį, jis buvo tautos siela ir kraujas, jis buvo tautinės sąmonės ir jos veržlumo variklis. Poetinėmis priemonėmis jis buvo savas ir kiekvienam suprantamas, ir jis dar ir dabar tebegyvena tautos širdyje. Tačiau nepriklausomo gyvenimo laikais mes nužengėme baisiai didelį šuolį mūsų

poezijos vieškelyje, ir šiandien mes jau ieškome gilesnių išsireiškimo formų, stiliaus puošmenų ir spalvingesnio poetinio žodyno kolorito. Ir mūsų ištrėmimo poezijoje mes nepasigendame šito, nes mes turime Tave. Ir mums gera, kai mes juntame, kad Tu esi atsistojęs anų dienų Maironio vietoje, iš tikrųjų, mums ramu, tėvynės sargybos poezijoje postas nėra apleistas, žadiną laisvės trimitai tebeskamba Tavo knygose, ir jų skardus aidas kelia mūsų širdis.

Tavo Šiaurės Pašvaistė — tai yra odė vilčiai, tai yra tikėjimas gerojo Dievo valia, baugus tikrovės supratimas ir vėl nepaliaujama vilties giesmė — kelianti, žadinanti ir uždeganti. Ir drauge tai yra poetinis politinės deklaracijos išsakymas, išsakymas tiesos ir teisybės vardu. Tai yra tvirta plyta mūsų tėvynės laisvės aukure, ji yra įkaitinta ir skaidriai šviečia, todėl mes ją dedame pačioje viršūnėje.

Ar tai yra bloga, kad Tavo knyga mūsų tremties spaudoje, palyginti, nedaug buvo paminėta? Iš tikrųjų, mes primimename kai kuriuos ankstesniuosius mūsų poezijos leidinius, kurių garsinimas ir šlovinimas buvo pučiamas triūbom ir litaurais. Buvo rašoma ir diskutuojama, tikrai, daug rašoma ir daug diskutuojama, pasenusiuose manieringos poezijos posmuose buvo ieškoma naujų idėjų ir dvasinio atsišviežinimo — labai keista, kritikai ir recenzentai tarėsi tai suradę, ir visais frontais piršo tai mūsų tautai. Čia aš vėl turiu pakartoti, kad mūsų tauta turi sveiką supratimą apie mūsąją poeziją, apie anas knygas negirdėti jokio garso, kapų tyla, niekas jų neskaito, niekas nekalba, jos švystelėjo kaip peteliškės, kritikų nuspalvintais sparnais, tuo jų amžius ir baigėsi, ir jos niekad daugiau nebeprisikels. Gal būt, kas nors tvirtins, kad tai yra negatyvus reiškinys, sakys gal kas nors, kad mes esame perdaug užsidarę ir nenorime jokio Vakarų kultūros gaivesnio vėjo pūstelėjimo. Iš tikrųjų, anais nepriklausomais laikais mes juk buvome įsileidę į mūsų poeziją visokiausių vėjų, iš svetimų srovių mes stengėmės išgraibyti tai, kas mums buvo geriausia ir priimtiniausia. Ir vis dėlto mes tvirtai norime likti prie fakto, kad iš svetimųjų mes galime tiktai šio to pasimokyti, bet niekad juos sekti ir mėgdžioti. Ir juo labiau niekad svetimas žaizdas lipdyti ant sveiko mūsų tautos kūno. Šitas kūnas yra patvarus, jis neapsikrės ir neužsinuodys svetimais nuodais, tačiau nėra ir reikalo silpninti jį kovos pastangomis, nereikalingos ir tuščios kovos pastangomis. Tokių eksperimentų mes turėjome seniau, tremtyje jie pasikartojo, ir gerai, kad jų amžius buvo trumpas.

Tačiau Tavo Svetimieji Kalnai guli ant kiekvieno tremtinio stalo, ir Tavo Šiaurės Pašvaistė eina iš rankų į rankas. Čia tik dar kartą pasitvirtina faktas, kad kritikai ir recenzentai niekad neįstengs įpūsti gyvybės negyvam daiktui, tuo tarpu kai gyvi žodžiai pereis vietos ir laiko užtvaras, visuomet gyvendami tautos rūpesčiais ir džiaugsmais. Aš neklystu, sakydamas, kad Tu gyvensi mumyse, kaip gyvena Maironis, nes Tu esi mūsų, širdimi ir krauju — mūsų, ir Tavo žodžiai yra — mūsų. Tu gali būti nutylėtas spaudoje, gal būt smulkios pasaulėžiūrinės grupės stengsis užstoti Tavo švitėjimą — Tavo žodžiai nueis toli į ateitį, nesulaikomi ir neužtemdomi, nes Tu dainuoji mums mūsų atgimimą, mūsų viltis ir mūsų gyvenimą.

Aš baigiu, galvodamas, kad sulauksiu naujos Tavo knygos.

Jonas Aistis — PILNATIS. Parinktos eilės. Redagavo ir žodį parašė Bernardas Brazdžionis. Viršelį ir iliustracijas piešė dail. A. Vaičaitis. Išleido Liudas Vismantas, 1948 m.

Kai mes pilkoje stovyklų kasdienybėje baigiame apsinešti dulkėmis, mums atrodo, kad ir viskas ima

įgyti pilkesnę spalvą. Iš tikrųjų — miestai, veidai, knygos, žmonės ir gamtos peizažai atrodo nupilkėję prieš mūsų sielvartą ir mūsų viltis. Ir tik vienas spindintis taškas, niekuomet neužgęstąs ir neprislopinamas, visada skaidrus ir degantis, šviečia prieš mūsų akis — mūsų tolimoji tėvynė. Ir kai mes pajuntame ją širdyje — mes nematome pilkumo, kurį aplinkui sėja mūsų tremtiškas sopulys.

Šitomis keliomis eilutėmis norėta pasakyti, kad Jono Aisčio Pilnatis, su didele meile ir rūpesčiu Bern. Brazdžionio paruošta spaudai, sugrąžina mums mūsų tėvynės dangų, šilų kvepėjimą, linų mėlynumą, sugrąžina mums mūsų praėjusių dienų Lietuvą. Ir kai mes verčiame ir su godumu skaitome puslapį po puslapio — anas švyturys, kuris šviečia mums mūsų tremtinio kelyje, įgauna vis daugiau spindulių, jis pasiekia mūsų širdis ir sutirpdo jose neviltį, ir nupučia jose dulkes.

Anomis dienomis Lietuvoje mes gerai pažinojome Joną Aistį (tuo metu pasirašinėjantį Jono Kossu-Aleksandravičiaus vardu). Mes gėrėjomės juo ir didžiavomės juo, mes išgaudydavom jo poezijos knygas, mes negalėdavome jomis atsidžiaugti ir vėl laukdavome naujų. Ir kai Jonas Aistis gavo pirmąją poezijos Valstybinę premiją — tai buvo tik nedidelis pagerbimas už jo milžinišką įnašą į mūsų grožinę literatūrą.

Vėliau Jonas Aistis išvyko į Prancūziją, iš jo mes nieko ilgą laiką negirdėjome, o tada atėjo karas ir bolševikų invazija. Kai raudonuosius okupantus pakeitė rudieji — Lietuvoje pradėjo kursuoti naujieji Jono Aisčio eilėraščiai, iš rinkinio „Be tėvynės brangios“, kuriuos poetas iš tolimosios Prancūzijos buvo atsiuntęs savo draugams Kaune. Jie buvo nusirašinėjami ir ėjo iš rankų į rankas, jie buvo visur deklamuojami ir gyveno slaptuose sąsiuviniuose ir užrašų knygelėse, kadangi okupantai nemėgo tėvynės meilę keliančių žodžių.

Karo audra ėmė pūsti iš kitos pusės, mes apleidome savo tėvynę, ir kai perėjome ugnis ir vandenis, ir kai virš mūsų dangus jau nebejuodavo nuo bombonešių dalinių, mes apsižvalgėme, ką mes tebeturime iš mūsų buvusiųjų kultūrinių vertybių. Iš tikrųjų, nedaugelis savo kuprinėje turėjome lietuvišką knygą, ir tada mes vėl pasigedome Jono Aisčio. Periodiniuose leidiniuose mes gaudėme jo naujuosius eilėraščius, ir mums sapnavosi anie nuostabūs posmai, sukurti paliktoje tėvynėje.

Todėl išleistoji Pilnatis mums yra juo labiau brangi, kadangi Jono Aisčio poezijos pasiilgimas mumyse yra nenumaldomas. Ir mes su nerimu imame į rankas šią brangią knygą, nes, kaip rašo pagynos žodyje Bernardas Brazdžionis,

“Nesugriaunamą ir amžiną Lietuvos vaizdą poezijoj sukūrė Maironis. Jis yra didingas ir herojinis, šventas ir pakilus. Kitokia Lietuva iškyla Jono Aisčio lyrikoj. Ji skurdi ir skaudi, baudžiavų kelią perėjus ir tragiška, vis priešų apsupta ir mindoma, bet gaji ir nemirštanti, kadaise „Europą nuo mongolų apgynus nuoga krūtine“ — kariaujanti ir laiminti. Ir, rodos, nieko nėra širdžiai artimesnio ir brangesnio, kaip tie Aisčio poezijoj jos laukų Rūpintojėliai, kurie vaikšto, javus laimindami, kaip tie šilai su žaliais atodūsiais, tie berželiai, vėjo pučiami, tie samanoti stogai žali, tie žirgeliai tarp klevų, ta svirtis, lyg gervė, tas kelias, kurs bėga galulaukėn, ta pieva, tas kryžius ir tos liepos, kur šlama tokia laimė, tokiu liūdesiu savu . . . .“

Į šį rinkinį sudėti patys gražieji ir iškilieji Jono Aisčio eilėraščiai. Už didelį darbą parenkant eilėraščius, už vaizdingą pagynos žodį ir kultūringą knygos sutvarkymą Bernardui Brazdžioniui priklauso tūkstančių skaitytojų nuoširdi padėka. A. Vaičaičio iliustracijos malonios ir savos.

MODERNUSIS ALGLŲ ROMANAS

ALAN PRYCE-JONES

Aš negalėčiau tvirtinti, kad paskutiniaisiais metais anglų literatūroje būtų įvykę tokių pagrindinių pasikeitimų, kad jie pateisintų šios apžvalgos laikotarpio aprėžimą tik dešimčiai metų. Vis dėlto, reikia pripažinti, kad anglų romanas, Wellso, Benetto, Calsworthy, D. H. Lawrence ir Virginijos Woolf romanas, per paskutiniuosius dešimtį metų nusistovėjo ir pasiekė tokią būklę, kurioje jis pradeda šiek tiek stagaréti, plikti ir pasenti.

Bet, gal būt, šiuo atveju romanas tiktai seka bendrą kritišką vakarų kultūros eigą? Nes kas gi kita gali būti romanas, jeigu ne to laiko dvasinė išraiška? Jo sąvoką tiksliau apibrėžti beveik neįmanoma, Negalima pasakyti: "Romanas yra pasakojamoji meno forma", arba: "Romanas yra žmonių santykiavimo studija" (nors didžia dalimi jis toks yra). Prie šito reikalo negalima prieiti net negatyviu keliu ir, pavyzdžiui, pasakyti: "Romanas nėra eilėdaros menas". Iš tikrųjų, apie romaną negalima pasakyti nieko apibendrinančio, nes tuomet į akis tuojau krinta maždaug dvidešimt išimčių. Todėl čia negalimi jokie apibendrinantieji posakiai, gal būt, tik vienas: romanas didžia dalimi atspindi laiko dvasią. Lyrinis romanas, idealistinis romanas, heroinis romanas, revoliucinis romanas, net visuomeninis ar kriminalinis romanas — jie visi sukuriami, kai bendras pojūtis ieško įgauti formą. Ir kai mes sakome, kad modernusis anglų romanas nebėra visai jaunatviškai lieknas, tai tas tik reiškia, kad ir bendruomenė, kurią jis vaizduoja, toji kultūra, kurios tik vieną dalį sudaro angliškoji visuomenė, taip pat serga aiškiai jaučiamu pailsimu.

Visa tai reiškia, kad geriausieji paskutiniųjų dešimties metų anglų romanai buvo labiau destruktyvaus, negu konstruktyvaus pobūdžio. Jiems labiau rūpėjo parodyti mums, tai yra mums, anglams, mūsų klaidas, visai nebandant vesti mus į kokį nors pozityvų dorovinį tikslą. Mūsų romanų mene buvo ir tebėra stiprus kartumo prieskonis. Atrodo, kad romanų rašytojai iš karto būdavo paveikti nemaloniųjų pasirinktosios temos motyvų: snobizmo, kvailumo ir žmonių giminės nerangumo. Žymiausieji šių dienų anglų romanistų vardai kelia gilios nevilties ir nusiminimo jausmus, nusivylimo mūsų žmogiškąja prigimtimi. Somerset Maugham, Aldous Huxley, Christopher Isherwood, Ivy Compton-Burnett, Elisabeth Bowen, Rex Warner, Graham Greene, Evelyn Waugh, Henry Green — aš galėčiau vardų skaičiavimą tęsti ilgoką laiką, tačiau juose visuose skamba nevilties, net nusiminimo tonas. Aš manau, kad galiu neperdėdamas pasakyti, jog daugeliui anglų šių dienų nerūpestingai optimistiški rašytojai — pirmoje eilėje gal I. B. Priestley — vaidina šiek tiek absurtišką vaidmenį. Jie yra tiek pat nerealūs, tik kitonišku būdu, kaip ir ilgaplaukiai poetai, šabloninės komedijų figūros. Net nevisai patikima (nors nevisada teisingai) jų motyvams. Rimtieji kritikai bando juos apibūdinti tik keliais žodžiais, lyg jie būtų žmonės, kurie supranta savo amatą ir kuriems rūpi iš jų optimizmo pasipelnyti, užtikrinti sau pakankamą pragyvenimo šaltinį, neapkraunant savo sąžinės.

Bet galima būtų prikišti — jeigu taip yra, tai ir su anglų kultūra yra kažkas gerokai netvarkoj ir, gal būt, taip yra iš tikrųjų. Bet jeigu taip iš tikrųjų yra, tada ir su mumis visais, vistiek, kokiai Europos tautai mes priklausytume, yra kažkas netvarkoj. Aš esu giliai įsitikinęs, kad geras romanas yra įmanomas tik pastoviai vertingos kultūros rėmuose, kad jis turi būti sielos kančios išraiška, tai yra, jis turi išreikšti vidinę įtampą, kuri yra galima tik tada, kai tam tikras kultūros tipas įgauna bendrinę normą. Todėl šių dienų gerieji romanai yra parašyti arba katalikų, arba komunistų, ir tai dėl to, kad jie turi aiškų foną, ant kurio gali išsirutulioti jų vaizdų pasaulis. Vidutiniška jausmų temperatūra yra mirtinas romano priešas. Ji visur ir visada poruojasi su neaiškiais įstikinimais. Mano nuomone, šių dienų anglų romanai dažnai yra nuobodūs dėl to, kad jų autoriai seka tam tikrą neaiškaus liberalizmo mintį — įsitikinimai be aistros, tinguś pasaulio pamylimas, be jėgos pasipriešinti arba nusilenkti. Kitais žodžiais: daugumas romanų rašytojų šiandien yra švelniai skeptiški, todėl ir jų romanai yra ne kas kita, kaip anekdotų vainikas, pinamas, aplinkui abejingus arba konvencionališkus charakterius.

Visa tai yra teisinga, tiktai su apribojimais. Nes yra romanų rašytojų, kurie turi ką pasakyti. Ir jeigu mes juos visus peržvelgsime, gal būt galėsime rasti keletą bendrų bruožų, kurie leistų spręsti apie anglų romanų meno ateitį.

Žymiausias iš senesniųjų romanų rašytojų yra, be abejonės, Somerset Maugham. Jis yra virš septyniasdešimties metų amžiaus. Jis parašė apie trisdešimt knygų, ir savo knygomis bei pjesėmis uždirbo tiek, kad gali rašyti tai, ką jis norėtų rašyti. Ir ką mes matome? Mes matome, kad jam, jeigu tik šiandien jis turi norą ką nors parašyti, kas pakiltų virš paprastos pramoginės literatūros lygio, pavyksta tokia knyga, kaip "The Razor's Edge". Knygos veiksmas pinamas aplinkui vieną jauną amerikietį, kuris iš vidinio įsitikinimo nusprendžia gyventi tokį gyvenimą, koks yra aštriausiai priešingas jo aplinkai. Kitiems žmonėms rūpi meilė, uždarbis, pasisekimas. Bet jis yra pasiryžęs visa tai paaukoti mistiniam savęs atsižadėjimo idealui, kuris savo dvasia glūdi kažkur tarp budizmo ir krikščionybės.

Ypač įdomu Maugham knygoje yra tas, kad jos tema, taip sakant "kybo ore". Knyga pasirodė beveik tuo pačiu metu, kaip ir Aldous Huxley romanas "Time Must Have a Stop", kuriame rutuliojama beveik visiškai panaši tema. Ir tik paskutiniaisiais metais Isherwood pabandė tą patį, tiktai daug siauresniuose rėmuose, jis išleido nedidelę knygelę "Prater Violet". Ir visoje eilėje kitų knygų didvyrio bruožai buvo aštriai priešingi pasaulietiškoms, karingoms arba apskaičiuojančioms aplinkos figūroms, šventojo bruožai.

Prieš penkiasdešimt metų buvo parašyta lygiai tokia pati knyga, tiktai su atvirkščiomis išvadomis. Šventieji buvo parodyti nuobodūs ir nepraktiški, o šio pasaulio vaikai buvo išgirti už jų puikiuosius sugebėjimus. Rimtame romane leidžiama, kad autorius atsipalaiduotų nuo tikėjimo varžtų. Bet negalima buvo įsivaizduoti, kad autorius pats turėtų norą išrasti naują tikėjimą. Aštuoniasdešimtųjų metų pabaigoje Anglijoje buvo gyvai diskutuojama Mrs. Humphry Ward "Robert Elsmere" intelektualioji drąsa. Tai buvo romanas, kuris tada vaizdavo aktualų konfliktą tarp dvasinės laisvės ir bažnytinio tikėjimo. Tai buvo tipiškas laikotarpio romanas, to laikotarpio, kuris nežinojo aukštesniųjų tikslų už tikslą pateki į laisvą liberalaus humanizmo atmosferą. Tuo tarpu šiandien tokia Mrs. Humphry Ward greičiausiai imtų ieškoti naujos ortodoksiškumo sistemos, kuri galėtų suvaldyti nepageidaujamą laisvę. Ir tai kaip tik yra Maugham, Huxley ir Isherwood bandymai: jie

mėgina rasti naują absoliutą, kuris nebūtų perdaug dogmatiškas ir per arti nesektų krikščioniškųjų tradicijų, bet vis dėlto būtų toks pat įpareigojantis, kaip ir koks nors senasis išpažinimas. Nė vienas iš šių autorių nenuėjo daug toliau už tuos metodus, kurie buvo suformuluoti Aldous Huxley knygoje „Ends and Means", nustatyti žmogaus elgsenos normą, iš vienos pusės analizuodamas "gero gyvenimo" idealus, iš kitos pusės aprašydamas kelius jų įvykdymui. Šioje knygoje žmogus parodytas lyg kažkoks visuomenės gyvis. Jis yra atsakingas tiktai kažkokiam dievui, kuris yra panašus į aštuonioliktojo amžiaus laisvamanių dievą. Šio žmogaus šansai į nemirtingumą nėra dideli ir nėra reikšmingi. Jis neturi kito tikslo, kaip tik tapti geriausia bite tvarkingame bičių avilyje.

Daugeliui iš mūsų nėra taip lengva susižavėti šios rūšies pasaulietišku šventumu. Taip pat nėra lengva suprasti, kodėl tokiems Maugham, Huxley arba Isherwood, jeigu jie ir turėtų visa tai, kas žinoma apie praeities šventuosius ir mistikus, geriau pasisektų nuvesti pasaulį dorybės ir atsakingumo keliu, kaip Jėzui Kristui, Buddai arba Lao-tse. Ir vis dėlto tokie romanai, kaip šie trys aukščiau suminėtieji, rodo daugiausiai konstruktyvinių pastangų visame anglų romanų mene. Jie yra beveik vienintėliai, kurie ieško naujų formų sukurti vidinę įtampą, būtiną aukščiau laikinumo lygio stovinčiam romanų menui.

. Senesnėse formose šita įtampa išlaikoma tradiciniu būdu. „Senesnės formos" sąvoka aš laikau katalikišką ir komunistinį romaną. Ir čia mes susiduriame su knyga, kurią aš norėčiau laikyti visų patenkinamiausia iš paskutiniaisiais metais Anglijoje išleistųjų romanų. Tai yra Graham Greene knyga „The Power and the Glory". Šita knyga, man atrodo, atitinka visas tikrai gero romano sąlygas, nekreipiant dėmesio į tam tikrą jo dvasinės apimties siaurumą. Romanas skaitytoją sudomina, suteikia jo vaizduotei sparnus ir išplečia jo sąvokų pasaulį. Trumpame įvade Graham Greene pareiškia, kad jo romanas pagrįstas tikru faktu, tai, kas čia aprašoma, įvyko vienoje Meksikos provincijoje prieš 1930-tuosius metus. Romano tema yra tokia pat paprasta, kaip ir kriminalinės apysakos. Paminėtoje provincijoje katalikų bažnyčia buvo paskelbta už įstatymo ribų, bet vienas jos kunigas paliko šito įstatymo nepaliestas. Jis yra silpnas, neryžtingas vyras, visai ne didvyris, bent jo pažįstamųjų akyse, tačiau ant jo pečių guli visos tos šalies katalikų kunigijos pareigos. Policija seka jį, ir po kelių jaudinančių įvykių jam pavyksta pasprukti į gretimos provincijos saugumą. Ir vis dėlto, knygos pabaigoje jis ryžtasi, nenoromis, beveik avinėlio kuklumu, didvyriškumui, kuris iš jo buvo laukiamas iš pat pradžios. Pasakojant šios knygos veiksmus tokia sausa forma, neatrodytų, kad joje būtų kas ypatinga. Tačiau mus nepaprastai paveikia tas pasakojimo būdas, kuriuo Greene ją parašė — bešališkas, logiškas ir dramatiškas. Mažasis kunigas nėra katalikiškos propagandos pageidaujama figūra — šioje vietoje aš noriu pabrėžti, kad aš pats nekalbu kaip katalikas — bet visai paprastai, didvyris prieš savo valią, kurį mes visi gerai pažįstame, kilnus, kuklus, nepripažintas didvyris, pats prieš savo polinkius priaugęs tam vaidmeniui, kurį jam likimas buvo paskyręs.

Greene išleido ir daugiau panašios jėgos knygų — ypač aš norėčiau paminėti romaną „Brighton Rock". Nors ir nedaug rašydamas, jis yra vienas iš tų anglų jaunesniųjų romanų rašytojų, kuris šiuo metu nusipelno didžiausio dėmesio.

Kadangi mes kalbame katalikų rašytojų tema, aš nenorėčiau palikti nepaminėjęs kito, maždaug to paties amžiaus, keturiasdešimtųjų pradžios, rašytojo. Jo vardas Europos kontinente jau buvo žinomas prieš karo pradžią. Tai — Evelyn Waugh. Jo

daugiausia pasisekimo turėjęs romanas „Brideshead Revisited" netrukus pasirodys vokiečių kalba.

Skirtumas tarp Greene ir Waugh yra tas, kad Greene pirmoje eilėje yra tragikos dainius, o Waugh visų pirma — satyrikas. Juos abu aš norėčiau laikyti destruktyviniais rašytojais: Greene todėl, kad jis nenori pripažinti, jog žmogaus prigimtis galėtų pasiekti didybę ir savos valios jėgą, o Waugh todėl, kad jis žmonėse sugeba įmatyti tiktai vieną savybę — jų juokingumą. Vienas žymus modernus kritikas apie Evelyn Waugh pasakė: „Aš laikau jį stipriausiu įgimtu gabumu tarp visų jo amžiaus rašytojų". Tai turėtų, gal būt, reikšti, kad Waugh turi nepaprastus sugebėjimus visuomeniškai komedijai, kad jo proza šauniai prisitaiko prie pasirinktos temos, ir, gal būt, dėl to, kad jis yra beveik retenybė iš bet kurio krašto romanų rašytojų: jis yra vyras, kuris kreipiasi į skaitytojus visiškai išlavintu ir pilnai išugdytu inteligentiškumu. Jo aukšto dvasinio lygio sąmojus eina lygiagrečiai su vertingumo jausmu.

Bet vienintėlė viltis, kurią jis skelbia žmonėms, yra individuali palaima. Jis rašo kaip katalikas atsivertėlis, ir savo naujausiame veikale bando parodyti, kad išlaisvinančioji malonė visuomet yra prieinama nuodėmingam žmogui. Vis dėlto, jam taip patinka piešti maloniąsias nuodėmės puses ir pačią nuodėmę jis randa tokią įdomią ir linksminančią, kad palaimos stebuklas beveik nustoja savo reikšmės. Kartais jis beveik nuklysta į sentimentalumą. Todėl, tur būt, aš nesu vienintėlis jo skaitytojas, kuris labiau vertina anarchistinį sąmojų jo ankstyvesniuose veikaluose — "Decline and Fall", "Vile Bodies", "Black Mischief" sąmojų. Tai yra veikalai, kuriuose jo žmogiškosios prigimties kritika dar tik vos pastebima ir dar nėra giliai tikinčiojo moralisto kritika. Jeigu aš nevertinu jo taip aukštai, kaip kad vertinu Graham Greene, tai tik dėl to, kad tam tikra prasme trūksta vaizduotės. Jis priklauso prie tų rašytojų, kurie daugiausia naudojasi savo užrašų knygele, kurie niekuomet nepamiršta, kiek daug žadančių situacijų teikia jiems jų draugų gyvenimas, kurie renka medų iš įdomių pasikalbėjimų, nuotykingų kelionių ir draugijinių plepalų. Šiuo atžvilgiu jis panašus į Aldous Huxley: jie abu nuolat semia vaizduotės jėgą iš tikrojo gyvenimo. Tuo tarpu Graham Greene savo fantazijos jėga sugeba perlieti esamos situacijos elementus į naują metalą net ir tada, kai veikalo branduolys auga iš tikrojo įvykio.

Šiaip ar taip, ir Greene, ir Waugh savo katalikiškumą romane panaudojo tinkamu būdu — kaip išvidinės įtampos sąlygą. Panašiu būdu visa eilė komunistinių arba beveik komunistinių rašytojų marksistinę teoriją iškėlė iki absoliuto. Čia pirmoje eilėje paminėtinas Edward Upwards romanas "Journey to the Border".

Mes Anglijoje esame panašioje situacijoje, kaip ir vokiečiai Vokietijoje. Mūsų meniškoji vaizduotė yra tokia, kad ji gali rutuliotis tiktai susimąstymo tylos atmosferoje. Ir to mums dabar kaip tik trūksta. Ir mes neturime jokios ortodoksinės sistemos, kurią koks nors genialus rašytojas galėtų išplėsti ir toliau aiškinti. Tuo pačiu metu mes neturime nieko, prieš ką apsimokėtų kelti maištas, neturime jokio dvasinio akstino, nekalbant jau apie visokias daugiau ar mažiau geros valios socialinių reformų pastangas. Nėra tikslo pulti bažnyčią, dvarininkus arba ginklų fabrikantus: jie patys beveik nebesigina. Antra vertus, vargu ar kuris nors rašytojas išdrįstų ginti kokią nors jo atstovaujamą instituciją, nes jis perdaug gerai žino jos silpnybes. Todėl esmėje mums lieka tiktai du romanų rašytojų ginklai: jų pasakojimų meniškumas ir sugebėjimas kurti charakterius. Jiedu dar galėtų būti paremti sąmojum ir poezija. Rašytojas galės kartais sukurti vei-

kalus, kurie mus domins ir teiks pramogą, bet ne daugiau.

Pasakojimo meistrais pramogai mes turime laikyti visus kitus romanų rašytojus, kuriuos aš aukščiau paminėjau. Vienas, arba, tiksliau pasakius, viena iš jų turi net nepaprastą pasisekimą. Aš manau, kad tie metodai, kuriais ji išsikovojo savo pozicijas, leidžia padaryti apibendrinančių išvadų. Aš turiu galvoje Ivy Compton-Burnett. Jos pozicija iš tikrųjų yra nepaprasta. Daugiau kaip trisdešimt metų ji raše romanus, tačiau pripažinta nepaprasta asmenybe ji tapo tik visai neseniai. Jos veikalų negalima su nieku palyginti. Jeigu jau reikėtų juos charakterizuoti, tai gal galima būtų pasakyti, kad ji toliau išvystė Jane Austen meną. Tačiau savo keistuose, puikiuose ir galinguose šeimos romanuose ji parodė visiškai originalų būdą: jie yra kartūs, jaudinantys, bet drauge ir nuskaidrinti aštraus, koncentruoto jumoro. Tačiau įdomiausia yra tas faktas, kad ji, norėdama rašyti šeimos romanus, turėjo tiesiog iškeliauti iš dabarties. Visų jos pasakojimų veiksmas vyksta apie 1895 metus. Bet man atrodo, kad kiek pagalvojus, šią tezę galima sugriauti: pagal kai kurias vidines indicijas galima nustatyti, kad kai kurių jos veikalų veiksmas paliečia dvidešimtąjį amžių, bet ir tada tiktai kaimo aplinkoje, kuri yra tokia atsilikusi, kad dvidešimtojo amžiaus savybės nepaliečia nei charakterių nei įvykių.

Bet kodėl gi taip yra? Gal būt, todėl, kad visoje Europoje šiuo metu šeimos gyvenimas vargu ar beegzistuoja. Žinoma, gyvenama šeimomis, tačiau tai yra visai kas kita, kaip glaudžių ir, vis dėlto, elastiškų santykių tinklas, kuris praeityje glaudė šeimą į gyvą vienetą. Romanų rašytojams, vis dėlto, jau trūksta labai žymių jų amato įrankių. Pavyzdžiui, tokio tipo romanai, kaip juos prieš dvidešimt metų rašė E. M. Forster, tapo visiškai negalimi. Šiandien visiškai negalima įsivaizduoti šių dienų bendruomenės, kuri turėtų laiko kultivuotam laisvalaikiui, taipgi negalima įsivaizduoti asmenų grupės, kuri galėtų laisvai naudotis laiku ir erdve, kiek tai moderniose gyvenimo sąlygose jiems diktuotų jų prigimtis. Todėl visai nenuostabu, kad Ivy Compton-Burnett surado išeitį, sugriždama į mažiau apkrautą praeitį. Taip pat nenuostabu, kad ir kiti rašytojai, susidūrę su panašiomis problemomis, grįžta į savo vaikystės dienas, norėdami tenai surasti nekintamą foną. Ta proga man į galvą ateina du vardai: Rosamond Lehmann ir L. P. Hartley. Rosamond Lehmann 1944 metais turėjo nepaprastą pasisekimą savo romanu "The Ballad ant the Source". Po to ji išleido trumpų apysakėlių knygą "The Gipsy's Child". Labiausiai abejais atvejais atmintyje pasilieka vaikystes vaizdai — daugiausia, tur būt, jos pačios vaikystės. Ir tai yra kažkas patvaraus. Šitokiame fone ji sugeba išrutulioti didelį meistriškumą.

Tokiu pat būdu Hartley savo romanų trilogijoje "The Shrimp and the Anemone", kurią jis tik neseniai pabaigė, pasakojimo veiksmą nukelia į vaikystės ir pirmųjų vyriškumo metų dienas vieno asmens, gimusio prieš penkiasdešimt metų. Matyt, jis jaučia, jog vėlesniaisiais laikais jau nebėra patvarios drobulės, ant kurios galima būtų piešti socialinio gyvenimo vaizdus.

Yra dar kiti du jauni arba apyjauniai autoriai, kuriuos verta būtų paminėti. Vienas jų yra Henry Green, nepastovus, į eksperimentus linkęs rašytojas, kurio veikalai teikia vilčių ateičiai. Šių dienų anglų literatūroje jis yra retenybė dėl to, kad savo gyvybiškumo pertekliumi jis nuolat suteikia skaitytojams įvairių staigmenų. Kai jis buvo dar labai jaunas, jis parašė knygą "Blindness". Kad galėtų įsigyventi į rašomosios temos sąlygas, jis kurį laiką gyveno užrištomis akimis. Tai nebuvo poza, bet labai rimto nusistatymo išraiška. Jam ypač patinka vaizduoti nepaprastos aplinkos gyve-

nimas. Pavyzdžiui, jo tikrai puikus romanas "Loving", pasirodęs prieš dvejus metus, vykstą vieno Airijos dvaro tarnautojų tarpe ir yra parašytas beveik vien tiktai dialogine forma. Charakteringa, kad Green yra ne tik romanų rašytojas, bet ir labai didelio pasisekimo pramoninin-kas — kas verta paminėti kaip jo didelio vitališkumo žymė.

Norėdamas užbaigti skaidraus džiaugsmo akordu, aš būtinai turiu paminėti Elisabeth Bowen. Ji turi tikrą rašytojos prigimtį, kuri pastoviai auga ir drauge su kylančiu pasitikėjimu savimi ir pranašumu randa grynai savitą toną, tačiau už tai ji turi sumokėti tam tikrą kainą. Savo veikaluose ji turėjo apleisti ir iš dalies apleido šių dienų pasaulį, išskyrus gal tik tokius atvejus, kai jame atsispindi belaikio gyvenimo gabalėlis. Pavyzdžiui, ji parašė puikią apysakaitę apie pašnekesį tarp moters ir jos tarnaitės po to, kai jų namai buvo ką tik bombos sunaikinti. Tai būtų tokio pat stiprumo apysakaitė, jeigu namai būtų sudegę. Ir tiktai laikydamasi atsargiai nutolusi nuo dabarties, Elisabeth Bowen sugebėjo savo menui duoti formalų charakterį.

Jau metas užbaigiamai ataskaitai. Turiu vilties, kad jau pakankamai prikalbėjau, kad galėčiau paleisti porą bendrų pastabų. Pirmoji pastaba būtų ta, kad anglų romanas dabar ieško tinkamos asmenybės. Gal būt, tai nėra tinkamas žodis. Geriau pasakykime, kad jis ieško vado. Bet, tur būt, praeis mažiausia dešimtis taikos metų, kol mes jo sulauksime. Tuo tarpu romanų rašytojai turi tęsti savo darbą ir tarytum sodininkai kasinėti pavargusią gėlių lysvių žemę ir sodinti didžiųjų praeities gėlynų atžalas: Joyce, Proust ir Henry James. Tačiau beveik visų šiandieninių Anglijos rašytojų laikysena įrodo, kad jiems visų labiausiai reikalingas pozityvus įsitikinimas ir kad jie savo gabumams vystyti turi turėti aiškią kryptį. Mes matėme, kaip Maugham ir Huxley bandė šitai, ir mes matėme, kaip Isherwood, iš kurio prieš dešimtį metų tiek daug buvo laukiama, pasekė jų pavyzdžių. Bandymas, gal būt, buvo vertas vargo, nors jis ir netoli tenuvedė. Isherwood jis net ilgam laikui buvo nutildęs, o po tos tylos išviliojo iš jo tik nedidelės vertės novelę. Maugham per senas, o Huxley perdaug įsiknisęs į misticizmą, taigi, vargu gali daug ką žadėti ateičiai. Bijausi, kad yogos įsibrovimą į anglų lieteratūrą reikia laikyti garbingu pralaimėjimu.

Toliau mes randame rašytojus, kurie bandė išeiti iš anglų tradicijos ribų ir panaudoti vieną iš dabar galiojančių, iš kitų kraštų importuotų sistemų: katalikiškumo ir komunizmo. Bet didžiausias sunkumas čia yra tas, kad, nepaisant bet kokių autoriaus sugebėjimų, jie nesiderina su anglų charakteriu. Anglijoje nėra pakankamai katalikiškumo arba komunizmo, kad galėtų sukelti galingą sąjūdį, paremtą šitais įsitikinimais. Pagaliau mes sutinkame autorius, kurie patys, neįsipareigodami kokiai nors gyvenimo teorijai, rašo kaip galėdami, tikėdamiesi paveržti skaitančiąją visuomenę savo vaizduotės jėga.

Labai reikšmingas faktas, kad daugelis anglų rašytojų šiuo metu kaip tik ir eina tais keliais. Reikia laukti, kad vis didesnis romanų rašytojų skaičius savo nepasitenkinimą Europos kultūros padėtimi išreikš satyros forma. Anglų autoriai, vis dėlto, aiškiai jaučia savo sunkumus. Kai kurie iš jų, pavyzdžiui, Henry Green, kad juos nugalėtų, yra pasiruošę pakelti visą eilę nepasisekimų. Jaučiamas eksperimentavimo pomėgis, ir tai yra mūsų romanų meno ateičiai daug žadantis ženklas.

TRYS ETAPAI

BORIS DOMOGACKIJ

Boris Domogackij, žinomas rusų emigrantų žurnalistas ir esseistas. Bendradarbiauja geriausiuose emigracijoj išeinančiuose rusų laikraščiuose bei žurnaluose. Daugelį savo straipsnių yra paskelbęs Amerikos rusų spaudoj. Ypač pagarsėjęs savo literatūriniėm apybraižom apie S. Jeseniną, A. Achmatovą ir kt. Šį straipsnį autorius parašė specialiai „Gintarui".

I

Kalbant apie užsieninę rusų literatūrą, reikia pirmiausia apibrėžti jos kelius, atžymėti kilimo ir išsivystymo etapus. Tie keliai — tai yra minčių kūnas iš kūno ir kraujas iš kraujo, tai yra politinės rusų emigracijos pajautų, vilčių ir kovų keliai.

Pirmasis etapas yra gana toli nuo mūsų, gyvenančių šiomis dienomis. Savo šaknimis jis giliai įaugęs į devynioliktojo amžiaus pabaigą ir dvidešimtojo pradžią. Tai yra Gerceno, Bakunino, Krapotkino, Plechanovo etapas. Tai yra pirmosios emigracijos periodas, politinės literatūros, sukurtos, rusų mintytojų užsienyje, maištininkų, revoliucionierių periodas.

Caristinė Rusija neuždėjo rankos ant meninės rašytojo kūrybos. Kūrėjas buvo laisvas ir savo įkvėpime ir savo darbe. Caras Nikalojus I neišsiuntė į Sibirą Puškino, kai atsakydamas į klausimą: „Ką tu būtumei veikęs, Puškinai, jeigu 1825 metų gruodžio keturioliktąją (Dekabristų sukilimo diena. Aut. past.) būtum buvęs Sankt Petersburge?" — poetas atsakė carui: „Žinoma, aš būčiau buvęs Senato aikštėje, nes juk jie visi yra mano draugai".

Rašytojų ir poetų nebuvo pirmųjų emigrantų tarpe. Buvo tokių, kurie savo veikalus rašė ir ne savoje žemėje, bet tik tuo atveju, jeigu jie patys to norėjo. Turgenevas, pavyzdžiui, daugelį metų išgyveno užsienyje. Tačiau nė vienas jų nebėgo iš savo tėvynės, nė vienas nebuvo ištremtas.

Antrasis etapas atėjo po 1917 metų, ir jis charakteringas visiškai kitokiais bruožais. Politinis režimas, įsigalėjęs Rusijoje prieš 30 metų, pasistatė savo uždaviniu pirmoje eilėje užgesyti laisvės dvasią, tikėjimą tiesa, Dievu, kuo ir pasižymi patys geriausi rusų rašytojų ir poetų kūriniai. Literatūra buvo pašaukta į tarnybą tai klejonių idėjai, kuri buvo atvesta į gyvenimą kruviniausiomis priemonėmis. Rašytojai privalėjo garbinti, kaip tai padarė Maksim Gorkij, „proletarinį humanizmą," tą patį „humanizmą", kuris visą Rusiją pavertė vienu kalėjimu, kurio prieglobstyje koncentracijos stovyklose kankinasi dešimtys milijonų nekaltų žmonių.

Kūriniai privalėjo būti kūriami ne pagal laisvą įkvėpimą, bet pagal socialinį užsakymą, ir šitokių kūrinių įvertinimui buvo tiktai vienas principas — kas ne su mumis, tas prieš mus.

Suprantama, kad stambausieji rusų rašytojai ir mintytojai atmetė sąjungą su šėtoniškuoju režimu, atmetė tą Dievui priešingą sąjungą, kurią jiems stengėsi užmesti turintieji valdžią naujojo krašto, iškilusio Rusijos griuvėsiuose, krašto be garbės, sąžinės ir pareigos, krašto, vadinamo ne rusų terminu „Tarybų Sąjunga", bukapročiai robotai.

Visa, ką rusų žemė davė tautai dvidešimtajame amžiuje, dailiosios prozos, poezijos, filosofijos, muzikos ir mokslo srityje, visa tai po 1917

metų atsidūrė už buvusios Rusijos ribų.

Vardai, kurie dar gerokai prieš 1917 metus buvo toli žinomi už savo krašto sienų — Leonid Andrejev, Ivan Bunin, Ivan Šmelev, Merežkovskij, Kuprin, Arcibašev, Grebenščikov, Marina Cvetajeva, Zinaida Gipius, Remizov, Šestov ir Kizevetter, kompozitoriai — Rachmaninov, Stravinskij, Grečaninov, akademikas Ipatjevas, vienas žymiausių mūsų laikų lėktuvų konstruktorių Sikopckij, dainininkas Šaliapinas ir balerina Anna Pavlova — išnyko iš žurnalų puslapių, iš laikraščių, knygų ir nuo scenos.

Tie gi, kurie pasiliko rusų žemėje, tačiau nepritarė viešpataujančiam režimui — žuvo. Buvo sušaudytas vienas žymiausių poetų Nikolaj Gumilev, nusižudė „paskutinis kaimo lyrikas" — Sergej Esenin, trėmimuose užkankintas žuvo nepakartojamas šiaurės poetas Nikolaj Kliujev, apleistas ir skurde numirė Maksimilian Vološin; uždrausta spausdinti Anna Achmatova.

Tačiau buvo ir tokių, kurie nusilenkė, kurie priėmė išmaldą nuo komunistinio stalo, pamiršo garbingą rašytojo vėliavą, o pasirinko šliaužiojimą ant pilvo prieš tironą. Vienas iš tokių, pačių stambiausiųjų, buvo grafas Aleksej Tolstoj, pradėjęs savo literatūrinę veiklą tokiais stipriais kūriniais, kaip „Šlubasis ponas" ir „Nikitos vaikystė" — jis bagė romanu „Duona", šlykščia panegirika SSSR diktatoriui, melaginga ir antimeniška knyga.

Tuo tarpu antrojo rusų literatūros etapo kūryba, puoselėjama politinių tremtinių, sodriai pražydo užsienyje ir laimėjo visuotiną pripažinimą.

Ivan Bunin, davęs emigracijoje tokius nuostabius dalykus, kaip „Mitės meilė" ir „Arsenjevo gyvenimas" — buvo pagerbtas Nobelio literatūros premija.

Ivan Šmelev, sukūręs „Mirusiųjų saulę" — išverstas į daugelį svetimų kalbų. Išaugo ir sustiprėjo naujos atžalos — Krasnovas, Lukaša, Aldanovas. Filosofiniai Iljino, Losskovo ir Franko kūriniai užėmė garbingą vietą Vakarų folosofijos moksle.

Rachmaninovo ir Stravinskio muzikos kūriniai išpildomi visur, o Šaliapino klausėsi visas pasaulis. Jau trisdešimt metų, kaip rusų baletas emigracijoje triumfo eisena žengia per viso pasaulio miestus.

Atplėšta nuo gimtosios žemės, netekusi jos gaivinančių sulčių, atitraukta nuo savo tautos, rusų dailioji, filosofinė ir mokslinė mintis nepraranda savo jėgos, nes juk Dievo teisybė nugalės šėtono blogį. Šita mintis pulsuoja, verda ir dega savo politinėje tremtyje.

II

Tretysis etapas emigraciniame rusų gyvenime sutapo su naujai iškylančia epocha civilizuotosios žmonijos gyvenime. Vienas totalitarizmo pavidalas, vokiečių bei italų fašizmo įsikūnijime, jau sunaikintas. Europos tautos nori pradėti taikingą gyvenimą, tačiau to gyvenimo pagrindai yra sukrėsti, kultūra sugriauta ir daugumas vertybių yra pervertintos.

Prieš fašizmą kovojusios demokratijos petys į petį ėjo su kitu despotijos pavidalu, laisvę mylinčios tautos, pagal lakų Wiljamo Bullito išsireiškimą, „pasirodė drauge su vilku, laikinai užsidėjusiu avinėlio kailį".

Karo sąjungininkai, amerikiečiai ir anglai, rusų žmones, jų sutiktus Europoje, traktavo tarytum pašalinį, nereikalingą daiktą, į juos žiūrėjo beveik kaip į priešus, nes tie žmonės buvo svetimi ir priešiškai nusistatę SSSR atžvilgiu, buvo atsisakę šitos socialistinės tėvynės. Tais pirmaisiais pokariniais mėnesiais rusų emigracija visuose kraštuose, kur tik įžengė sąjungininkų kariuomenė, atsidūrė tragiškoje būklėje.

Prisiminus, kad hitlerinis fašizmas buvo sugriovęs visas rusų užsienio organizacijas, kad rusų emigracija nacizmo periode buvo netekusi savo

spaudos — bus geriau suprantama ir daugelis tų reiškinių, kurie buvo apėmę kultūrinį rusų gyvenimą užsienyje 1945—47 m. laikotarpyje. „Tačiau dar liko parako parakinėse“, laisvųjų rusų dvasia dar neužgeso, politinių tremtinių širdyse neišseko dar jėgos. Lėtai ir sunkiai Vakaruose vėl pakilo rusiškoji mintis. Begalinėmis pastangomis gydomos žaizdos.

Vieni išeina, pasensta ar nusilpsta, tačiau jų vietoje stoja nauji, jauni ir stiprūs.

Išauga antroi rusų emigracijios generacija, 1920—1936 metų laikotarpyje pripildžiusi universitetų sales Prahoje, Belgrade, Sofijoje, Berlyne, Sorbonoje, Ženevoje, Varšuvoje.

Į emigracijos eiles įsilieja nauji žmonės „iš tenai“, kurie tūkstančiais apleido sovietų rojų 1941—1944 m. drauge su besitraukiančia vokiečių armija. Šios emigracijos eiles papildo ir dabar bėgantieji iš sovietų zonų.

Miestai dar guli griuvėsiuose, o jau rusai emigrantai meldžiasi greitomis šventykloms pritaikytose patalpose. Vaikai jau eina į rusų gimnazijas, jaunuoliai ir mergaitės skuba į paskaitas. Išeina laikraščiai, žurnalai, spausdinamos knygos

Antrosios rusų emigracijos metu kultūrinis rusų centras buvo Paryžius. Ten ėjo didieji rusų savaitraščiai ir dienraščiai: „Atgimimas“, „Paskutinės naujienos“, ten buvo sutelktos stambiosios leidyklos.

Dabar rusų užsienio centru yra Vokietija — Miunchenas, Kasselis, Hamburgas, Regensburgas. Čia spausdinami laikraščiai: „Aidas“, „Apžvalga“, „Naujienos“, „Pasėlis“, „Kelias“; žurnalai — „Poilsis“, „Ugnys“, „Bažnytinis gyvenimas“ ir kiti.

Čia spausdinamos knygos — klasikinė literatūra, šių laikų literatūra, vadovėliai, žodynai. 1946 ir pirmąją pusę 1947 metų, kada komunistai buvo įėję į valdžią, Paryžiuje rusų veikla buvo užgniaužta. Dabar ji vėl pamažu atgyja. Išeina didelis savaitraštis „Rusų mintis“, spausdinami Ladyženskio veikalai, išeina Melgunovo „Nepriklausoma mintis“.

Rusų literatūra, pasirodžiusi Vokietijoje per paskutiniuosius dvejus metus, jau savo eilėse turi šimtus naujų pavadinimų. Pasirodė nauji vardai literatūroje, publicistikoje, filosofijoje.

Ginklams kalbant — mūzos tyli. Rusų užsienio literatūros mūzos prabilo per šiuos paskutiniųjų pora metų, kada dar nėra tikrosios taikos, bet nėra ir karo.

Gausiausios ir stipriausios pasirodė ne prozaikų, bet poetų gretos. Jauni ir talentingi literatai pasirinko šitą sunkiausią ir uždariausią žanrą. Tobulą, beveik išbaigtą formą savo eilėraščiuose pasiekė Ivan Elagin, vienas stipriausių šių laikų rusų užsienio poetų.

Pirmoji I. Elagino eilėraščių knyga, pavadinta „Pakeliui iš ten“, išleista Miunchene 1947 m. ir kritikos sutikta labai palankiai. Šita nedidelė 66 psl. knygelė iškelia didelį talentą, parodo didelius išgyvenimus, ritmo muziką ir puikų poetinių priemonių valdymą. Poetas gerai įsigyveno į Puškino posakį — „Kad būtų žodžiams ankšta — minčiai erdvu“, ir davė daugelį puikių eilėraščių. Jo sonetai yra tiesiog nepamirštami.

Poetai Vladimiras Markov, A. Neimirok, V. Galskoj, O. Anstej, E. Kovalenko, H. Gordijevskaja, B. Topolev, S. Maksimov, V. Zavališin, Trubeckoj — sukūrė ištisą eilę gerų eilėraščių.

Vienas senųjų rusų užsienio poetų, kunigaikštis N. Kudašev, su jam įprasta istorinio vaizdavimo maniera, yra parašęs literatūriniai stiprių dalykų. Ypač iškiliai sukurta jo paskutinioji poema.

Didelė S. Maksimovo poema „Caras Ivanas“ parašyta rusiška dainuojama eilėdara ir išlaikyta bylinų stiliuje.

V. Gelskovo poema „Napoleonas“ parašyta su charakteringu poetui patosu, suteikdama jai variniai skambančiu eilių toną.

Prozaikai, paskutiniaisiais metais išspausdinę apysakas, noveles, pasakojimus, yra davę eilę vardų, apie

kuriuos galima kalbėti kaip apie rašytojus.

Pirmoje eilėje čia tektų atžymėti E. Gagarino knygas: „Paskutinė klajonė“ ir „Baltosios naktys“. Pirmoji knyga išleista ne tiktai rusų, bet ir vokiečių kalba.

Rusijos šiaurė, sovietų tremtis, amžinosios tvarkos samojėdų pasaulyje sugriovimas, kietos spalvos užpoliarinėse srityse, vienatvė, sunkus gyvenimo kryžius, kurį neša rusų tremtiniai inteligentai — visa tai rado stiprų ir ryškų atšvaitą Gagarino knygose.

S. J. Savinov davė dvi naujas knygas — istorinių novelių rinkinį „Papėdėje“ ir apysakų knygą „Nukryžiavimas“. Gera literatūrinė kalba, traktavimo naujumas ir ryškios apybraižos suteikė autoriui pelnytą pasisekimą.

Istorines B. Bašilovo apysakas: „Jūroje ir žemėje“, „Nežinomieji“ ir „Rusijos Kolumbo jaunystė“ su vienodu dėmesiu skaito jaunas ir senas.

Spalvinga ir vieniša G. Ivanovskio figūra patraukė į save daugelio skaitytojų dėmesį, kai šis budistas, filosofas ir satyrikas išleido knygą, pavadintą „Nemirtingumas“. Sodri ir aštri kalba, gražus jumoras ir satyra „Nemirtingumą“ padarė viena mėgiamiausių rusų knygų, išėjusių 1947 m.

Didelio dėmesio verta knyga- A. Nemirovo „Keliai ir susitikimai“, autobiografinės novelės, skirtos autoriaus draugų, Rusijoje ir Europoje koncentracijos lagerių krematorijumuose sudegintų, atminimui. Autorius, kuris pats ilgą laiką sėdėjo kacete, beveik protokoliškai vaizduoja tiktai tą, ką jis pats pergyveno ir matė savo akimis. Nemirovo knyga yra didelės vertės žmogiškasis dokumentas.

Eugenijaus Tverskovo etiudai, parašyti įdomia forma, prikelia senąją Maskvą, senąją Rusiją.

Visa eilė rusiškų leidyklų išleido arba šiuo metu išleidžia daugelį rusų klasikų: Puškiną, Lermontovą, Gogolį, Tolstojų, Turgenevą, Dostojevskį, Čechovą, Leonid Andrejevą, Buniną, Lesková ir kitus.

Išleista du tomai S. A. Esenino kūrinių du tomai N. Gumilevo eilėraščių, A. Bloko ir M. Vološino po vieną eilėraščių rinkinį.

Dideli tipografiniai sunkumai (nebuvimas rusiškų šriftų vokiškose tipografijose), dideli vargai dėl licencijų (nuo 1946 m. lapkričio mėn., iki 1947 m. kovo mėn., sovietams spaudžiant, nė vienam rusų leidiniui nebuvo išduodamos licencijos), popieriaus trūkumas ir kiti sunkumai — visa tai buvo nugalėta, ir rusų užsienio balsas nuskambėjo su dviguba jėga ir užsidegimu.

Paprastai tvirtinama, kad naujieji žmonės atsineša su savim ir naujas dainas Tačiau rusų emigracijoje naujieji žmonės atsinešė tą pačią neapykantą totalitarinei tiranijai, viešpataujančiai tolimoje tėvynėje, jie atrado reikalingus žodžius ir spalvas savo politikai, ginant Dievą, garbę ir laisvę, kaip ir senieji emigrantiškieji rašytojai.

DIDŽIOSIOS ASMENYBĖS LITERATŪROJE

A. G.

Vyras iš San Michele

Praėjusiųjų metų pabaigoje karališkoje Stockholmo pilyje iškilmingai buvo pasveikintas vienas senas vyras: daktaras Axel Munthe, švedų gydytojas ir rašytojas, San Michele vilos savininkas, sulaukė devyniasdešimt metų amžiaus.

Šio vyro biografija yra gana judri ir spalvinga. Įdomiausios jos vietos yra tampriai susijusios su tolimųjų dienų Europa, su senokai praskambėjusiais laikais, su praeities gyvenimu.

Axel Munthe gimė nežymaus švedų valstybės tarnautojo šeimoje. Upsalos universitete jis studijavo mediciną. Studijas pertraukė karšta meilė Ultimai Hornberg, su kuria jis, būdamas dvidešimt trejų metų amžiaus, susituokė. Tačiau santuoka nebuvo laiminga, ir po aštuonerių vedybinio gyvenimo metų jis išsiskyrė su savo žmona. Iš šitų vedybų jis susilaukė dviejų sūnų — Malcolm ir Peter. Šiuo metu abu šitie sūnūs gyvena Anglijoje ir abu yra britų armijos karininkai.

Nesulaukęs vedybiniame gyvenime laimės, Axel Munthe išvyko į Paryžių. Ten jis baigė medicinos studijas ir ėmė verstis gydytojo praktika. Turėjo negirdėtai didelį pasisekimą. Kai 1890 metais jis vėl sugrįžo į Švediją — jau buvo turtingas žmogus. 1903 metais jis buvo paskirtas pirmuoju karaliaus asmens gydytoju, 1908 m. buvo paskirtas karalienės asmens gydytoju.

Daugelį savo gyvenimo metų Axel Munthe praleido gražioje Capri saloje. Ten jis atrado Tiberijaus vilos griuvėsius. Jis atkasė mozaikos grindis, kuriomis senaisiais amžiais buvo vaikščiojusios pavargusios niauraus karaliaus kojos, ir ten, aplink Materitos bokštą, kurį Dantės laikais buvo išmūriję vienuoliai, pastatė savo San Michele vilą.

Namus ir sodą jis papuošė neapsakomais turtais. San Michele vila savo grožiu ir ištaiga tapo garsi ne tik Italijoje, bet ir toli už jos ribų. Ten viskas buvo įrengta taip, kaip Axel Munthe buvo svajojęs: „Viskas atvira šviesai ir saulei, ir jūros ošimui . . . Neįkainojamo marmuro statulos, remiančios ložas ir arkadas, gražūs tolimųjų dienų fragmentai".

Materitos bokšte jis parašė savo žinomiausiąją knygą, pavadintą „San Michele knyga". Pirmoji jos laida pasirodė 1920 metais, ir netrukus jau buvo išversta į keturiasdešimt pasaulio kalbų. Ji buvo labiausiai skaitoma knyga pasaulyje. Šią knygą mes taipgi turėjome išsivertę į lietuvių kalbą, ir anų metų Lietuvoje ji buvo labai mėgiama ir plačiai skaitoma. Ir tai yra visai suprantama, kad knyga turėjo tokį didelį pasisekimą. Visuose penkiuose šimtuose puslapių nėra nė vieno, kuris nežadintų skaitytojo dėmesio arba kuris skaitytoją vargintų.

Knygoje pasakoja žmogus, kuris buvo daug matęs ir daug pergyvenęs; pasakoja gydytojas, kurio pacientų skaičiuje buvo prancūzų hercogienės, amerikiečių milijonieriai ir Paryžiaus gatvės mergaitės; pasakoja gydytojas, kuris padėjo choleros apniktame Neapolyje ir žemės drebėjimo sumaltoje Messinoje, ir

kuris tolimame pasaulyje visą laiką ilgėjosi San Michele alyvų ir kipro medžių.

Pirmojo pasaulinio karo metu jis kaip gydytojas dalyvavo alijantų pusėje. 1916 metais jis parašė knygą, kuri labai smarkiai buvo nukreipta prieš vokiečius. Knyga buvo pavadinta: "Red Cross and Iron Cross" (Raudonasis kryžius ir geležinis kryžius). 1931 m. Stockholme išėjo jo dar viena knyga, sudaryta iš škicų ir kelionės laiškų — „Sena knyga apie žmones ir žvėris". Ši knyga taipgi buvo išversta į lietuvių kalbą ir turėjo nemažesnį pasisekimą už „San Michele" knygą.

1943 m., siaučiant antrajam pasauliniam karui, Axel Munthe iš Italijos sugrįžo į Švediją. Nuo to laiko jis savo gražiosios San Michele jau nebematė. Šitą savo turtą jis padovanojo švedų archeologiniam institutui Romoje. Karo metu San Michele vila ypatingai buvo susižavėjęs Göringas, jis dėjo visas pastangas, norėdamas įsigyti šitą turtą, tačiau tas jam nepavyko.

Šiuo metu Axel Munthe yra karaliaus Gustavo svečias ir gyvena Stockholmo pilyje. Jis rašo švedų karalienės Viktorijos biografija ir knygą, pavadintą „Senatvės tragedija". Jis apmokėjo tą kainą, kurios iš jo pareikalavo, kaip jis rašo savo knygoje, šitas San Michele fantomas, „niekeno žemė tarp tikrovės ir fantazijos",: šiuo metu jis yra visiškai aklas.

Andre Gide

1947 metų Nobelio literatūros premija buvo įteikta žinomam prancūzų rašytojui Andre Gide. Paskyrimo protokole buvo įrašyta: „Už jo nuodugnius ir meniškai reikšmingus veikalus, kuriuose jis su baimės nežinančia meile teisybei ir dideliu psichologiniu pažinimu vaizduoja žmonijos problemas ir gyvenimo sąlygas".

Šis didysis prancūzų rašytojas nesileidžia įspraudžiamas į jokius literatūrinius rėmus. Visą savo gyvenimą studijuodamas tokias dideles lieteratūros asmenybes, kaip Shakespeare, Goethe, Schopenhauer, taipgi semdamasis gyvenimiškos išminties evangelijoje, jis tapo tikro žmoniškumo ir nemeluoto tiesumo asmenybe. Rašytojas pats gerai žino savo apsisprendimo sunkumą, apie save jis sako: „Kai kas stengiasi sužinoti mano nuomonę. Ji man nereikšminga, nes aš nesu kuris nors, aš esu daugelis. Tai paaiškina ir man dažnai daromus užmetimus, kad aš esu nepastovus, neištikimas, besikeičiąs, chameleoniškas . . ."

Andre Gide gimė 1869 m. lapkričio 21 d. Paryžiuje. Jo tėvas buvo juristas. Nuo pat gilios jaunystės jis turėjo griežtą protestantišką auklėjimą. Sulaukęs dvidešimties metų, jis jau dalyvauja literatūriniuose suėjimuose, beveik išimtinai simbolistų tarpe. Tuo metu jis susipažįsta su žinomiausiomis tų laikų literatūrinėmis asmenybėmis — Maeterlinck, Huysmans ir Regnier. Susitinka su Paul Valery, Marcel Proust ir Oscar Wilde. Pastarasis kartą išsireiškė apie Andre Gide: „Aš nemėgstu jūsų lūpų, jos yra tiesių linijų, kaip žmogaus, kuris niekad nėra melavęs".

Tais laikais pasirodė jo pirmoji knyga: „Cahiers et poesies d' Andre Walter", 1897 m. pasirodė romanas „Norritures terrestres", kuris jau suteikė jam rašytojo vardą. Vėlesnieji jo veikalai — „Klastotojai", „Moterų mokykla", kelionių knyga „Kongo ir Čadas", „Vatikano požemiai", „Pastoralinė simfonija" ir savikritikos knyga „Tapk ir mirk" — jo vardą išgarsino visame pasaulyje. „Vatikano požemius" mes turėjome išsivertę į lietuvių kalbą, tačiau dėl blogo išleidimo knyga nebuvo plačiai paplitusi.

Kaip ir daugelis to meto didžiųjų Europos asmenybių, Andre Gide taip pat buvo susižavėjęs sovietų skleidžiama propaganda ir daugelio buvo laikomas Sovietų Rusijos simpatiku. Taip galvojo, matyti, ir patys sovietai, suteikdami jam galimybes apvažinėti didelę tarybinio rojaus dalį.

Tačiau Andre Gide jie neįstengė apgauti, kaip buvo apgavę Bernard Shaw. 1937 m. sugrįžęs iš savo kelionių, Andre Gide parašė knygą „Grįžimas iš Sovietų Rusijos“, kur jis su nemeluotu tikrumu aprašė savo patirtus įspūdžius ir meniškai pavaizdavo tą tikrovę, kurią sovietai visuomet stengiasi užtušuoti blizgančios propagandos ir melų verpalais. Visa ano meto Sovietų Rusijos spauda nepaprastai puolė Andre Gide, tačiau teisybės žodį jis jau buvo pasakęs.

Prasidėjus antrajam pasauliniam karui, jis išvyko į Pietų Prancūziją, o vėliau į Tunisą, kur jis buvo užsimojęs baigti savo knygą „Journal 1939—1942“. Tačiau tik keletą mėnesių jis įstengė ramiai padirbėti, užėję karo veiksmai nutraukė jo darbą. Po Prancūzijos atvadavimo jis grįžo vėl į Paryžių, tačiau netrukus čia jį apėmė senoji kelionių aistra, kuri jį nuvedė į Egyptą ir Siriją.

Jo tikėjimas žmonėmis atsispindi šiuose jo žodžiuose: „Aš tikiu mažųjų tautų reikšme. Aš tikiu mažojo skaičiaus verte. Pasaulis bus išgelbėtas paskirųjų. Žmogiškame kilnume, moralinėj laikysenoj ir tvirtume dabar slypi visa mūsų viltis“.

Thomas Hardy

Šiais metais sukanka lygiai dvidešimt metų, kai mirė vienas iškiliausių anglų rašytojų-Thomas Hardy. Jis buvo vėlyvojo viktorianiškojo laikotarpio rašytojas, ir jo raštai viktorianiškosios eros biurgeriško sotumo reakcijai ir darviniško išsivystymo mokslo optimizmui suteikė gana pesimistiškus bruožus.

Thomas Hardy gimė 1840 m. Upper-Bockhampton (Dorsetshire). Visą savo jaunystę jis praleido kaimo aplinkoje, teko iškęsti daug vargo ir skurdo. Sulaukęs 15 metų amžiaus jis įstojo pas vieną statybininką mokiniu, čia turėjo daugiau atliekamo laiko ir menkų progų mokytis. Daug skaitė, studijavo ir pats mėgino rašinėti.

Pradžioje rašė straipsnius architektūros klausimais, vėliau pasišventė vien tik rašytojo darbui. Karčių kaimo buities patyrimų išdava yra jo šeši romanai, taip vadinamieji „Wessex romanai“. Su dideliu realizmu ir nykumu vaizduoja jis aklam ir šiurkščiam likimui pamestą savo pietų Anglijos krašto gyvenimą. Jo vaizduojami žmonės yra kaimo žmonės, neatskiriamai surišti su gyvuliais, gamta ir žeme. Sunkiai ir skurdžiai, tačiau su užsispyrimu ir nesilenkimu likimui neša jie kartaus provincijos gyvenimo naštą.

Vėlesniuose jo romanuose pasireiškia dar negailestingesnio, tiesiog beprasmiško sunaikinimo pasaulis. Kurti nykuma, kuriai nusilenkia žmonės ir gamta, yra persunkta slegiančio pesimizmo ir nevilties.

Didžiausias jo veikalas yra trijų tomų epas iš Napoleono karų, pavadintas "The Dynasts“. Napoleonas čia parodomas kaip įrankis fatumo rankose. Į savo amžiaus pabaigą Thomas Hardy nuo beletristikos perėjo į poeziją, išleisdamas kelis lyrikos rinkinius. Tačiau ir savo eilėraščiuose jis pasiduoda meniškajam pesimizmui, kuris turi tuos pačius bruožus, kaip ir tuo metu Anglijoje pradedanti garsėti Šopenhauerio filosofija.

Thomas Hardy mirė 1928 m. Dorchester mieste.

Jaroslav Hašek

Šiais metais sueina lygiai 65 metai nuo šio žinomiausio čekų rašytojo gimimo ir 25 metai nuo jo mirties.

Jaroslav Hašek yra virtęs tautiniu čekų rašytoju. Jis gimė 1883 m. balandžio 30 d. Prahoje. Jo tėvas buvo matematikos mokytojas, uždirbdavo nedaug, ir visą šeimą nuolat lydėjo finansiniai sunkumai. Būsimajam rašytojui teko pergyventi daugelį juodų dienų, tačiau ir tada jis niekad nebuvo pametęs geros nuotaikos, ir tos dienos jį išmokė didelio humanizmo ir paprastų žmonių meilės. Norėdamas padėti savo tėvui, jis buvo priverstas užimti banko tarnautojo vietą, tačiau vien banko darbu jis nepasitenkino. Jis pradėjo rašyti

trumpas jumoristines apysakėles, ir netrukus jo raštus pradėjo spausdinti visi geresnieji Čekoslovakijos laikraščiai.

Prieš prasidedant pirmajam pasauliniam karui jis jau buvo išleidęs šešiolika trumpų apysakų rinkinių. Karas nutraukia jo darbą, jis pašaukiamas į kariuomenę ir sanitaro poste dalyvauja austrų fronte. Čia jis labai gerai pažino augantį militarizmą ir dekadentišką Austrijos monarchijos išsigimimą. Tas paskatino jį vėliau parašyti savo garsiausį veikalą — „Šauniojo kareivio Šveiko nuotykiai". Šis veikalas netrukus buvo išverstas beveik į visas pasaulio kalbas, ir jo autoriui atnešė pasaulinę garbę. Šaunusis kareivis Šveikas yra lyg tam tikros rūšies naujasis Sančo Pansa, Don Kichoto ginklanešis, ir juo, tarytum botagu, autorius žiauriai plaka austriškąjį militarizmą. Veikale apstu jaunos, neišsisėmusios tautos jumoro, žmoniškumo ir skaudžios satyros. Tad nenuostabu, kad militariškos ekspansijos apsėstuose kraštuose šis veikalas buvo uždraustas platinti. Lietuvoje mes turėjome tik keletą nereikšmingų ištraukų iš Šveiko nuotykių, surinktų knygoje „Juokai pro ašaras".

Jaroslav Hašek Čekoslovakijoje buvo nepaprastai populiarus. Apie jo asmenį ir gyvenimą buvo kuriamos ištisos legendos. Jis visur buvo laukiamas svečias, kiekvienam lokale ar šiaip didesniam susibūrime buvo maloniai sutinkamas.

Rašytojas mirė 1923 m., pilname savo talento žydėjime, nepabaigęs daugelio užplanuotų veikalų.

Karel Čapek

Šių metų rudenį sueina 10 metų nuo antrojo garsaus čekų rašytojo Karel Čapek mirties.

Rašytojas gimė 1890 m. gruodžio 24 d. Kleinschwadonitz, Bohemijoje. Jo tėvas buvo gydytojas, ir iš pat mažens jaunasis Karel Čapek gavo aukštą išsimokslinimą. Dar ankstyvaisiais metais jis parodė didelį palinkimą į mokslo studijas. Jis lankė Prahos, Berlyno ir Paryžiaus universitetus, ir vėliau tapo didelių prezidento Masaryko draugu, kuris jį ypatingai sustiprino jo filosofiniam galvojime. Šitos draugystės išdavoje Karel Čapek vėliau parašė dvi knygas: „Masarykas pasakoja savo gyvenimą" (1934) ir „Masaryko mintys apie dvasią ir gyvenimą" (1938). Bendradarbiaudamas su Benešu, jis visą laiką rūpinosi surasti lygsvarą tarp čekų ir sudetų vokiečių. Šiai idėjai jis pašventė daugelį savo jėgų ir daugelį straipsnių laikraščiuose. Po 1938 metų Miuncheno konferencijos, kai jo krašto nepriklausomybė buvo palaidota, Karel Čapek, būdamas ištikimas savo tautos sūnus, neišlaikė šito smūgio, ir jo sveikata pašlijo. Netrukus jis mirė plaučių uždegimu.

Savo pirmąsias apysakas ir teatro veikalus jis rašė drauge su savo broliu Juozu. Žinomiausi jo veikalai yra romanų serija „Krakatit" (1925), „Dievo fabrikas" (1927), „Karas su salamandromis" (1937), buvo išverstas ir į lietuvių kalbą), ir puikiai pavaizduojanti Čekoslovakijos kaimo gyvenimą romanų trilogija „Hordubal". Prie šių reikia priskirti „Kometa" ir „Paprastas gyvenimas". Ypatingai buvo išgarsėjusi jo politinė drama „Baltoji liga", išleista 1938 m. Plačiuose skaitytojų sluoksniuose ypač populiarūs buvo jo veikalai, persunkti gražaus jumoro ir gyvenimo grožio pajautimo: „Dašenka, vieno jauno šuns gyvenimas" ir „Sodininko metai". Plačiai buvo skaitomi ir jo linksmi kriminalistiniai psichologiniai romanai „Iš vienos kišenės į kitą" ir „Pavogtas kaktusas".

Karel Čapek kūryboje atsispindi jo palinkimas į moksliškas studijas, kas retkarčiais jo romanams priduoda stiliaus sunkumo. Jo jumoras nėra panašus į lengvai juokingas Hašeko veikalų situacijas, Čapek yra daugiau linkęs į satyrą, kurią jis ypatingai puikiai išvysto politinėje plotmėje.

Su Karel Čapek mirtimi čekų tauta neteko ne tik iškilaus europėjinio rašytojo, bet ir didelio kovotojo už tikrosios demokratijos principus.

Tėvui Brown 40 metų

Šiame „Gintaro“ numeryje spausdinamos apysakos autorius Gilbert Keith Chesterton priklauso prie moderniosios anglų literatūros pradininkų. Jis gimė 1874 m. gegužės 29 d. Camden Hill, Kensington. Savo literatūrinę karjerą jis pradėjo kaip recenzentas. Šioje srityje jis pasirodė aštraus proto ir kandžios plunksnos kritiku. 1909 metais pasirodė jo pirmasis straipsnių rinkinys, pavadintas „Trimendous Trifles“. Šioje knygoje susiformavo savitas ir judrus Chesterton stilius, kuris prieštaravimų ir jumoro tiltu ėjo iki realistinio tikrovės vaizdavimo.

Gilbert Keith Chesterton buvo aistringas kovotojas už katalikiškąjį galvojimą. Kovai dėl katalikybės įsigalėjimo jis paskyrė savo geriausius veikalus, parašytus su puikiausia dialektika ir atšiaurumu, kokio niekas Anglijoje nebuvo vartojęs nuo pat Swifto laikų. Visą savo gyvenimą rašytojas kovojo prieš sielos amerikanizavimą ir mechanizavimą. Žinodamas, kad sakrališkasis šventųjų legendų tonas negali plačiai pasklisti jo materialistiniai racionalistiniais laikais, jis kaip ginklą pasirinko metafizinį jumorą ir paradoksą. Tais laikais Anglijoje ypatingai buvo įėjęs į madą kriminalinis romanas, ir Chesterton, norėdamas pasiekti kuo plačiausias skaitytojų mases, sukuria ištisa eilę puikių religiniai kriminalinių romanų, kur beveik visuose veikia nemirtingoji tėvo Brown figūra.

Pirmasis Chesterton'o kriminalinis romanas, kuriame svarbiausį detektyvo vaidmenį vaidino katalikų kunigas tėvas Brown, pasirodė maždaug prieš keturiasdešimt metų. Vėliau gausėjant šitų romanų skaičiui, tėvas Brown tapo nepaprastai populiari asmenybė, ir jis nėra užmirštas net ir šiandien, nors kriminalinis romanas Anglijoje yra pasiekęs didelio meistriškumo ir meninio lygio. Žymiausi šios rūšies Chesterton romanai yra: „Žmogus, kuris buvo ketvirtadieniu“, „Dvasininkas ir detektyvas“, „Skraidantis viešbutis“, „Žmogus, kuris perdaug žinojo“, „Don Kichoto sugrįžimas“, „Tėvo Brown paslaptis“.

G. K. Chesterton buvo garsus ir savo straipsniais kuriuos jis vėliau surinko į dvi knygas, atnešusias jam didelio garso: „Ortodoksija“ ir „Nesąmonės gynimas“. Be to, jis parašė puikias Chaucer, Tomo Akviniečio, Browning, Dickens, Stevenson ir Shaw biografijas.

Rašytojas mirė 1936 m. birželio 14 d., palikdamas didelius literatūrinius turtus, kurie dar ilgą laiką turės didelės reikšmės ateinančioms literatūros kartoms. Šiame numeryje spausdinama apysaka yra paimta iš jo knygos „Tėvo Brown paslaptis“ ir vietomis yra kiek aptrumpinta.

Printed with approval of Mil.-Gov. 65 D. P. A. C. S.
Spaudė: Stader Zeitungs- und Verlags- Druckerei G. m. b. H., Stade

Adresai:

„Gintaro“ Redakcijos — J. Kruminas, (24a) Geesthacht — Spakenberg I,
„Gintaro“ Administracijos — J. Lukošius, (24a) Geesthacht, Edmundsthal Lit. Lager

Piniginiams įmokėjimams:

J. Lukošius: 1. Postscheckkonto Nr. 121 900, Postscheckamt Hamburg
2. Kreissparkasse des Kreises Herzogtum Lauenburg, Hauptzweigstelle Geesthacht, Girokonto Nr. 450.